LIETUVOS UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO DARBAI.
MÉMOIRES de la FACULTÉ DE DROIT de L'UNIVERSITÉ de LITHUANIE.
III Tomas. II Knygos.

Prof. AUGUSTINAS JANULAITIS

IMPERIJOS
RŪMŲ TEISMAS
(REICHSKAMMERGERICHT)
(1495—1806 m.)

TEISĖS ISTORIJOS PIEŠINYS

KAUNAS VALSTYBĖS SPAUSTUVĖ 1927 m.

Prakalba.

Rašant istorinį Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo piešinį, reikėjo kliudyti tokius pat teismus, įkurtus kitose artimiausiose Lietuvai šalyse, — būtent Vokiečių ir Lenkų žemėse. Raštas apie Vokiečių Rūmų Teismą išėjo didesnis, negu iš pradžių buvau manęs, be to, jis organiškai su Vyr. Lietuvos Tribunolu nėra surištas, del to tariau, kad bus patogiau jį išleisti skyrium.

A. J.

1926. IV. IX.
Kaune.

I.

Vokietijos Imperija.

1. Imperijos įkūrimas ir jos žlugimas.

Frankų-germanų giminės sukurtoji valstybė, pasiekusioji plačiausių ribų ir galybės Karolio Didžiojo laikais (gim. 742, mir. 814 m.), jam mirus irsta. Skylant žymu tautiniai pasidalinimai: rytų frankai vartoja vokiečių kalbą, vakarų — lotynų, o teisingiau prancūzų, ir Karolio imperija jau nebesudaro senojo vieneto. Kiekviena dalis plėtojasi savarankiškai ir eina savo gyvenimu; rytų dalis plečiasi į žiemius, pusiaurytčius, priešpiečius, pietus; ji čia stiprėja, čia silpnėja, čia plečias, čia traukias; galų gale virsta beveik tautine vokiečių valstybe. Ji bandė trauktis į pietus. Daug amžių tęsėsi šitos germanų pastangos įsivyrauti prie Viduržemių jūros, įsitaisyti Italijoj; pateisinti sakė, jog jų viešpačiai laiką save ir esą senovės Romos imperijos paveldėtojais. Ir tat atsispindi titule ir varde. X amž. jisai vadinosi „Romanorum Imperator Augustus“, o valstybė XI amž. vadinama „Imperium Romanum“, XII amž. „Sacrum Imperium“, XIII amž. „Sacrum Imperium Romanum“, o XVI amž. (1512 m.) užtinkame vardą vok. „Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation“, o lotyniškai „Sac. Imp. Rom. Teutonicae Nationis“.

Vokiečių karaliai laiko save Romos imperatorių ir Karolio Didžiojo įpėdiniais, norėtų valdyti visoj valstybėje taip, kaip anie valdė: vieni, niekeno nevaržomi, naudodami savo valdininkus. Bet tat liko tik teorijoj, nes ūkio sąlygos neleido centralizuoti, atvirkščiai, savitumas ir atskirumas valstybės dalyse didėja, plaišo ją. Atsiranda vietos ercogų ar kunigaikščių, kurie, kylant ūkinei jų valstybės galybei, eina stipryn. Jie kyla prieš karalių, nori išsivaduoti iš jo valdžios, bet iki tam tikram laipsniui dar lieka ryšyje su juom, nes kiekvienas iš jų, gyvendamas atskirai, nebūtų galėjęs išlikti. Karų pavojus, vengrų puolimai, susidūrimai su kitais — visa tat jungė į vieną atskiras vokiečių gimines ir teritorijas. O ir karalius tai vienybei palaikyti buvo padaręs nuolaidų: taigi vokiečių vienybė buvo užlaikyta. Imperija vadinas vokiečių; bet, žiūrint tautinio sąstato, į jos valdas įėjo dideli užgrobtieji svetimi plotai, ne vokiečių gyvenami, vis imperijos pakraščiuose.

Šitos vokiečių vienybės stamantrumas čia puola, čia kyla, jisai pareina nuo gyvenimo aplinkybių ir politikos reikalų.

Karaliaus darbe jungti vokiečius padeda karaliaus priklausą vokiečių vyskupai, vokiečių kilimo ir vokiškai nusistatę. Katalikų bažnyčia padėjo sujungti vokiečius, padėjo išplėsti jų įtaką svetur ir suvokietinti svetimas gimines.

Į tas Vokietijos valdas įeina Italai, Burgundai, Vengrai, Lenkai, Čekai. Be to, jos pakraščiuose buvo gana daug kitų svetimų tautų: prancūzų, italų, slavių tautų. Berods, Lenkai ir Vengrai laikinai tepriderėdavo prie Vokiečių Imperijos.

X amž. vokiečių karalius virsta Romos imperatorium (962 m., Ottonas I). Kadangi senoji Romos imperija buvo pasaulinė, tai dabar jis turi noro viešpatauti visame civilizuotame anų laikų pasaulyje, nori būti universalis viešpats.

Vėliau karaliaus valdžiai atsirado pavojaus; tai imperatorių galybei išdygo kliūtis, kur jų iš pradžių nesitikėjo. Vokiečių karalius tol buvo stiprus, kol jis skyrė vyskupus, kol jie buvo jo pavaldiniais; jiems rūpėjo turėti savo rankose senąjį centrą Romą, būtinai valdyti ir Italiją, o tuo prieitų prie to, kad jų priklausytų Kurija — Romos papa. Jau nuo XI amž. Kurija rūpinas išsivaduoti nuo tos įtakos; ilgainiui virsta politiškai nepriklausoma, dargi prie Grigo VII atimta karaliui vyskupų skyrimas, po ilgų kovų del šitos investituros. Taigi išdygo karaliui naujas varžytojas, naujas pasaulinis viešpats, papa, kuris buvo dvasininkas, parėmęs savo programą visai kitais pamatais. Nors Wormse (1222 m.) abi galybi (dvasinė ir pasaulinė) susitarė, bet priešingumai liko. Nuolatos kyla ginčų del to, katras jų ir kame didesnis ar lygus; o jeigu lygus, tai kaip galybė turi būti padalyta.

Toje kovoje Kurija (papa) palaikė vokiečių kunigaikščius, norinčius sustiprėti.

Romos imperatoriai, o Vokietijos karaliai, traukdami į Italiją, kartais užmiršdavo Vokietiją, del to taip jo vietos valdininkai, o taip pat kartais kunigaikščiai. Vokiečiuose pasistengė virsti jo nepriklausomais. Kunigaikščiai yra separatistai, plaišo imperiją, naudojas visomis progomis, ypač tuo, kad karalius buvo renkamas, nes pasaulio galva, pasaulinė ar dvasinė, negali būti paveldėjama. Jisai, nesitikėdamas, kad karaliaus karūna liks jo šeimoj, daro nuolaidas imperijoj, bet iš kitos pusės kiekvienas kunigaikštis, išrinktas karalium, stengėsi praplatinti savo tėviškę, paveldėtąją kunigaikštiją, rūpinas ją sustiprinti, taigi mažiau deda prie širdies bendrąją, visą Vokietiją.

Tuo būdu atskiros sudedamosios imperijos dalys rūpinos pertvarkyti vieningos Vokietijos įtaisymus federacijos (sąjungos) pamatais.

Bet kartais buvo akstinų, kurie jungė: tai bendras pavojus spyrė vienytis, tačiau neilgam. Bandymai reformuoti imperiją pradėta XV amž., bet jie praktikoj geros kloties neturėjo,

ji vistiek irsta. Centras ir teritorijos daro kits kitam kliūtis, kits kitą paraližuoja.

Karaliaus titulas ilgą laiką priderėjo Habsburgams, kurie turėjo Austrų ir daugybę kitų valdų nevokiečių žemėse; tarp kito ko ir Ispanijoj. Rūpinimasis savo valdomis nevokiečių žemėje davė progos atkristi kitoms kai kurioms teritorijoms, kaip Šveicarija, Nyderlandas, Burgundas, Italija. Vėliau reformacija ir tikybinės kovos dar labiau išardė silpną vokiečių vienybę. Tikybiniai karai suplaišė ją, tuomet daug jų žemių užėmė įsigalėjusieji kaimynai. O imperijos viduje vienos valstybės iškilo, kitos susmulkėjo, nuvargo.

XVII amž. tarp vokiečių žemių iškilo Brandenburgas — Prūsai ir ėjo vis stipryn. 1660 m. Alyvos taika, Prūsų kunigaikštis, Lenkijos vasalas, tapo nepriklausomu viešpačiu, suverėnu.

1701 m. sausio 18 d. Prūsų viešpats vainikuotas Karaliaučiuje jau Prūsų karalium. Dabar vokiečių žemėse varžosi del įtakos, kas valdys jas, kas vyraus Imperijoj, kas ves kitus: protestantų Prūsai ar katalikų Austrai; Vokietija virto šešėliu.

Ir jau 1806 m. dėliai Prancūzų laimėjimų vadovaujant Napoleonui, prancūzų (frankų) imperatoriui, imperija subirėjo, ji žlugo ir formaliai.

2. Karalius ir imperatorius.

Vokiečių karalius renkamas. Kiekvienas iš karalių stengėsi padaryti šitą sostą paveldėjamą savo šeimoje. Iš pradžių, nors sunkiai teko kovoti ir reikėjo daryti nuolaidų, vis nevykdavo, priešinos tam stipresnieji kunigaikščiai. Nuo XIII amž. varžėsi tarp savęs del karaliaus sosto 3 šeimos: Habsburgų, Luksemburgų ir Wittelsbachų; galų gale laimėjo Habsburgai, iš jų šeimos būdavo karaliai iki neišmirė, nuo 1438 iki 1740 m.

Rinkimus, sekdama senosios Romos pavyzdžiu, daro visa tauta. Taip buvo teorijoj, o iš tikrųjų į rinkimus atvykdavo ir juos darydavo dvasiniai ir pasauliniai didikai, kitų neįsileisdavo. Visuomenė, tauta turėjo būti vos keli žmonės, jie čia buvo tik liūdininkais. Pirmą vietą šitų rinkėjų tarpe pridera Vokietijos primui, Moguntijos (Mainzo) arkivyskupui ir did. Imperijos kancleriui. Iš pradžių sąstatas keitėsi, galų gale rinkėjų skaičius nusistovi: rinkimus daro 3 dvasiniai kunigaikščiai (Mainzo, Trier'o ir Köln'o) ir 3 pasauliniai (Palatinas prie Reino, Saksų kunigaikštis, Brandenburgo markgrafas); vėliau atsirado septintasis rinkėjas, laikinai juo buvo Bavarų, o paskui nuolatiniu buvo Čekų karalius. 1356 m. Aukso Bullė nustatė tiksliau rinkimų tvarką.

Karalių patepa ir vainikuoja, o paskui pakelia į sostą. Vėliau nusistatė, kad pašventimą ir vainikavimą daro Kölno arkivyskupas. Iš pradžių nuo to laiko jis tebuvo laikomas karalium, bet vėliau karalius įgyja valdžios nuo pačios rinkimų dienos.

Išrinktasis karalium tuo pačiu gauna teisės įgyti imperatoriaus garbę, tačiau ją įgyja nuo to laiko, kai vainikuoja papa, bet nuo XV amž. liovėsi vainikuotis.

Del šitų rinkimų karaliaus valdžia, gal būti, iš šalies žiūrint padidėjo, bet gyvenime susilpnėjo, nes, norėdamas būti išrinktu, jisai turėjo daug darbų, kuriuos pirmiau atlikdavo per savo valdininkus, perleisti vasalams, kurie nors veikė karaliaus vardu, bet naudą sau ėmė ir stiprino savo įtaką.

Nėsant karaliui Vokietijoj, turėjo būti jo vietininkas. Jeigu, pav., jis išvažiuoja į Italiją, tai skiriamas jam vietininkas ar vikaras. Buvo tat daroma seime. O nuo 1375 m. Palatinas prie Reino be rinkimų įgyjo tos teisės. Bet tam retai tebūdavo progos. Imperatorius, dar gyvas būdamas, pasiskirdavo Romos karalių, o taip atsitikdavo, kai jų tarpe nebūdavo nė vieno nepilnamečio. Neišrinkus karaliaus buvo du imperijos vikaru: vienas Palatinas Frankų žemėje, kitas Saksų žemėje.

Karaliaus valdžia teorijoj buvo neribota. Jis sakėsi esąs visagalintis senosios Romos imperatorius, o iš tikrųjų daugumą jo teisių pasiėmė atskiros teritorijos. Jos suplaišė senąją teorijoj vieningąją imperiją, jos pačios virto savarankiškos, nepriklausomos valstybės. Jų teisės išsiplėtė, o tuo pačiu susiaurėjo imperijos. Laikui bėgant nyko karaliaus, o ypač imperijos turtai, finansai. Vokietijos karalius, jeigu neturi savo turtų, savos jėgos, tai prašo, kad jų duotų teritorijų viešpačiai ar luomai. Išsekė imperijos turtai, įplaukos, ir Žygimantas galėjo sakyti apie 1400 m., jog tegaunąs kasmet iš imperijos sau naudos vos 13.000 florinų.

Berods bandyta pagerinti Imperijos finansus, įvedant tam tikrus mokesčius, bet šita turėjo tik laikino ir tai dar mažo pasisekimo. Imperija nuskuro, nuvargo, o iškilo jos sudedamosios dalys. Visur, dargi karo vadovybėje, karalius buvo pašalintas, jisai neturi tiesioginių ryšių su valdiniais, viską daro per tarpininkus, teritorijų viešpačius — karą vesdamas, mokesčius rinkdamas. Imperija neturi jokių tiesioginių ryšių su valdiniais, su tauta.

Beliko neliestos karaliui kai kurios teisės: jis vyriausias teisėjas, lėnų dalytojas; bet šitų lėnų sau pasilikti negali, jis turi išdalyti imperijos lėnų turtus.

Kadangi karalius buvo renkamas, tai beliko jam vienas kelias sustiprėti — didinti ne imperijos turtus ir jėgas, bet savo tėviškę, savo gimtąją, paveldėjamąją kunigaikštiją. Ir taip darydavo visais keliais, pav., kartais padarydavo taip, kad

visa tai, ką imperija buvo užkariavus ar įgijus, atitekdavo jam, jo tėviškei. Karalius galėjo laikytis ir šį tą sverti, jeigu turėjo didelę savo kunigaikštiją. Del to tai iš stipriųjų kunigaikščių terinkdavo karalius; faktinai, kaip minėta, Habsburgai valdė paveldėtinai, rinkimai virto tik formalumu. Bet jų interesai, jų tėviškės Austrų ir imperijos reikalai, ne visuomet sutapdavo.

Taigi nebuvo stiprios imperijos ir galingos karaliaus valdžios, nors ieškojo kelių imperijos valdžiai sustiprinti su karalium ar prieš karalių.

3. Seimas.

Karaliaus valdžia buvo silpna, nebuvo ir kito organo, kuris jungtų imperijos dalis. Berods buvo vienas, kuris būtų galėjęs juo tapti, būtent S e i m a s (Reichstag), bet jis tuo nepasidarė. Iš pradžių buvo tai artimiausių karaliui žmonių, jo vyriausiųjų valdininkų, susirinkimas. Vėliau sąstatas keičiasi, renkasi luomai, kunigaikščiai-rinkikai, ponai, miestai. Seimas nėra nuolatinis suėjimas, o renkasi tik reikalui esant. Galingesnis karalius nesikreipė į jį, norėdamas apsieiti be jo, o silpnesnysis valdo su juom. Karalius kviečia tuos, kurių negali aplenkti, arba kurių reikšmė didelė, ir jų žodis bei patarimas yra reikalingi.

Šaukdamas seimą, karalius pakvietime nurodo seimo vietą, laiką, tikslą. Praneša apie tat iš anksto, bent prieš 6 savaites.

Įvykus atmainoms imperijos sąjungoj, pridera į seimą kunigaikščiai, paskui svarbiais reikalais didikai (grapai ir ponai), bet jie iš pradžios balsavime nedalyvauja, nesprendžia. Vėliau prisidėjo iškilusieji miestai. Šituo keliu susidarė trys seimo luomai.

Ir kunigaikščiai ne visi vienodi. Jų tarpe išsiskiria kunigaikščiai-rinkikai (Kurfürstai, elektoriai), kurie sudaro atskirą būrelį ypatingomis teisėmis.

Jie buvo bandę XIV-XV amž. sudaryti kolegiją, kuri tikrai valdytų imperiją. Bet tat ir liko bandymu, nes savieji, kaipo atskiro kunigaikščio, interesai buvo didesni, negu imperijos; ir jie vieningos kolegijos nesudarė.

Taigi Seime buvo trys grupės, kurios sėdėdavo kiekviena sau skyrium; jos galėjo eiti išvien prieš karalių, bet kuriamame imperijos darbe tos vienybės neturėjo ir nerodė.

O tokių reikalų, kur tat buvo reikalinga, atsirasdavo nemaža; iš jų svarbiausia buvo — taikos palaikymas viduje ir svetur. Tam reikėtų turėti nuolatinius seimus, administraciją, teismus, reikėjo pašalinti vidaus karus, duoti saugumą, įvesti teismų sprendimų vykdymą.

Bet atskirieji karaliaus, kunigaikščių ir luomų interesai buvo perdaug priešingi, kad pasiektų vienybės.

Kunigaikščiams buvo nenaudinga centro valdžios sustiprėjimas, todel rūpinos tik savo valdžios praplėtimu ant kitų luomų — bajorų ir miestų.

XV amž. buvo keletas galingų atskirų kunigaikštijų, bet nė viena nebuvo tiek stipri, kad galėtų viena viską daryti ir kitas savo valiai palenkti.

Tik didelis pavojus tespirdavo galvoti apie Imperijos vienybę. Jeigu jau yra karštas reikalas, o karalius nenori nieko daryti, tai gynimas daromas be jo, reforma daroma prieš jį, tuomet norima sukurti bendri centro organai — regimentas, vyriausiasis teismas užtikrinti taikai, panaikinti vidaus karams, vaidams, Imperijos narių ginčai spręsti pavedama teismui. Pavojui praėjus pastangos nyksta.

J o k o m p e t e n c i j a keitėsi. Seimui priderėjo nuo XVII amž. vidurio: įstatymų leidimas ir aiškinimas, sprendimai apie karą, taiką, sąjungas, mokesčių uždėjimas, šaukimas ir talpinimas kariuomenės, tvirtovių statymas ir stiprinimas. Kartais tekdavo jam net teismo darbus dirbti.

I m p e r i j o s l u o m a i. Imperijos reikalais rūpintis, dalyvauti seimuose tegali tie, kurie prideri prie bent kokio Imperijos luomo (Reichsstand). Priderėjimą galima nustatyti ar iš matrikulo, ar iš to, kad moka mokesčius tiesiog Imperijai, neturėdamas jokių tarpininkų. Tikriau sakant, nustatytojo, patvaraus matrikulo arba sąrašo nebuvo; tuo vardu žinomi sąrašai tiems, kurie faktinai dalyvavo seime; iš tų precedentų vėliau susidarė teisė priderėti seimui (Lietuvos teisėj buvo panašus pavadinimas: seimo prideriamieji žmonės — „soimu naležačije").

Šitas klausimas, kas dalyvauja seime, o kas ne, iššaukdavo daug ginčų ir kovų XVI amž. vidury. Taip pat buvo kovų ir del to, kam kas mokės mokesčius — Imperijai ar kokiam mažesniam viešpačiui.

Svarbiausieji ir pamatiniai luomai buvo: kunigaikščiai-rinkikai, kuni a kščiai ir miestai.

Beveik nuošaliai stovi, o pirmą vietą užima Austrų valdančioji šeima, turinti ypatin ų privilegijų; pastarosios buvo suteiktos Karolio V. Austrų kunigaikštis turi savo žemes amžinu lenu, imperatorius negali jų at mti; Imperija nieko negali nutarti, neatsiklausus Austrų kunigaikščio. Austrų žemės nieko Imperijai nemoka, bet ji turi jas ginti. Austrų kunigaikštis gali būti seime, bet gali ir nebūti. Imperija negali kištis į Austrų reikalus. Bet faktinai per keletą amžių Austrų kunigaikščiai buvo imperatoriais, tai šitokių konfliktų nebūdavo.

1. Pirmoj vietoj stovi kunigaikščiai-rinkikai; tai pasauliniai ir dvasiniai viešpačiai. Iš pradžių, kaip nustatė Aukso bullė, jų buvo 7, paskui priaugo: 1654 m. atsirado aštuntoji vieta, 1692 m. — devintoji, 1708 — dešimtoji (Bohemia). Seime jie sudaro atskirą kolegiją (nuo 1489 m.). Pirmininkauja Moguntijos (Mainzo) arkivyskupas.

2. Toliau eina kunigaikščiai, sudarą atskirą tarybą; pirmininkauja jai pakaitomis Salzburgo ar Austrų kunigaikštis. Taryboj buvo du suolu — dvasinis ir pasaulinis. Jie turėjo po vieną savo asmeninį (virilį) balsą, ilgainiui virtusį kunigaikštijos balsu. Pralotai, grapai ir baronai (Freiherr) dėjosi į kurijas, iš pradžių į 3, paskui nuo 1653 m. į 6. Kurija teturėjo vieną balsą.

Imperatorius galėjo pakelti ką nori į Imperijos kunigaikščius; pakeltasis įsigydavo teisės dalyvauti seime, bet seimams 1641 ir 1643 m. nutarus, imperijos kunigaikščiais tegalima skirti tokius, kas įsigijo tiesiogines kunigaikščio valdas, ir seimas su tuo sutikdavo. XVII amž. vidury (1653 m.) šitoj kunigaikščių taryboj buvo 100 balsų, iš jų 94 asmeniniai (viriliai) balsai (jų tarpe 35 dvasiniai) ir 6 iš kurijų.

3. Miestų kolegija, kuriai pirmininkavo tas miestas, kuriame sėdėjo seimas. Nuo 1474 m. miestas turi du suolu: vieną sudaro 14 Reino miestų ir antrą 37 Švabų miestai. Kiekvienas miestas turi po vieną balsą.

Imperatorius ir luomai, kurie negali atvykti, siunčia įgaliotinius: anas komisarą iš kunigaikščių, šie pasiuntinius. Seimui virtus nuolatiniu (1654 m.), jisai pasidarė pasiuntinių kongresu.

Kiekviena kolegija tarėsi skyrium. Tik visiems susitarus ir gavus karaliaus sutikimą, luomų nuomonės virsdavo imperijos nutarimais.

Iškilus tikybos kovoms, seimas ėmė dar dalytis į du nauju kūnu: katalikų ir evangelikų (corpus catholicorum, c. evangelicorum).

Seimui pasidarius nuolatiniu, nuo 1663 m. jį šaukdavo į Regensburgą.

Neklausą vietos kunigaikščių prideramieji imperijai (Reichsunmittelbare) turėjo klausyti imperijos ir imperatoriaus. Juos teisia imperijos teismas, jeigu neturi savybės teismų (Austrag).

Jie privalo ar patys ar per įgaliotinį dalyvauti seime. Mirus karaliui ar viešpačiui, turi naujai gauti lėno sutikimą.

Luomai turėjo pristatyti kariuomenę Imperijai, nes ji savosios neturėjo. Jos skaičius buvo nustatytas 1521 m. Wormso seime (apie 4000 raitelių ir 20 000 pėstininkų). 1681 m. pavesta apygardoms rinkti ir skirstyti ją į pulkus.

Luomai patys surenka seimo paskirtuosius mokesčius. Nuolatinių imperijos mokesčių nebuvo, del to imperija liko priedu prie Austrų valdų, niekas kitas nedrįso paimti imperijos sosto del savo neturto.

Ypatingą vietą užima imperijos vyčiai (Reichsritter), išsimiką Pareinėj ir Pietuose, susidėję į 3 apygardas. Jie nepridera nei imperijai, nei apygardai, niekam nemoka mokesčių, bet jie duoda, jeigu sutinka, pašalpas (subsidium charitativum).

Jų bylas sprendžia savybės teismas.

Regimentas. Esant silpnai karaliaus valdžiai imperijoj, jam nesirūpinant jos reikalais, esant palaidam ryšiui tarp jos narių, iškilo būtinas reikalas sudaryti stipri vykdomoji valdžia tvarkai ir ramybei palaikyti. Tuo rūpinas seimai. Nürnbergo seime 1438 m. buvo svarstomas sumanymas visą imperiją padalyti į 4 ar 6 apygardas (Kreise). Kiekvienoj apygardoj atitinkamas kunigaikštis sušauksiąs susirinkimą viršininkui išrinkti, kurio darbas būtų žiūrėti tvarkos ir palaikyti ramybę.

Iš karto tas sumanymas nepraėjo, tačiau pusei amžiaus praslinkus tas klausimas vėl pasidaro gyvu, vėl grįžta.

Duodant tam sumanymui gyvąjį turinį, matyti buvo einančios del jo kovos. Moguntijos arkivyskupas Bertoldas v. Henneberg'as norėjo sukurti stiprią oligarchinę centro valdžią savo įtakoj, bet tam pasipriešino imper. Maksimilijonas, kuris savo įtakai imperijoj pastiprinti pavesdavo valdymo darbus sau priklausomai biurokratijai. Taigi reikėjo padaryti kompromisą.

1495 m. Worms'e seimas siūlė sudaryti tarybą iš 17 žmonių, kuri tiesioginai valdytų imperijos reikalus. Karalius priešinos tam, sutiko tik, kad kasmet tvarkai palaikyti būtų šaukiamas seimas vienam mėnesiui. Greitai pasirodė, jog seimas tam darbui netinka, tai seimas 1500 m. įsteigė Imperijos Regimentą (Reichsregiment), kuris susidėjo iš karaliaus ar jo vietininko ir 20 patarėjų, arba regentų. Pasirodė, jog netinka ir jis. Del to jau 1502 m. imp. Maksimilijonas pasirūpino, kad tat būtų panaikinta, nes jis galėjo visai praryti jo valdžią, ir gyvenime būtu bejėgis. 1521 m. Karolis V sudarė regimentą kitais pamatais: regimentas veikia karaliui nėsant. Jis susidėjo iš 22 narių. Ir 1530 m., karaliui grįžus į Vokietiją, jis buvo paleistas. Karalius atliko tą nejučiomis, nes jis nieko nepadaręs jau atgyveno savo amžiu, buvo bejėgis, neturėjo nei žmonių, nei lėšų. 1531 m., išrinkus karalium Ferdinandą I, atkrito reikalas skirti regimentą.

Vėliau jisai atgaivintas kitu pavidalu: nuo 1558 m. įsteigta Paprastoji Seimo Deputacija (Ordentliche Reichsdeputation),

kuri nustoja veikus, susirinkus seimui, o įvedus nuolatinį seimą visai išnyko.

Imperijos Apygardos. Negalint imperijai atlikti savo tiesioginio uždavinio — duoti visoms savo žemėms taiką, atskiros sritys ar vietos pačios ėmė tuo rūpintis: dėdavos su savo kaimynais, susiderėdavo del priemonių, kaip reikia pas save ramybė užlaikyti. Ilgainiui susidarė naujos palaidos sąjungos, nesuristos nei geografiškai, nei politiškai. Tais padarais vėliau norėta pasinaudoti, kad padarytų iš jų stipresnį vietos organą taikai palaikyti 1500 m. seime, kuriant regimentą. Iš pradžių buvo 6 apygardos (Franken, Bayern, Schwaben, Oberrhein, Westfalen, Niedersachsen). 1500 m. jos skyrė regimento narius. 1503 m. Maksimilijonas bandė joms perduoti vykdomąją valdžią reikalingai tvarkai palaikyti, tačiau jam tat nepavyko, luomai pasipriešino, nes bijojo, kad tuo nebūtų pastiprinta karaliaus valdžia, tik padidinta apygardų skaičius: prie esančiųjų 6 pridėta dar 4 apygardos (Österreich, Burgund, Kur-Rhein, Obersachsen), į kurių tarpą visai nepateko Čėkų žemės (Bohemija, Šlezija, Moravija). 1555 m. pavyko išplėsti apygardos teisės: joms pavesta palaikyti ramybę. Kai kuriuos dalykus išplėtė pačios apygardos, jos veikė katra sau, veikė įvairiai.

Apygardos organizacija. Apygardos organizuotos buvo panašiai į seimo organizaciją. Apygardos organu buvo apygardos seimelis. Kvieslius siuntė visi apygardos luomai. Galėjo juos siųsti ir mažesnieji ponai. Seimely sprendžiama balsų dauguma. Kvieslius šaukia vienas, o dažniausiai du tam paskirtu kunigaikščiu. Jisai anaiptol nebuvo apygardos luomų viršininku, kaip juo nebuvo apygardos pulkininkas, skiriamas nusidėjėliams gaudyti ir ramybei palaikyti.

Tik ta apygarda ir jos seimelis galėjo gyvuoti, kur nebuvo kokio stipraus luomo ar viešpaties, sugebančio atlikti apygardai paskirtąjį uždavinį.

4. Teisės šaltiniai.

Rašytoji frankų imperijos laikų teisė — leges ir capitularia, jai suskilus, nebevartojama, vyrauja nerašytoji vietos teisė, nes anos bendrosios nemoko ir literatai neapdirbinėjo. Kiekvienoj šaly plėtojasi savoji teisė, iš pradžių atsiranda įpročių teisė, o paskui rašytoji.

Imperija iro, tai ir teisė kiekvienoj šaly buvo savo, veikė savi teismai, o jų buvo daugybė, nepaprastų, savaimingų.

Kiekvienoj teritorijoj atsiranda atskiri klodai savo teisėmis: bajorai, miestai, gyvena savo teisėmis, kiekvienas sau turi teismus.

Vienintelis, kuris galėjo imperiją vienyti, tai buvo karaliaus teismas, bet jis nevyravo, tam kliūčių darė karaliaus padė-

tis, o taipogi ir teisės stovis: vienur savitoji teisė buvo labiau apdirbta, pav., Saksų, kitur mažiau.

Išmetytoji įpročių teise, susidaranti iš precedentų, iššaukė reikalą ją užrašyti, sutvarkyti, ir XIII amž. daugybėje šalių atsiranda rašytojų teisynų, vis liaudies, vokiečių kalba.

Nauja rašytoji imperijos teisė negausi. Leidžia ją karalius susitaręs seimuose su savo didikais. Savo turiniu vieni yra įstatymai (constitutiones), jie rūpinas taikos palaikymu, nes reikėjo kariauti prieš namų karus; kiti palyti imperijos įtaisymus: konkordatai, feudų knygos (perimtos iš italų), Aukso Bullė ir t.t. Be to, dar buvo karaliaus privilegijų ir kitų raštų.

Iširusioji Imperija, jos dalių partikuliarizmas sudarė pavojaus toms pačioms atskiroms teritorijoms. Todel esant pavojui tekdavo rūpintis jos sulipdymu. Tuo vienytoju turi būti seimas, bendri įstatymai, teismas.

Imperijos seimo nutarimai vadinasi recessus imperii, Reichsabschiede, nes juos skelbdavo paleidžiant seimą. Paskutinis recessas buvo 1654 m., nes jau nuo 1663 m. susirinkimas buvo nuolatinis. Ir dabar įstatymai eina imperatoriaus dekretų ar imperijos nutarimų formoj. Kartais jį patiekdavo imperatoriui tam tikra deputacija. 1521 m. buvo kilęs sumanymas surinkti visus imperijos įstatymus ir juos kodifikuoti. Bet tas oficialiai nepadaryta, neįvykdyta.

Nuo 1519 m. įgyja reikšmės renkamosios dermės, arba kapituliacijos (Wahlkapitulation); tai buvo dermė tarp karaliaus ir kunigaikščių-rinkikų straipsnių formoje, jo pasirašytoji, patiekiama renkant karalių, o vainikuojamas prisiekdavo jai. Pana kinta kapituliacija vos 1792 m. (Lietuvoj atatinka tat „pacta conventa").

Prie imperijos teisės šaltinių reikės priskirti įvairios tikybinės ir taikos dermės.

Perimant ar recipuojant svetimą teisę, norėta ir iš dalies pasiekta šiokios tokios imperijos vienybės, bet to neužteko. Reikėjo išleisti savi bendrieji įstatymai. Ir to pasiekta tik b a u d ž i a m o j o j teisėj, pav. Constitutio Criminalis Carolina (Peinliche Gerichtsordnung Karls V). Tie reikalavimai prasidėjo XV amž. baigiantis, o paskelbta vos 1532 m. Pilietinėj teisėj ir bendrų įstatymų leidime maža buvo padaryta.

5. Teismas.

N a u j i t e i s m a i. XIII amž. Vokietijos sąrangoj, kaip minėta, įvyko pamatinių atmainų; ilgos vidaus kovos išardė imperiją, vietos kunigaikščiai darosi nepriklausomi, jie išsivaduoja nuo priedermės dalyvauti karaliaus taryboje, priderėti jo teismui.

Vėliau, jungiant imperiją, atskirų teritorijų viešpačiai, išrinkti karaliais, perkėlė į imperiją tuos įtaisymus, kuriuos jie

pas save turėjo, jie atsinešа su savim ir tą naująją dvasią, kurios pirmiau imperijoj nebuvo. Valdininkai nebegauna teismo urėdo mityboms arba lėnu, o dirba karaliaus valiai, ima tam tikrą atlyginimą, nebegali virsti nepriklausomais.

Pirmiau urėdas buvo pašalinis valdininkų uždarbis, o dabar virto pamatiniu, jie iš to gyvena. Nors nuosakiai tat nebuvo pravesta.

1470 m. karalius išnuomojo savo rūmų teismą did. kancleriui Mainzo arkivyskupui Adolfui už 10.000 guldenų kasmet mokamos nuomos. Žinoma, kancleris su tuo uždirbdavo.

Į karaliaus teismą, į jo tarybą nuo XV amž. patenka teisininkai. Pašalintos buvo luominės kliūtys nebajorams. Bolognos juristai įtikino ir, remdamiesi vienu Pandektų pavyzdžiu, kur Ulpianas pavadintas „nobilis“, pravedė nusistatymą, kad kiekvienas teisininkas yra bajoras (nobilis). Daktarai del savo mokslo, ne del gimimo, patenka į privilegiruotąjį klodą, tuo budu, jeigu jie yra atsidūrę teisme, teisiai juos lygiai kaip bajorus.

Vokietija buvo atsilikusi, ji XV amž. daro tat, kas kitur buvo įvykę anksčiau.

Darosi ir kitų atmainų. Teismas virsta įstaiga, „collegium formatum“, „Rehörde“. Keli valdininkai sudaro vieną vienetą, atlieka tam tikrą darbą, rinkdamiesi paskirtoj vietoj, nustatytu laiku, kai ką atlieka savarankiškai.

Nauji įtaisymai ne iš karto įsivyrauja. Senovėj karalius pats dirba teismo darbą. Kviečia galinguosius provincijų viešpačius į savo kiemą teismo daryti ir patarimų duoti, iš to susidaro karaliaus kiemo teismas. Bet šiems atrodė, kad tai esanti jiems uždėtoji našta. Jie prašo atleisti nuo jos. Karalius sutinka. Tuomet susidaro kitas karaliaus Rūmų Teismas (Kammergericht), kuriame sėdi teisininkai iš pradžių tesprendė liečiančias jį teises ar jo turtą bylas.

Karalius, anų laikų nuomone, laikomas vyriausias teisėjas, jis gali ir turi teisti visur ir visus, jis gali visus kitus teisėjus pašalinti.

Savo teismą jis daro ar pats vienas, ar su tam tikrais valdininkais, ar jiems vieniems paveda, pats nedalyvaudamas, taigi susidaro karaliaus kiemo, imperijos kiemo teismas.

Karaliui pridera jus evocandi, tai reiškia, kad karalius gali kiekvieną neužbaigtą bylą paimti iš bet kokio teismo pas save. Jis važinėja iš vietos į vietą; kur apsistoja, ten jis daro teismą. Ilgainiui visos tos jos teisės nyksta. Kunigaikščiai palengva viską paima nuo jo ir savo teritorijoj patys daro teismą. Ir jau XIII amž. karalius liaunas pats važinėjęs.

Belieka tik karaliaus kiemui daryti teismą per savo valdininkus. Formos atžvilgiu daroma taip: atskiros žemės, miestai, asmenys gauna privilegiją de non evocando, kad karalius jų netrauks į savo teismą, o 1487 m. pati evokacijos teisė buvo visai panaikinta.

Esant vietoj saviems teismams, Karaliaus Kiemo Teismas vis del to priima atšaukimus del vietos teismų sprendimų. Tuomet atsiranda toks kelias karaliaus teismui naikinti. Jau XV amž. įsigalėjo teikimas privileg.jų „de non appellando", kad negalima atsišaukti į Karaliaus Kiemo Teismą. Tam pačiam reikalui patenkinti atsirado visur savo atšaukiamieji (apeliacijos) teismai.

Tiktai jeigu teismas kame nors neduoda teisingumo, tai buvo galima šauktis į Karaliaus Kiemo Teismą.

Tačiau ir dabar ne viskas buvo atimta karaliui: ir dabar galėjo patekti į karaliaus teismus tie, kurie nepriderėjo vietos teismams, tai buvo kunigaikščiai, imperijos valdininkai, miestai ir t. t.

Vietos, kur būdavo karaliaus teismai, įvairavo. Be to, galėjo būti šiapus ir anapus valstybinių sienų. Pav., vokiečių bylas karalius tegalėjo spręsti būdamas Vokietijoj, italų bylas — Italijoj. Berods, būdavo išimčių; tai tuomet vokiečių bylas sprendžiant Italijoj turėjo būti vokiečių teisėjai. Kartais kai kurias bylas spręsdavo būdamas toj teritorijoj, kur buvo ginčijamoji žemė.

Karaliaus teismas buvo surištas su jo asmeniu. Todel, pav., negali jis veikti esant karaliui užsienyje, o mirus visai iširsta.

Teisėjus (sprendėjus) nurodo pats karalius savo noru, bet paprastai teisėjai gali būti ar lygūs teisiamam ar net aukštesni savo luomu, tik ne žemesni.

Kartais jis pažymi, tvirtina aktus, kad nebebūtų skundų, kad būtų tvirtai padaryti (neginčo, laisvoji juridikcija).

Prie Karaliaus Kiemo Teismo išsirutulojo raštinė, valstybės ar iždo gynėjas.

Prireikus buvo galima nagrinėti bylą vietoj; kur buvo ginčijamas daiktas, tenai pasiųsdavo teisėjus. Jie išspręsdavo, bet del deleguotųjų teisėjų sprendimo buvo galima skųstis karaliui.

Dalis bylų pradėjo išsprukti iš karaliaus teismo ir kitu keliu. Kai kurie ponai susitardavo spręsti ginčą savųjų tarpe, tai buvo savybės teismas (Austrag). Ir tokių susitarusių asmenų, ponų, miestų skaičius didėjo. Iš pradžių jis buvo privalomas tik susitarusiems, o vėliau tat rišo ir prašalaičius. XV amž. savybės teismai privalomi kunigaikščiams ir didiesiems miestams.

Karaliaus Kiemo Teismas kartais turėjo priešą pačiame karaliuje, nes pasidarė nepriklausomas. Todel karalius stengiasi jį apeiti, aplenkti, jam prideramas bylas sprendžia pats vienas ar su savo patarėjais. Atsiranda tuo būdu Karaliaus Rūmų Teismas, kuris buvo jau 1415 m. Iš pradžių buvo tai nepaprastas teismas, besivaržantis su Kiemo Teismu. Karaliui buvo sunku jį sudaryti, nes jis gyvendavo savo tėviškės žemėje, retai pasirodydavo imperijoj, ir tas teismas išnyko visai 1451 m.

Naujasis vadinas Hof-und Kammer-Gericht. Tvarkomasis jam įstatymas buvo išleistas 1471 m. Tarp klausimų, ten nagrinėjamų, žymią vietą užima karaliaus ir jo iždo dalykai.

Iš jo tai ir išsirutulojo 1495 m. Imperijos Rūmų Teismas (Reichskammergericht), arba Vyriausiasis Imperijos Tribunolas.

Literatūra šiam skyriui: 1. *Zeumer*. Heiliges Römisches Reich deutscher Nation. 1910.

2. *J. Bryce*. Das Heilige Römische Reich. 1873.

3. *J. Ficker*. Das Deutsche Kaiserreich in seinen universalen Beziehungen. 1861.

4. *G. Freeman*. Zur Geschichte des Mittelalters. 1886.

5. *Hans Spangenberg*. Die Entstehung des Reichskammergerichts und die Anfänge der Reichsverwaltung („Zeitschrift der Savigny-Stiftung zur Rechtsgeschichte". German. Abt. t. 46. p. 231—289).

6. *Schröder*. Deutsche Rechtsgeschichte. 1916—1922.

7. *Brunner-Heymann*. Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte. 1921.

8. *Fritz Hartung*. Deutsche Verfassungsgeschichte vom 15 Jahrh. bis zur Gegenwart. 1922.

9. *J. Poetsch*. Die Reichsjustizreform von 1495, insbesondere ihre Bedeutung für die Rechtsentwickelung. 1912.

II.

Imperijos Rūmų Teismas ir jo istorija.

1. Rūmų Teismo įsteigimas.

Imperijos Rūmų Teismas, vokiškai vadinamas Reichskammergericht, įkurtas per Wormso seimą 1495 m. Šita mintis atsirado ne staiga, jau gerokai seniau buvo apie tat kalbėta, svarstyta ir daug ginčų kelta, tik gal žinių apie tai nedaug mums teatėjo.

Pirmą sykį apie šito teismo reikalingumą kalbama Pareinės Frankfurto seime 1486 m. Imperatoriaus Kiemo Teismas jau nebepatenkino kłodų, dalyvaujančių seime; buvo kalbų prieš tą jo teismą dar seniau, bet tuomet imperatorius nerasdavo reikalinga to paisyti. Dabar, 1486 m., imper. Maksimilijonas turėjo kitaip kalbėti, jis pats buvo reikalingas iš seimo pagalbos prieš vengrus, kurie grėsė jo tėviškei. Kunigaikščiai-rinkikai ir kunigaikščiai, sutikdami duoti prašomąją pagalbą, pastatė tris sąlygas, tarp kurių viena buvo — teismo reformos reikalavimas. Kunigaikščiai reikalauja, kad imperatorius įsteigtų naują teismą, į jį nesikištų, teismas būtų vienoj nuolatinėj vietoj, galėtų leisti tuos pačius įsakymus, kuriuos leisdavo jisai, imperatorius, kaipo vyriausias teisėjas. Teisme turį sėdėti bajorai ir daktarai, daugumoj pasauliniai žmonės, teismas gyventų iš teismo įplaukų, kad nereikėtų mokesčių mokėti. Kunigaikščiai-rinkikai (Kurfürst'ai) tuo reikalu buvo atsargesni, bet esmėje panašią mintį ir jie palaikė. Imperatorius pareikalavo iš seimo duoti savo sumanymą, ir seimas tikrai jį pagamino. 1486 m. vasario—kovo mėn. buvo išdirbtas tvarkomasis šito teismo įstatymas. Jis buvo panašus į 1471 metų duotąjį imperatoriaus Rūmų teismo (Kammergericht) organizacijai, bet buvo ir daug skirtumų; naujasis rūpestingai užsiima jo sutvarkymu ir teismingumu. Jo sąstatas — bajorai ir daktarai, teismas nepriklausomas; kunigaikščiai-rinkikai neturi jame ypatingų teisių.

Kitas seimas, susirinkęs Köln'e, stato jau kandidatus į teisėją ir sprendėjus. Imperatorius nesiskubina sutikti, nenori nusileisti, nes visai neketina išsižadėti savo senųjų teisių. Kunigaikščiai-rinkikai laikosi savo senojo nusistatymo: nori naujojo teismo, bet kad būtų jiems tinkamai sudarytas. Imperatorius turi nusileisti, nes yra reikalingas karštos pagalbos

pinigais; prasideda derybos, luomai nori savo, sutinka padėti jam Vieną gelbėti, jeigu įsteigs tokį naują teismą, kaip jie nori. Bet susitarimo dar neįvyko.

1489 ir 1491 m. seimuose Nürnbergo mieste vėl iškilo tas pats klausimas. Imperatorius dabar sakosi norįs organizuoti Vyriausiąjį Teismą tik savuoju, senuoju būdu (1489 — 1490 m.).

Tai buvo paskutinis seimas, kuriame buvo senasis imperatorius Maksimilijonas. Jam mirus, įvyko atmainų. Nelaukiant sumanymo svarstymo galo, eina greitesnis teismo sudarymas. Iš pradžių buvo tas pats Kiemo Teismas, tik pridėta luomų atstovai.

1495 m. sušaukta seimas į Wormso miestą. Imperijai gresia didelis pavojus iš turkų ir prancūzų pusės. Imperatorius turi rūpintis apsigynimu, o susirinkusieji luomai nesiliauna reikalavę teismo. Seime ėjo karšti ginčai; ilgai jie tęsėsi: ėjo ginčai del sąstato, skaičiaus, del to, ką koks luomas skirs. Galų gale susitarta. Del to paskui ėmė juokais sakyti, jog teismų reformą davę turkai ir prancūzai.

Vieni dalykai ramiai praeidavo, del kitų būdavo didžiausių ginčų. Tas pats buvo ir su vėlesniais pakeitimais: ištikus tikybos kovoms grįždavo prie tų pačių ginčijamų straipsnių, ar pakeisdami ar kitaip aiškindami.

Seime nedaug tebuvo ginčų del bendro teisėjų ir sprendėjų skaičiaus, bet ėjo ginčų del to, kas ir po kiek jų skirs. To teismo sutvarkyme atsispindėjo to meto vyraujančios Vokietijos jėgos. Kunigaikščiai-rinkikai negausingi, bet galingesni, jie nori skirti tiek pat, kiek ir kiti visi kunigaikščiai, imperatorius taip pat nori nuo savęs statyti kandidatus.

Daug buvo kalbų ir del teisėjų tinkamumo ir pasiruošimo (kvalifikacijos). Imperatorius norėtų daktarų, kunigaikščiai-rinkikai su tuo sutiktų, o kiti luomai tenkinas paprastais bajorais, nereikalauja daktarų, nes anie pasižymėjo imperatoriaus politikos gynimu.

Taip pat neaiškus Imperijos Rūmu Teismo teismingumas: kokios bylos jam priderės; reikėjo vėlesniems laikams tat palikti, o šiaip suprato, kad jam pridera tos pačios bylos, kaip ir Kiemo Teismui.

Kunigaikščiai-rinkikai nenori pasiduoti patys, bet sutiktų nusileisti nuo savo privilegijų, jeigu jiems tai būtų pirmosios instancijos teismas. Galų gale del grapų, ponų ir vyčių protestų virto, kaip ir kitiems, paskutine instancija. Bet kai kurie kunigaikščiai-rinkikai ilgą laiką neleido atšaukimu (apeliacijų) iš savo šalies į šitą Vyr. Teismą, šitame jie rėmėsi Aukso Bulle (1356 m.). Kiti vėl kunigaikščiai nenorėjo sutikti, kad jisai spręstų ginčus apie kunigaikščio teises, sosto pa-

veldėjimą. Sunku buvo tat suderinti, bet reikėjo, nes jis sudarė ryšį, kuris jungė į vieną vokiečių šalis.

Kai del vietos, tai iš pradžių Wormso seimas 1495 m. tarė, jog geriausia teismui vieta būtų Frankfurtas; seimas buvo tos nuomonės, jog tas miestas sutiks, apsiims laikyti, nes iš teismo buvimo jam bus daug naudos, taigi už tą turįs parūpinti butus, pristatyti tam tikra kaina mėsos ir žuvies. Bet Frankfurtas nesiskubino priimti garbingo pasiūlymo; galų gale sulygo, ir Rūmų Teismas pradėjo tenai savo darbą.

Wormse susitarta su luomais del teisėjo, sprendėjų ir kitų žmonių, kurie dirba teismuose.

1495 m. spalių 31 d. Frankfurte Imperijos Rūmų Teismas buvo atidarytas su didele iškilme. Atvyko pats karalius, prisaikdino ir priėmė į darbą visus, atidavė teisėjui teismo lazdą, o tas prisaikdino sprendėjus.

Teismas pradėjo darbą. Nagrinėjamųjų bylų turinys buvo įvairus. Tarp tų buvo keletas didelės politinės reikšmės, pav., ginčas del Gelderno kunigaikštijos, arba Lenkų protestas, kad Imperija uždėjus mokesčius Gedonims (Dancigui), Toruniui, Elbingai. Rūmų Teismas perėmė neišspręstąsias bylas iš karaliaus kiemo.

Iš pradžių imperatorius rūpinos Rūmu Teismu, vėliau liovėsi tat daręs. Kuriam laikui praslinkus jis negalėjo veikti, nes nesurinkta pinigai, neužmokėta, ir kartais, nebeturint teisėjams pinigų, Rūmų Teismas visai nebedirba.

Frankfurto miestas nesulaukė tos naudos, kurios tikėjosi, todel palaikęs kiek nebesidžiaugė juomi; nedavė sulygtojo pigia kaina maisto; viskas buvo brangu, todel Teisme kilo klausimas, bene reikią perkelti Rūmų Teismą kitur. Karalius sutiktų prisidėti prie Rūmų Teismo užlaikymo, bet už tai norėtų jį turėti savo įtakoj, sprendžiant jame svarbias politikos bylas. 1497 m. nutarta perkelti Rūmų Teismą į Wormsą, kur renkasi seimas. Rūmų Teismas, gavęs žinią apie tat, praneša, jog negalįs to padaryti, nes nėsąs užsimokėjęs už viską Frankfurte ir neturėsiąs kuo užsimokėti ir Wormse. Bet pareikalavus turėjo persikelti.

Karalius stengiasi Rūmų Teismą pakreipti į savo pusę; pakeitus jo sąstatą ir padarius jį karaliaus priklausomu, atsiimtų padarytąsias nuolaidas, todel tam tikslui bandė pavaduoti jį savo Kiemo Teismu, geriau jį aprūpindamas; iš pradžių Rūmų Teismą perkeltų į Kolmarą, o paskui į Austrų Freiburgą. Ėmė aiškinti, kad tik ten, kur jis imperatorius esąs, tinkamiausia būtų vieta ir Teismui, nes būtų jam garbė. Kunigaikščiai į tat atsakė, jog Prancūzijoj ir Čekuose teismas atskirtas nuo kiemo, ir tat nekenkia karaliaus garbei ir aukštybei, vis delto luomai sutiko perkelti, nes tarė, kad tat apsieisią pigiau.

Į tą teismą patekdavo dabar skundų, kurių pirmiau negalėjo būti, pav., ant kunigaikščių ir kitų ponų del neteisėto nužudymo ir t. t., buvo galima patraukti juos tieson del piktnaudžiojimo baudžiamos valdžios, kankinimo, bylų vogimo ir t.t.

Plačiai eina kova. Bloga klotis kare Prancūzijoj, Nyderlande, Šveicarijoj, Italijoj neleido seimui dirbti savo darbo, jis visai nesusirenka, tai Rūmų Teismas pats 1499 m. išsiskirstė.

Karalius norėjo pasinaudoti šita proga, kad jį į savo rankas grąžintų. Bet Ausburgo seimas 1500 m. (IV-IX) sutrukdė šitą karaliaus sumanymą, ir tat lengva buvo padaryti. Karalius pats buvo sunkioj padėty, prašo iš seimo pagalbos. Luomai sutinka padėti, jeigu nusileis valstybės valdyme, pašalins didžiausias kliaudis. Seimai negalėdavo įvykti (1496-98 m.) tik del to, kad nebuvo karaliaus, todel dabar (1500) seimas įsteigė nuolatinę seimo virbę, pavadintą Imperijos Valdyba, arba Regimentu (Reichsregiment), su plačia kompetencija. Seimui nesant per jį karalius tegalėjo gauti iš luomų pagalbos. Sutikęs del Regimento, karalius priešinos bent tam, kad Regimentas ir Teismas būtų vienoj vietoj, nes tuomet nebegalėtų nė galvoti, kad surištų Rūmų Teismą su savo kiemo teismu. Ir čia jis pasisekimo neturi. Šveicarai, remdamies 1499 m. Baselio taika, išsivadavo iš po Rūmų Teismo teismingumo. Buvo tat padaryta laikinai, 4 metams, dabar tas įprotis jau įsigyveno, negali jau atsiimti. Regimentui ir Rūmų Teismui paskirta būstinė Nürnberge.

Regimentas rūpinos iš naujo organizuoti iškrikusį Rūmų Teismą: ieško žmonių, rūpinas jų algomis ir t. t.*). Pavyko teismą sudaryti, buvo berods negausingas, bet veikė energingai. Dalį bylų Regimentas pasiėmė sau. Dabar karalius nori nugriauti abi įstaigi, trukdė visokiais būdais, pav., nedavė savo fiskalo ir t. t.

Greitu laiku įvyko atmainų imperijos viduje: jėgų santykis pasikeitė karaliaus naudai. Tik laikiniu jo nusilpimu buvo pasinaudojusi reformos partija ir buvo atėmus iš jo senas jo teises, dabar jis greitai atsigavo; sustiprėjęs stengiasi sugriauti ir Regimentą ir Rūmų Teismą. Regimentas neturėjo pinigų, jo nutarimai nebuvo pildomi, jo paties daromieji seimai, kaip ir imperijos seimai, be karaliaus neturi geros kloties. Šaukiama seimas, perkeliama Regimentas ir Rūmų Teismas į Frankfurtą, tik jeigu dabar karalius sutiks perkelti, bet karalius nesutiko, ir Regimento šaukiamasis seimas neįvyko. Taigi karaliui pavyko padaryti, kad Regimentas pats iširo 1502 m., o Rūmų Teismas, rodos, taip pat nutilo.

---

*) Teisėjas (pirmininkas) gauna metams 1500 guldenų, sprendėjai (didieji bajorai) — 600, kiti — 400 g.

Taigi staiga griuvo visos trys imperijos įstaigos, atimtos iš imperatoriaus ir patekusios į Bertoldo, Mainzo arkivyskupo, rankas: Imperijos raštinė, Regimentas, Rūmų teismas. Prasideda opozicijos darbas iš naujo. Renkasi kunigaikščiai-rinkikai ir savo tarpe svarsto, kas toliau daryti (1502). Čionai kyla mintis šaukti seimą, sudaryti teismą be karaliaus. Karalius tuomet pats atgaivina anas įstaigas, kurių pirmiau taip nenorėjo, nes pamatė, kad taip jos stipriai yra įsišaknijusios. Jis pats sudaro teismą, sujungęs savo kiemo teismą su Rūmų Teismu, pradeda jo darbą su iškilme.

Bet Regimentas taip ir liko neatgaivintas, o teismas tikrai pradėjo veikti Regensburge (1503. IV. 28). Sąstatas — senasis, veikimas — tas pats, ta pati tvarka, tik faktinai jis buvo ne luomų, o karaliaus įtakoje.

Kunigaikščiai-rinkikai ir kunigaikščiai protestavo prieš šitą karaliaus uzurpaciją, bet savo keliu pareiškė, jog sutinka karaliui tame darbe padėti. Kunigaikščių-rinkikų seimas (1503) nurodė karaliui, jog teismas peržengęs kompetenciją, nes imasi spręsti jų pačių ir jų valdinių bylas, o juk vieni laikinai tebuvo sutikę, kiti visai nesutikę teistis ar patys leisti valdiniams.

Bet karalius uoliai rūpinasi Rūmų Teismo sustiprinimu. Kiekviena proga naudojas padaryti jį savo teismu, tai perkelia į kitą vietą savo nuožiūra, tai kartais pasikviečia išvažiuoti kur nors toliau keliems atsitikimams. O susidėjusios suirutės išardė opoziciją, ir karalius laisviau galėjo pasirinkti žmones, skirti teismui vietą. 1504-07 jisai teisia Augsburge. Ir vėl keičiasi jėgų santykiai. 1505 m. — tai aukščiausias karaliaus laimių punktas. Ir po to karalius nusileidžia, eina jo derybos su luomais.

1507 m. Konstancos seime tos derybos tęsias toliau. Karalius apsiima pats laikyti teismą, tuomet pats skirtų žmones į teismą, jam tektų teismo įplaukos, o jeigu luomai nori prisidėti, tai ir jie turi palaikyti pinigais. Vieta bent vieneriems metams turėtų būti Regensburge, o paskui parinkta Wormsas. Sprendimus vykdytų žemės maršalai. Nesutiko, kad vykdytų sprendimus maršalai. Luomai pasiūlė prie teismo skelbiamojo apšaukimo (Acht) pridėti dar dvasinį atmetimą (Bann). Karalius buvo prieš tat, nurodydamas, kad tat neturės jokios naudos, tik papa galėtų kištis į imperijos reikalus.

Padaryta naudinga naujovė — įvesta metinė teismo vizitacija: vienas kunigaikštis-rinkikas ir vienas kunigaikštis su karaliaus patarėjais sueina toj vietoj, kur yra teismas, ir turi žiūrėti, ar teismas tinkamai atlieka savo darbą, patikrinti išlaidas, užpildyti spragas, jeigu pasitrauktų teisėjai, dargi turi rūpintis sunkiausiais atsitikimais teismo sprendimų vykdymu.

Galų gale susitarta, grąžinta ta pati padėtis, kuri yra buvusi 1495—1502 m. laikotarpyj. Karalius stengėsi turėti vienijančius imperijos organus prieš separatistus, ir del to juos gavęs jis nusileido.

1507-19 m. ramiai ėjo teismo darbas. Teisėjų skaičius nedidelis, vos 8-12. Lėšas Rūmų Teismui turėjo duoti karalius, nes niekas kitas nesirūpino Imperijos reikalais. Iš pradžių jis sėdėjo ir teisė Regensburge, 1509 m. persikėlė į Wormsą. Čionai, per seimą karalius prašė pagalbos karui prieš Veneciją, o užėjus kalbai apie Rūmų Teismą prašė nurodyti teismo kliaudis, kad galėtų jas pataisyti. Luomai pinigų nedavė, o apie R. Teismo kliaudis pasisakė nieko nežiną. Tuo reikalu labiau buvo susirūpinęs Augsburgo seimas (1510). Pastebėta, kad Rūmų Teismas buvo gana sunkus kūnas, dirbęs pamaži: karalius siūlė padalyti imperiją į 4 apygardas (ir tikrai tat padaryta 1512 m., tik padalyta į 10), jų viršūnėje būtų po vieną kiemo patarėją, kurie galėtų padėti karaliaus teisme. Luomams nebuvo tat pageidaujama, nes sustiprėtų karaliaus valdžia, tuo tarpu Rūmų Teismą paliko vėl 6 met., šiaip didelio intereso nerodė.

Esant Wormse R. Teismui, teko jam pergyventi daug sunkių valandų, ir sunku buvo darbuotis. Vyskupas ir miestas jau nuo senai tarp savęs kariavo, greitai įtraukė į tuos vaidus ir R. Teismą. 1513-14 m. buvo įvykęs darbininkų sukilimas prieš miesto ponus, vyskupas palaikė jį. Teismas palaikė miesto pusę ir jam daug padėjo. Wormse negalėdamas dirbti del to neramumo, teismas persikėlė į Speyerį, bet išbuvęs čionai keletą mėnesių (1513. XI. — 1514. III), vėl grįžo į Wormsą, nes dabar pats miestas buvo prašęs visai persikelti pas jį. Ramybė negrįžo, socialės kovos ėjo toliau, nes tuoj iškilo bajorų sąjūdis. Jų vadas Siekingen 1515 m. pradėjo savo karą prieš Wormsą; jis buvo įnirtęs prieš Wormsą, piktas buvo ir ant R. Teismo, kam ne taip sprendė, ar nepripažino teisės vienam jų vadui. Siekingas reikalavo, kad teismas apleistų Wormsą, o tuo tarpu jo kvieslius, grįžtančius ir išeinančius, apiplėšdavo, suimdavo. Siekingen laikė apgulęs miestą; miestas ir R. Teismas buvo jau besutinką, pasipriešino teismo pirmininkas grapas von Hag. O ant Siekingeno buvo mesta daugybė apšaukimų, paskelbtas beteisiu, galima buvo užmušti, tik staiga imperatorius susitaikė. Taigi jisai pats padarė didelį smūgį tiems organams, kurie turėjo palaikyti tvarką, nes paniekino jų garbę.

Del suiručių darbo našumas negalėjo būti didelis: tebaigdavo po 30 bylų į metus, o įstodavo jų po 300 kasmet.

Tatai davė progos imperatoriui išplėsti savo Kiemo Teismą, jo veikimą, didinti savo teisėjų (patarėjų) skaičių. Iš ki-

tos pusės daug žmonių vengdavo R. Teismo, nes jo bylojimas buvo painus, jo rolė pasinga, teismas buvo negreitas.

R. Teismas nepajėgė sulaikyti atskirų stipresnių šalių separatizmo, taigi imperijos valdžia silpnėjo, iš kitos pusės nesugebėjo apginti silpnesniųjų jos narių (bajorų ir miestų) prieš kunigaikščių savivalę. Dar blogiau. Savo sprendimais sunkino žemesniųjų bajorų padėtį. Dar nesenai, 1507 m., Frankuose žemesnieji bajorai pradėjo kariauti prieš didesniuosius bajorus ir kunigaikštį, nori apsieiti be R. Teismo, be jo dalyvavimo, be jo būsią geriau padaryta. Imperatorius nori pasinaudoti tomis kovomis, palaiko bajorus, pritaria jiems, kad tikrai vargingieji negalį gauti tiesos Rūmų teisme, ar suteikiamoji esant per skaudi. Jis 1517 m. Mainzo seime, norėdamas sugriauti Rūmų Teismą, buvo pasiūlęs įsteigti vyčių (bajorų) teismus prieš didesniuosius bajorus, bet seimas atmetė. Vis delto 1521 m. Wormse bajorams pavyko pravesti naują, berods, neplatų, nutarimą, kuriuo galima apskųsti teismui ir kunigaikščius. Bet ir po to praktikoj niekas nepasikeitė. Bajorų skundos del teismo nebuvimo eina toliau, pasikartoja 1523 m. Schweinfurte, bet jos visos negelbsti.

Miestai apskritai skersavo į R. Teismą. Įsteigė jį kunigaikščių reformos partija, priešinga miestams, steigimo laiku 1495 m. neprileido miestų atstovų tartis del teismo; teisybė, pasiūlė miestams nurodyti savo kandidatus į teisėjus, bet rinkti nieks iš jų nerinko. Miestai turėjo didelių bylų, ten ėjo apie jų gyvybę, buvo ginčų del miestų teisių į muitus, į mokesčius, del jų santykių su kunigaikščiais, o R. Teisme sėdėjo jų priešų, kunigaikščių, skirtieji teisejai. Del to miestai velijo paprastesnį, lengvesnį bylojimą karaliaus kieme, kur lengviau galėjo prieiti jų pinigai. Miestai turėjo vaidų su savo vyresniais, abatais, kurie taip pat turėjo teisme savo žmonių.

1498 m. Wormso miesto raštininkas prašo karaliaus duoti jiems teisėją. Šis klausia: „Ar nepatinka R. Teismas". Į tai atsakė: „Tenai dauguma kunigų". Iš tikrųjų, jų tarpe sėdėjo du Wormso kapitulos kanauninku, su kuriąja vaidijosi miestas.

Taigi bus suprantama, kodel miestai taip rūpinos gauti savo atstovus Rūmų teisme, o juk jis vis tiek turėjo naštą nešti jam palaikyti, dargi šituo atžvilgiu daugiausia prisidėdavo. Visi Wormso bandymai gauti 4 vietas teisme, o paskui bent 2, neturėjo geros kloties.

Tačiau R. Teismas nebuvo toks šališkas miestų bylose, kaip buvo kalbama: jis stengėsi remtis teisiniais pamatais, kiek galėdamas vengė įpinti į sprendimą politikos klausimus. Ir tikrai, ilgesniam laikui praslinkus, miestų skersavimas mažėja: jau 1512 m. miestai skundžiasi tik tuo, kad jie apkrauti naštomis, perbrangu; jie eina prieš fiskalus ir t.t. Miestai kentėjo del netikusios sprendimų vykdymo tvarkos arba grieb-

tasi priemonių, kurios kenkė kai kuriems miestams. Paaiškinimui gali būti toks pavyzdys. 1509 m. buvo draudimas (Acht) ant Venecijos; jį paskelbus visi turėjo nutraukti su ją ja ryšius; nukentėjo nuo to miestai, kurie varė prekybą su Venecija, ypatingai Švabų miestai. Arba Elbinga ir Gedonys (Dancigas) nepripažino R. Teismo sprendimo, tai mesta ant jų draudimas 1515 m. Kai kurie prekybos miestai nepaklausė šito, nenutraukė ryšių, ir del to jie turėjo daug sunkenybių, nors imperatorius ir buvo atleidęs nuo tos prievolės, bet šita nieko negelbėjo.

Nėsant vykdomosios valdžios, neturint jos teismui, jo sprendimai nedaug ką reiškė. O juk kaip tik tuo laiku daug pasikeitė jėgų santyky; delto gavo naujų šalininkų ir taip pat priešininkų. Užtat Teismų buvimas turėjo kitos naudos: vienodino teisinę mintį, derino baudžiamąją vokiečių teisę, įvedus Karoliną vokiečiai galėjo turėti vieną baudžiamąją teisę, arba bent praminti jai kelią.

Pirmieji reformos vadai kunigaikščiai išnyko, tuomet karalius neturėjo intereso palaikyti R. Teismo; o dabar jį palaikė karalius, darė reformą, kuriai iš pradžių buvo taip priešingas. Taigi vaidmenys pasikeitė. Bet jo reformų planai palyti kai kurias sritis. Teismas daro žygius, nori turėti tinkamą jų vykdomąją valdžią (1507-1512), bet veltui. 1517 m. seime luomai skundėsi del įvairių kliaudžių teisme, tarp kita ko nurodė į vykdymo stoką, ír 1518 m. seimas svarstė ta klausimą, nepadarė nieko šitoj srity. Buvo kitų trūkumų. Teisėjai menkai apmokami, del to stoka buvo tinkamų žmonių. Pasikeitė kunigaikščių-rinkikų pažiūros į T. Teismą: kuriant rūpinos juo, dabar jie parodė tiek separatizmo, kad rūpintis R. Teismo sustiprinimu neturėjo nei noro nei reikalo. Ir dabar vienam imperatoriui teko rūpintis teismo sutvarkymu, teisėjo apmokėjimu, kvietimu, o tai buvo nepakeliama. 1518 m. birželio 2 d. įvyko paskutinis R. Teismo sprendimas. Teismas išsiskirstė pats, nebuvo kvorumo, beliko 8 žmonės, kurie žiūrėjo bėgamųjų reikalų. Tat buvo 1519., kada mirė imperatorius Maksimilijonas.

2. Tikybinės kovos.

XV amž. baigiantis luomai, kovodami su karalium, reikalavo įsteigti teismą, nepareinantį nei nuo karaliaus, nei nuo seimo. Ta mintis prigijo ir jau greitai po to šitą teismą palaikė imperatorius, kai pamatė, jog jam gali būti naudingas.

XVI amž. pradžioj liaujas senosios kovos tarp luomų ir imperatoriaus, o ištinka naujos senovės kovos kitais pamatais, dar piktesnės — tikybinės.

Mirūs Maksimilijonui ir jau net prieš tai nebuvo kam rūpintis Rūmų Teismu; pridygo jų daugiau, kad net kurį laiką bu-

vo keturi vyriausi teismai, kurie dirbo tai po kits kito, tai greta. Jeigu liaujas veikęs Rūmų Teismas, apmiršta ar sustabdytas, tai pradeda dirbti Pfalzgrafo, Palatino vikariato teismas, bet jis paėmė tik naująsias bylas, iki atvažiuos naujas karalius Karolis; pagaliau daro teismą keliaujantis karaliaus kiemas; karalius darė teismą ten, kur apsistojo; bet šiaip ir jis veikė gana plačiai.

Imperijos seime Wormso mieste prie naujojo imperatoriaus teko kalbėti ir apie vyriausiojo teismo sutvarkymą, apie įvedimą regimento, vietos organo imperijai valdyti, nes Karolio valdos apėmė ne tik vokiečių žemes, bet siekė Ispaniją ir kitas šalis. Tvarkant Rūmų Teismą, padaryta keletas naujybių. Teisėjų skaičius padidintas, jisai siekia 18; ir vyčiai gali būti skiriami teisėjais, tik jie turi būti išėję teisės mokslą ar įgiję teismo praktiką; naujai sutvarkytas algų išmokėjimas. Kadangi bylų buvo begalės (skaičius siekė 3000), tai pasiūlyta padalyti teismą į keletą skyrių, vadinamų senatais, bet tat luomai atmetė, nors jie bandė kitu keliu pagreitinti bylų eigą. Įvesta atmainų ir bylojime (processe). Dabar įvesta naujas dalykas, būtent: visi atidedamieji atmetimai turi būti pareikšti vienu laiku, kad nebūtų reikalo atidėlioti bylą jos bėgyje; pirma turi būti užbaigti priruošiamieji dalykai, o jau paskui esminiai. Sutvarkytas lengviau ir tiksliau atšaukimo (apeliacijos) davimas, vykdymas ir t.t.

Ginčuose del teismo reformos jėgos šitaip susibūrė: iš vienos pusės stovi imperatorius, apie jį renkas mažesnieji luomai — miestai, kuriems neleista turėti atstovų, grapai ir ponai, o priešais stovi kunigaikščiai. Aniems rūpėjo, kad imperatoriaus įtaka regimente ir teisme būtų didesnė, o kunigaikščiams — kad ta jo įtaka sumažėtų.

Kitas opus klausimas, del kurio ėjo karšti ginčai — tai bylos prieš kunigaikščius. Kaip minėta, nuo XIII amž. bylos prieš juos tegali būti iškeltos *savybės* teisme (Austraggericht). Tuomet kartais luomai susitardavo, jog bylos jų tarpe turėjo eiti ne į valstybinį, bet į savybės teismą. Šitie teismai privalomi savųjų tarpe, o kartais karaliaus privilegijomis pasidarė privalomi ir kitiems luomams. 1495 m. įstatymu skundos, einančios iš grapų, ponų, vyčių ir imperijos miestų (nuo 1500 m. miestiečių ir valstiečių, jeigu eina ne prieš savo ponus) prieš kunigaikščius, turi eiti į savybės teismą, kuriame yra 9 apskųstojo kunigaikščio skirti teisėjai, tik apeliacija del šito sprendimo ėjo į Rūmų Teismą. Bajorai skundėsi, kad šitas teismas esąs šališkas, ilgai tęsiąsi bylos, kol jos patenką į Rūmų Teismą. Grapai palaikė šitą pusę, sakydami, kad teisingumas turįs būti lygus visiems, turtingiems ir beturčiams. Galų gale padaryta kompromisas: priimta 8 formos savybės teismo, iš kurių skundėjas ga-

lėjo pasirinkti vieną, be to, suprastinta bylojimas. Grapai ir čia dar gynė bajorų reikalus.

Kai del vietos, tai nutarta, kad Rūmų Teismas ir Regimentas sėdi vienoj vietoj — Nürnberge. Kurį laiką rinkdavos tenai ir seimai. Tenai dabar daugiau kalbėdavo del regimento, negu del teismo. Regimento galia didesnė. Jisai turi prižiūrėti teismą, reikalui esant turi rūpintis jo sprendimų vykdymu, taikos palaikymu (1521). Taigi paskutiniame atsitikime varžosi su Rūmų Teismu. Regimentas veikė imperatoriaus vardu, jį pavaduoja, kol jo nėra imperijoj; jį sudaro imperijos luomai, o į R. Teismą jie pristatydavo savo kandidatus.

Imperatorius buvo prieš regimentą, darė viską jam sugriauti, nors iš viršaus atrodė, jog tuo nesirūpina, o teismą palaiko.

1521 m. Nürnberge susiėjo Regimentas ir R. Teismas, gabeno iš Wormso bylas, kurių buvo į 3.500. Imperatoriaus nėra, jis Ispanijoj, teisėjai nori pradėti savo darbą, bet Regimentas jam trukdo, neatidaro jo posėdžio. Tuomet R. Teismas pats pradeda savo darbą; tai Regimentas taip pat ima teisti net ne savo kompetencijoj. Regimentas vyrauja ir vėliau sušauktame seime (1522-23 m.) apsieina visai be imperatoriaus.

Regimento valdymas atitiko kunigaikščių interesus, todel jie jį palaikė, bet ėmė protestuoti miestai, o nieko nesako prieš Rūmų Teismą.

Taigi į prasidėjusių politinių kovų sūkurį pateko abi vyriausios imperijos įstaigos. O tos kovos eina aštryn ir platyn. Siekingenas, vedinas bajorais, paskelbė kovą (Fehde) Trier'o miestui, tai tuomet jo priešai, trys kunigaikščiai, Pfalzo, Triero ir Hessų, susidėję su Švabų Sąjunga, nutarė pasinaudoti ta proga ir pulti bajorus. Siekingenui ištraukus kitur, anie puolė frankų bajorus, užėmė jų dvarus. Regimentas savo laiku buvo apšaukęs Siekingeną, bet savo ruožtu pasipriešino tam, ką darė kunigaikščiai, protestavo prieš kunigaikščių puolimus, plėšimus, taigi atsidūrė nenoromis bajorų pusėje. Tuo būdu prieš Regimentą buvo nusistatę įvairiais motyvais imperatorius, kunigaikščiai, miestai. Nürnbergo seimas (1524 m.) paleido jį, išrinko naują, atėmė iš jo teismą, paskyrė vietą jam ir Rūmų Teismui Esslingų mieste. Taigi Regimentas faktinai pašalintas, liko tik R. Teismas. Užtat ir jam padarė reviziją iš pamatų, ir rasta gana daug kliaudžių. Revizija buvo griežta: atleista 3 sprendėjai ir 2 prokuratoriai. Taip pat teiravos apie tai, kokios laikosi tikybos, kieno pusę palaikė teisme, kunigaikščių ar bajorų ir t. t. Nürnbergo seimas pasirūpino padaryti abi įstaigi evangeliškomis (liuteriškomis). Bet po kelių metų Imp. Rūmų Teismas tapo katalikystės gynėju, o Regimentas tokiu buvo iš karto padarytas.

Dabar nebaisios buvo pirmosios tikybos kovos, didesni ir baisesni įvykiai — tai valstiečių karas. Abi įstaigi iš pat pradžių net nieko nedarė, nesikišo į tą karą. Ponai laimėję ėmė žiauriai elgtis ir neleido niekam kištis į tą savo keršto darbą. Rūmų Teismas, remdamasis įstatymu, priiminėjo skundas ant ponų, tat iššaukė bajorų protestus seimuose. Teismas turėjo grįžti į katalikų pusę.

Dabar abi įstaigi virto Habsburgų įnagiu jų politikai imperijoj varyti. Bet negalėjo šito savo plano tinkamai išplėsti, nes turkų pavojus spyrė imperatorių prašyti iš seimo pinigų, ir del to turėjo nusileisti. 1526 m. luomai prispyrė jį perkelti tas dvi įstaigi toliau nuo savęs. Del šito luomai susitarė. Tik kilo kunigaikščių tarpe ginčas, — kur perkelti. Laimėjo Pareinės kunigaikščiai: parinkta — Speyer (lot.: Spira); toliau nuo karaliaus, tuomet lengviau būsią turėti įtakos. Ir čionai, Spyroj, išbuvo R. Teismas beveik iki savo žlugimui, persikraustęs iš Esslingos 1527 m. Prieš perkraustant buvo padaryta griežta teisėjų kvota, ypač atsižiūrėta į jų tikybą. Komisija, kuri peržiūrėjo T. Rūmų darbus, daugumoj susidėjo iš katalikų. Teisėjai protestavo prieš žeminančias nagrinėjimo formas, kurios buvo daromos ir 1524 m.; kai del savo tikybos, tai pareiškė jog teisme niekas nesiginčijo apie sakramentus ir pasninkų laiko.

Prasidėjus tikybinėms kovoms, atsirado R. Teisme naujų su tuo surištų bylų. Jam atitekdavo ginčai del dvasinių turtų, rečiau del naujo kulto įvedimo ar jo panaikinimo. R. Teismas elgėsi regimento nurodymais, dažniausiai švelnindamas konfliktus. Šitose bylose pasižymėjo savo įtaka ir ilgą laiką veikė Motiejus Held'as.

Spyros seimas 1529 m. pasisakė reformacijos reikalu: pasisakė prieš visas naujoves, prieš daromą prievartą ir smurtą, prieš valdinių spyrimą ir t.t. Protestantai savo reikalavimams apginti daro sąjungą (Spyros Konvenciją) nes prieš juos atsistojo visi trys imperijos organai — Švabų Sąjunga, Regimentas, Teismas.

Augsburgo seimas eina dar toliau, jau ima reikalauti, kad būtų atstatyta senoji tikybinė tvarka, panaikintas naujas kultas, grąžinamas paimtasis dvasininkų turtas. Ginčus del šito sprendžia Rūmų Teismas.

Atkritus Regimentui, politinė rolė atitenka R. Teismui. Pravesta jame reforma. Jis virsta tuo atžvilgiu nepriklausomu, 1529 m. Spyros seime nutarta palikti jį ten pat, padidinta teisėjų skaičius, pridėta 6 nauji, taigi iš viso yra 24, ir dar laikinai paskirta 8 daktarai užsigulėjusioms byloms spręsti. Paprastieji nariai padalyti į 3 senatus. Teisėjai privalo laikytis seimo nutarimo apie tikybos dalykus. Padaryta griežta jų revizija, 1529 m. padaryta tikrai katalikiška įstaiga; darant reviziją del ti-

kybos pašalinta 1 prokuratorius ir 7 jų pabarti, o evangelikai (liuteriai) teisėjai bene bus buvę jau anksčiau pašalinti.

Dabar laikosi teismas tuo, kad jam lėšas duoda imperatorius ir luomai; prieš jį yra tikybinės mažumos. Visame matyti vieton senųjų skirtumų interesų, vieton priešingumų tarp imperatoriaus ir luomų, yra tikybiniai susidūrimai. Ir šituo keliu eina ginčai, skiriant teisėjus. R. Teismas yra tikybinės daugumos organas, jis ne luomų organas.

Dabar galima iškelti tikybines bylas, išspręsti jas vienon pusėn, bet jų tiek daug nebuvo. Daugumoj vietų įvedant reformaciją, darant sekuliarizaciją, mažai kas tesiskundžia. Tiems, kurie skundėsi, rūpėjo prispirti savo vyriausybę grąžinti senąją tvarką. O kad tat įvyktų, gavus teismo sprendimą reikėjo išjudinti visas imperijos karo jėgas prieš susibūriusius protestantus, taigi toksai net laimėtasis teisme sprendimas reiškė grasinimą tikybos karu praktikoj, ne visuomet tat buvo patogu, bet panorėjus galėjo duoti puikios progos naminiam karui prasidėti.

Protestantai, esant pavojui jų tikybos laisvei ir užgrobtiems bažnyčios dvarams, jungiasi savo tarpe, kad apsigintų, padaryta tat Schmalkaldėje. Gresia karo pavojus. Rūmų Teismas savo sprendimais stovi už griežtą liniją, taigi galima laukti susidūrimo. Imperatorius svyravo, aiškiai nesisakė, kurią pusę palaikąs, kartais darė nuolaidų. Pav., 1544 m., protestantams griežtai reikalaujant, buvo sutikęs jiems nusileisti, o Rūmų Teismas negalėjo trukdyti, nes tuo laiku buvo iškrikęs.

Protestantai, suprantamas dalykas, buvo nusistatę prieš Rūmų Teismą, nenorėjo leisti, kad jis spręstų tikybos ginčus. 1530 m. protestantai nurodinėjo imperatoriui, jog ir jis sutinkąs, kad Augsburgo nutarimus apie senosios tikybos gynimą reikią suprasti defensiviškai, ne ofensiviškai. Be to, sakė, kad tikybos ginčus galįs išspręsti visuotinis bažnytinis susirinkimas (concilium), ne Rūmų Teismas. Dar katalikų sparnas griežtai atmeta tą reikalavimą, bet jau imperatorius pasidarė minkštesnis, jis nurodo, jog praktikoj reikią kitaip elgtis, nedaryti vidaus karo del tikybos reikalų. Tas nuolaidumas turėjo šaknų ir užsienio politikoj. Tuo laiku jam reikėjo pinigų ir žmonių karui prieš turkus, protestantai nesutiko jų duoti, dargi iš savo pusės pareikalavo, kad tuom tarpu sustabdytų visas tikybines bylas. Reikalas buvo supainiotas, padėtis sunki, Imperatorius turėjo sutikti, nors tat daro neviešai. Seime nagrinėjama skundos del visokių tikybinių išsišokimų, eina derybos tuo reikalu. Protestantai, jausdami savo jėgas, nebesitenkino slaptu bylų sustabdymu, užvestų prieš juos.

Imperatorius norėtų vis delto leisti nagrinėti bylas pasauliniais reikalais, kilusiais iš tikybos pakeitimo.

Taigi tikybinės bylos eina, tik kad mažesniame skaičiuje, protestantai galų gale prispyrė imperatorių ir jas sustabdyti. Praktikoj ne taip buvo, kaip sutarta: imperatorius žadėjo daugiau, negu darė.

Tuomet protestantams liko kitas kelias — eiti prieš patį teismą, jie atsisako mokėti teismui. Protestantai savo susirinkimuose išdirbo veikimo planą. Bylose bendrai organizuojama gynimas (1530 m.). 1533-34 m. susirinkimuose protestantai randa, jog jis šališkas, todel nepripažįsta jo, iškelia tat R. Teisme, bet jis nepaiso į šitą atmetimą, elgiasi dar griežčiau.

Greitai protestantų tarpe atsirado radikalesnių sektų—sakramentinių, anabaptistų ir kitų. Jau čia ir protestantai sutinka leisti karo žygį prieš jas, bet kitus apima baimė, kad praktikoj ir jie gali patekti į sektantų skaičių, kaip tat buvo atsitikę Münsteryj. Be to, išsišokimų praktikoj buvo iš abiejų pusių.

Seimuose ir teisme būdavo daug ginčų, kas tai yra tikybinis dalykas, tikybinė byla. Imperatorius norėtų pavesti R. Teismui nustatyti šitą sąvoką, o protestantai nori aiškesnio atsakymo seime, nes jie nerandą jokių tikybinių bylų, kitaip jie bendrai pasipriešinsią tokių sprendimų vykdymui (1537).

Katalikų pusė ketina elgtis griežčiau, ruošiasi su ginklu vykdyti teismo sprendimus, imperatorius svyruoja, nes bijo, kad jo vietoje neišrinktų kito; protestantai taip pat ginkluojas, ketina gintis, nusistatę prieš R. Teismą. Imperatorius, norėdamas išvengti kovos, liepė sustabdyti tikybines bylas ir nustatė raką. praėjus tam rakui, reikėjo vėl jas sustabdyti.

1541 m. imperatorius leido per sekančiąją vizitaciją pakeisti teisėjus katalikus protestantais, jeigu kas juos pristatys. Bet tat nebuvo išpildyta, dargi sulaikytas to įsakymo vykdymas (1542. VI). R. Teismo bandymas vykdyti savo paskelbtąjį apšaukimą (Acht) iššaukė pasipriešinimo, jo reikalavimas nepildyta. Taigi paėmė viršų protestantų reikalavimas, del to jo reikšmė puolė.

Tarp tikybinių partijų eina toliau derybos, kits kitam nusileidžia, nors nenoromis. Tenka tikybines bylas sustabdyti, leisti bažnyčios turtus, nežiūrint jų tikybos, vartoti tiems tikslams, kuriems pirmiau vartojo bažnyčia, o tarp jų mokykloms, pavargėliams, ligoninėms; tartasi, kaip sudaryti naują R. Teismą, į kurį įsileisti abiejų tikybų žmones; išrinktieji galėsią vartoti katalikų ar protestantų priesaiką. Katalikų pusė priešinga tokioms nuolaidoms. Teismas nesusidarė, paliovė dirbęs del lėšų stokos. Luomams ypatingai nerūpėjo jo atgaivinimas, kaipo vienijančio imperijos organo; jeigu norėjo, galėjo tat daryti imperatorius savo valdžiai pastiprinti.

Rūmų Teismas tų tikybinių kovų laikais, veikiant Šmalkaldos Sąjungai, turėjo didžiausios politinės reikšmės. Šitoji Sąjunga savo seimuose daugiausia ar vien tik apie jį tekalba. Jo

sprendimai, apšaukimai prieš protestantus, sudarydavo nuolatinį karo pavojų. Ir tat sujungė protestantus. Juk jisai nepaisė seimo nutarimų ir duotų imperatoriaus ar jo vietininko pažadų, lyg nieko naujo nebūtų atsitikę; del to buvo didelis įnirtimas prieš jį. Liuteris galėjo vadinti jį „velnio vyža" Spyroj. Kiti užsipuola jo taikomąją romėnų teisę, sudarytą Romos despotų; ją dabar, sako, vartoją daktarai, visur užmiršdami Dievo duotąją senąją laisvų frankų teisę. Tasai pajautimas, jog tebėra bendroji imperijos teisė, nyksta, kalbama, jog galima kiekvienam kurti savo teisę, varyti savo politiką.

Katalikai bijojo, jog, nėsant vienintelio bendro organo—teismo, gali prieiti prie naujo imperatoriaus rinkimo. R. Teismas, 1495 m. padaras imperijai suvienyti, dabar skaldo ją del tikybos.

Imperatorius, matydamas, jog seimas atkakliai varo griežtą tikybos kovą, nori apeiti jį, reikalauja iš R. Teismo pildyti jo įsakymus, nors jie ir būtų priešingi seimo nutarimams. Kartais jo vieno palaikomas ir užlaikomas turėjo klausyti, taigi ne visame jis buvo nepriklausomas, tik vėliau, gavęs atramos luomuose, atsipalaiduoja nuo tos įtakos, tiksliai žiūri seimo nutarimų, dargi tyrinėja imperatoriaus įsakymų teisėtumą. Pavyzdžiui, nagrinėdamas toliau tikybines bylas, nors imperatorius buvo jas sustabdęs, jis aiškinos tuo, kad imperatoriaus sustabdymas, kadangi padarytas be seimo, nėra teisėtas (1544 m.). Bet ta mintis kilo iš katalikų pusės, vis iš pačių teisėjų tarpo.

Imperatoriaus Kiemo Teismas, nėsant jam pačiam, šitame laikotarpyje faktinai mažai ką tereiškė, tik vėliau jis vėl atsigavo, ėmė varžytis su R. Teismu, dargi paveržė jam visą politikos reikšmę.

1544 m. Spyros seime protestantai reikalavo paskirti teisėjus į R. Teismą pusiau katalikų ir protestantų. Katalikai atmetė tą reikalavimą. Rūmų Teismas liko, berods, bet neteko lėšų. Paskirta pirmininkas ir keletas teisėjų, kurie žiūrėjo bėgamųjų bylų, aprūpino raštinės ir tvarkos darbus. Ketvertą metų R. Teisme tyla.

Tai tuo tarpu Karolis atgaivino savo kiemo teismą. Protestantai ir katalikai nesutinka, taigi tokia padėtis ilgam pasilikti negalėjo. Augsburgo seime 1548 m. sulygta del kompromisinio Teismo sąstato, priimta naujas, jau paskutinis, Rūmų Teismo statutas.

Tuo tarpu protestantai kai del R. Teismo sąstato buvo nustelbti, bet didelių vaisių neturėjo, nes R. Teismas nebeturi tokios reikšmės, kaip būdavo pirmiau. Plati kova plačiais pagrindais užleido vietą smulkesnėms vidaus ir vietos kovoms su savais interesais.

1548 m. iškilmingai atnaujinta R. Teismas be protestantų, nebegrįžo jam tasai autoritetas, kurį turėjo pirmiau. Ir pats jis nerodo veiklumo. Pav., jis nieko nedarė prieš pradėjusį karą

vieną markgrafą (1533-4 m.), o kai galų gale metė jam apšaukimą, tai nebuvo kas pildytų.

Ir R. Teismo darbingumas sumažėjo. Rodos, kurį laiką jis nebuvo veikęs, prisirinko daug bylų. Ir matyti ilgų tikybinių kovų, taip pat medžiaginių interesų vyravimo padariniai, išnyko švarumo reikalavimai, jau kalba apie teisėjų šališkumą, paperkamumą ir t. t.

Kovos nuvargino, žmonės pailso. 1552 m. Passavoj (Passau) padaryta tikybos taika, leista teisėjams siekti protestantiškai ar katalikiškai, 1555 m. surasta viena bendra neutralė priesaikos formula.

Jau nebeginčijama, kad teisėjai gali būti vienos ar kitos tikybos, eina kovos tik apie skaičių santykį. R. Teismas pripažintas reikalingu, jo veikimo stabdyti negalima.

Priežiūros organai, kurie žiūrėjo Rūmų Teismo sudarymo teisėtumo ir veikimo, keitėsi nuo pat pradžios atsiradimo, o kartais ir visai neveikdavo. Aprimus vidaus kovoms nuo 1555 m., ima rimčiau veikti vizitacijos. R. Teismas dirba ramiai, teisėjai geriau aprūpinti, tai ir jų darbas buvo daug našesnis. O šito darbo jau iš pat pradžios buvo begalės, pav., 1521 m. buvo neužbaigtų bylų 300, 1556 m. jau apie 5000.

Seimai ieško priemonių tam išvengti: pakėlimas apeliacijos mokesčio, pav., 1521 m. imama 50 guldenų, 1570 m.—150 g., 1600 m.—300 g.; gausesnis dalijimas privilegijų *de non appellando,* skyrimas pridedamų teisėjų laikinai — šiek tiek sumažino bylų skaičių. 1648 m. teisėjų buvo 41 žmogus. Kartais toks staigus didinimas teisėjų skaičius darbingumo nepakeldavo, įgudimo stoka trukdė jį. Kai del išsilavinimo ir krypimo, tai teisėjai ir dabar pasiliko tais pačiais, kuriais buvo 1495 m. — būtent viduramžių humanistais-juristais, mažai atjautė naują romėnų-kanonistų įtaką, neperėjo prie dabartinės justicijos. Kartais buvo prisirengimo stoka, prisidėjo neaprūpinimas alga, pagaliau įsikišimas į tikybines kovas. Nors protestantų buvo mažuma, apie ¼, bet abi šalys skundžiasi R. Teismo šališkumu. Šiaip nebebūna del to susidūrimų. Ištikus tikybinėms kovoms nusistatė įprotis, vizitacijų pradėtas, patartas, į posėdį kviesti teisėjus pusiau, ir iki XVII amž. tas įprotis išliko. Jeigu lygūs balsai, byla stovi, atidedama, teisėjai stengėsi išlaikyti neutralumą. Bet kartais tikybinės aistros turėjo ir juos išjudinti.

Buvo atsitikimų, kada buvo galima apskųsti ir Rūmų Teismo sprendimus. Tai buvo *revizija.* Ir buvo leidžiama tais atsitikimais, kai teisėjas buvo apsileidęs ar tyčia yra peržengęs teisę. Įvesta tat nuo 1532 m. Apskritai buvo tai reti atsitikimai, ir daroma tik didelės svarbios bylos. O paskui ėmė tokių atsitikimų skaičius augti, jog nuo 1619 m. Rūmų Teismas pradėjo su tuo kariauti, sulaikydamas reviziją.

Kaip minėta, stiprėjant tikybinėms kovoms, puola R. Teismo reikšmė. Tuomet iškyla besivaržąs su juo naujas teismas-Imperijos Kiemo Teismas, slopina aną, jau 1600 m. savo reikšme aną nustelbia. Šitas teismas virsta imperatoriaus politikos įnagiu priešreformacijai varyti, protestantams pulti. Katalikai pripažįsta kiemo teismui teisę varžytis su Imperijos Rūmų Teismu, protestantai gina jam šitą, seime stovi už Rūmų Teismą. Bet ir katalikų partija, jeigu jai tat būdavo naudinga, palaiko Rūmų Teismą del federalių jo pagrindų, nors kiemo teisme nebuvo protestantų.

Svarbesnieji dalykai, gyvieji politikos klausimai išsprunka iš Rūmų Teismo, lieka jam privačiosios bylos. O ir tai sprendimai tuomet tebus įvykinti, jeigu už tat stovi imperatorius.

Bet protestantai nepalaikė Rūmų Teismo, dažniausiai sau svetimo, negaivino jo, davė tuo sustiprėti kiemo teismui, kurio kaip tik nenorėjo.

Del dviejų priežasčių puolė reikšmė: viena — technikinės kliaudys, ir antra — kovos del tikybos taikos ir lygybės.

Padarytieji XVI amž. kompromisai gelbėjo neilgam. Kovos ištiko, jos paaštrėjo, jeigu kuri nors šalis nesilaikė sutarties. Pav., Rūmų Teismas 1614 m. nagrinėjo tikybinę bylą, kur prieš esamąjį įprotį sėdėjo katalikų dauguma, ir ją išsprendė, pripažinęs ją netikybine. Tat iškėlė protestantų teisėjų pasipiktinimą.

Tikybinių kovų įnirtimas buvo taip toli nuėjęs, jog kvietės svetimos pagalbos.

Protestantai prašo prancūzų įsikišimo į vokiečių reikalus, teisėjai pamaži šalinas. Jau katalikai nebekalba apie tikybinę lygybę, vienodą teisėjų skaičių. O ir jų nebeužtenka. Reikėtų galų galę nustatyti medžiaginę teisę, įstatymus, nežiūrint į teisėjų tikybą. Ir imperatorius savo įsakymu viską išsprendžia 1629 m. katalikų naudai, dar likusiuoju 2 protestantu teisėju turėjo išeiti. Vis delto imperatoriui dabartinėj jo kovoje R. Teismas pasirodė nenaudingas, atsigręžė nuo jo, nesirūpino visai.

Ir tikrai iš 30 metų kovų laiko (1618-1648 m.) apie Rūmų Teismo gyvenimą Spyroj yra maža žinių, jų buvo šykščiau, negu pirmiau būdavo. Per tą ilgąjį laiką pats miestas buvo keletą sykių, iš viso 8, ir net per ištisus metus užimtas kariaujančiųjų pusių. Del to imperatorius sumano jį perkelti kitur. Prasideda susirašinėjimai; miestas nenorėtų nustoti tokios įstaigos.

Per karą su algų išmokėjimu sunkėjo, ir tasai nemokėjimas algų teisėjams trukdė darbą. Protestantai teisėjai 1633 m. skundžiasi savo pristatytojams, jog jiems nemoka algų, neturį iš ko gyventi, prašo mokėti, kitaip mesią tarnybą.

Atsakymu į tat buvo neskyrimas naujų žmonių į jų vietą, iš tikros ir pastovios kunigaikščių tarnybos nebuvo norinčiųjų eiti į nežinomus ir abejotinus Spyros teisėjus. Iš 40 vietų 1633

m. buvo užimta 21 vieta, 1637 m. ir 1641 m. — 18, 1643 m. 16, 1646 m. — 9. Ir tie likusieji buvo jau senesnieji, nedarbingi žmonės. Beveik per visą tą laiką nebuvo pirmininko. O bylos rinkosi, nebuvo kam jų dirbti.

Iš tų laikų atsirado visokių pajuokiančių R. Teismo pavadinimų, kaip antai: „Reichsjammergericht" (Imperijos vargo, dejos teismas), arba Carpzowo posakis: „Spirae lites spirant, non expirant" (1638), arba sulyginimas jo su „campana sine pistilo". Puffendorfas sako: „lites Spirae dicuntur spirare sed nunquam expirare"*).

Imperija tuo teismu nesirūpino, o dar mažiau imperatorius. Derybos tarp kovojančiųjų pusių nedavė jokių vaisių. Ir greitai įsikišo į tas kovas svetimi. Švedai, įėję į tą kovą, tarp kitų reikalavimų, statė teisingumo reformą. Dar buvo toks reikalavimas, kad būtų įkurti 4 imperijos teismai, lygūs kits kitam, apimą tam tikrus plotus, o būtų panaikintas Imperijos Kiemo Teismas. Šituos protestantų reikalavimus palaiko ir prancūzai.

Ir padarytoj Vestfalijos taikoj šitaip nustatytas skaičius ir tikyba: pirmininką skiria imperatorius, teisėjų iš viso 50, iš jų 24 evangelikai; Kiemo Teismas paliktas, tik pravesta jame tas pats paritetas; del Rūmų Teismo sprendimų buvo galima skųstis imperatoriui.

Taigi teisingumo srityje tarp kovojančiųjų šalių pasiekta susitarimo. Reikėjo dabar atgaivinti paties Rūmų Teismo darbą, surasti žmonių, suieškoti atlyginimą. Be to, daroma kai kurios teismo sutvarkyme atmainos, pav., mažinama skųstinųjų sprendimų skaičius pakeliant sumą.

Imperatorius žadėjo reformuoti Kiemo Teismą, ir iš tikrųjų 1654 m. III. 16 pats vienas, nepasitaręs su luomais, organizavo jį, be seimo išleido statutą; jo norai katalikams ir protestantams atrodė įtartini. Rūmų Teismas jam nebuvo reikalingas, todel juo nesirūpino, o luomai nesugebėjo to atlikti, normaliai gyventi negalėjo, ir imperijos teisingumo vidurkis persikėlė iš Spyros į Vieną. Rūmų Teismas nustumtas į užpakalį, o anas virto Austrų politikos įnagiu.

3. Rūmų Teismo nupuolimas.

Dabar nors įvyko taika, pasibaigė kovos, bet po 1654 m. Rūmų Teismas del minėtų priežasčių negalėjo tarpti. Luomai žiūrėjo į imperatorių, bet patys nieko nedarė. Del stokos lėšų teisėjų skaičius 1668 m. tebuvo galima padidinti iki 19 žmonių, 1686 m. del lėšų stokos atrasta, jog Rūmų Teismas tegali turėti 2 pirmininku ir 13 teisėjų.

*) Severinus de Mozambano (Puffendorf). De statu imperii Germaniae (vok. leidimas Breslau, 1922 m. p. 76. (§ 20).

Imperija, luomai mažai rūpinas ir domisi juo. Kartais pats R. Teismas prašo padaryti jo vizitaciją, bet niekas nedaro; galų gale vyriausybė sutinka, bet atideda, vos 1672 m. padaryta ir tai nepilnai, ir tik 1687 m. atlikta visiška revizija. Buvo tokia proga: 2 verteivos žydu pasigyrė, jog jie galį gauti R. Teisme tokį sprendimą, kokį norėsią. Pradėta tyrinėti. Tardymas parodė, — jog yra kliaudžių, pasigyrimo turėta pagrindo, todel tai vienas teisėjas, kuris buvo sukompromituotas, išėjo.

Rūmų Teismas paliktas pats sau vienas. Imperatorius, luomai, anot Leibnizo, bijojo kaip ugnies tikro teisingumo ir griežto sprendimų vykdymo. O dar karai vakaruose trukdė ramųjį teismo darbą. Esant neramumams, jis prašo nuolatos apsaugos, perkelti kur kitur ir t. t. Abi kariaujanti pusi (prancūzų ir vokiečių) 1674 m. susitarė neutralizuoti teismo miestą, bet ir tas negelbsti. Del karo buvo kivirčių su pačiu Spyros miestu. Tai reikėjo aktai, senieji, nebereikalingieji, perkelti į Frankfurtą ir sudėti tenai. O del teismo vietos, tai ėmė ieškoti kitos, pradėta susirašinėti, ieškoti kitų miestų. Bet vis jie atsisako, tai kunigaikštis koks neleidžia ir t. t. 1688 m. spalių mėn. prancūzai užėmė miestą, teismo rūmą užantspaudavo, lapkričio ir gruodžio m. supakavo ir sausio m. perkėlė aktus į Strassburgą, o jau 1689 m. vasario mėn. sunaikino Spyros miestą ir gaisre žuvo likusieji aktai bei teisėjų turtas, berods, ne visas.

Teisėjai nuvyko į *Frankfurtą*. Miestas įsileido juos, bet pastatė sąlygą, kad nedarys teismo. Galų gale po ilgų derybų per 1690—1693 m. R. Teismas įsitaisė *Wetzlar'e*. Šitas miestas protestantų, bet sutiko nusileisti: leido katalikų pamaldas. Ir R. Teismas pradėjo veikti 1693. V. 25.

Wetzlaras nebuvo patogi teismui vieta, bet ir norint nebuvo galima surasti geresnės, nes kiti miesti bijojo įsileisti, vos keli tesutiko, tarp jų svyruojanti Spyra. Ir tai buvo Spyros puolimo žymė, kad XVIII amž. ji vėl sutiko priimti įkirų ir nekenčiamą teismą, bet jau nebegavo. Sunku surasti gera vieta: ji turi būti nuošaliai nuo tikybinės kovos vietų, nes trys tikybos turi taikoj sugyventi.

Persikėlęs į Wetzlarą, R. Teismas del iškilusių viduje neramumų, per daugelį metų, mažai tegalėjo veikti (1702-1711); daroma priekaištų, kad jo pirmininkas elgėsi sauvališkai, kad teisme papirkinėta liūdininkai ir t.t.; kadangi jis buvo katalikas, tai dar jį palaikė imperatorius ir katalikų partija.

1711 m. atnaujinta R. Teismo veikimas, berods, iš viso su 6 teisėjais. Reikėjo rūpintis jų padidinimu. 1719 m. seimas nutarė davesti skaičių iki 25, nors įstatymu turėjo būti 50, pakėlė dvigubai algas.

Imperatorius naudojosi R. Teismo iširimu, per tą laiką stengėsi padidinti savo kiemo teismo teismingumą. 1702 m. R. Teismas prašo seimo jį užtarti, nes dar nebuvo patekęs į ano

vagą. Bet kiemo teismo įtaka stiprėjo. Ir Prūsai visai del kitų motyvų palaikė tą kryptį: jiems rūpėjo apsilpninti Imperijos luomai, išplėsti savo teismus, centrinio, teismo stiprinimas būtų buvęs neparankus. Del to 1704 m. Prūsai, jausdamiesi stipresniais, visas apeliacijas į R. Teismą prisakė siųsti į Berlyno Vyr. Apeliacijos Teismą, dargi šisai turėjo atsiimti visas prideramas bylas iš Wetzlaro.

Kitos protestantų valstybės nurodė Prūsų viešpačiui, jog tokiu elgesiu tik stiprinąs Kiemo Teismą, esąs ardomas imperijos teisingumas, jisai apsistojęs. Pamatę savo klaidą, Prūsai permainė politiką ir ėmė rūpintis Rūmų Teismu, dargi pradėjo reikalauti perduoti bylas iš Vienos į Wetzlarą. Bet rūpinimasis buvo ne pagrindinis, tik kiek tat lietė protestantų ir luomų interesų, tai šitoji Prūsų politikos atmaina vaisių nedavė. Imperatorius nuosakiai gynė savo politikos pradus prieš luomus.

Buvo dvi formi luomų kišimosi: rekursas ir Corpus Evangelicorum veikimas. *Rekursas* — tai luomų skunda į seimą Rūmų Teismo sprendimais, nes skundžiamasis sprendimas peržengiąs imperijos teisę, todel seimas galįs įsikišti, buvo tai „gravamen statuum commune". Šitie ginčai buvo sprendžiami ne teismo keliu, bet diplomatiniu. Rekursai įeina į praktiką nuo 1700 m., ypač tuo keliu luomai turėjo priešintis Imp. Kiemo Teismui, kuris vis ėjo stipryn. Žinoma, imperatorius kovojo kiek įstengė prieš šitą kišimąsi. Kartais jo protestai priima aštrias formas, pav., 1715 m. paduotasis.

Kitas kelias — tai *Corpus Evangelicorum* skundos, duodamos tikybos reikalais. Jisai reikalui esant, pav., nurodinėja, jog Rūmų Teismui nepridera teisti tokios ir tokios bylos, kaip tikybinės protestantų.

1720 m. seimo nutarimai apie Rūmų Teismo reformą neturėjo geros klotіes. Teisėjų skaičius padidėjo: galėjo vis delto būti apmokami 17 vieton 25 teisėjų. Laikas nuo laiko iš visuomenės tekdavo išgirsti apie R. Teismą, ar del susidūrimų su Wetzlaro miestu ar del jo praktikos: luomai nesirūpino jo darbais, jei bent koks sprendimas juos paliesdavo, o Imperatorius dar mažiau, del to R. Teismas nebesipriešina jo Kiemo Teismui. Einant įstatymais, R. Teismo vizitacija turėjo būti kasmet, bet to nedaroma. Monarkinė justicija stiprėjo, net Prūsai, nors kartais sulaikomi, palaikė tą naują kryptį, nuo to kentė patys, bet darė, nes nenorėjo palaikyti luomų, o svarbu ir jiems stiprinti monarkiniai pradai. Ir imperatorus Karolis VI, turėdamas tokias silpnas priešginas, griežtai dabar atmeta seimų rekursus aštrioj, negirdėtoj iki šiol formoj.

Jam mirus stipresnė darosi reakcija, garsiau girdėti skundos del Kiemo Teismo tironijos, del žeminimo Rūmų Teismo. Ir naujasis imperatorius Karolis VII, renkant jį, turėjo savo renkamoj kapituliacijoj mesti visą s avo pirmtakūno sistemą.

Nuo 1742 m. žadėjo kasmet daryti vizitaciją (luomų kontrolė įvesta jau abiejų teismų), vengti įžeidžiančių išsireiškimų Kiemo sprendimuose, ypač vengti šito prieš kunig.-rinkikus, pripažinti Imp. Rūmų Teismo nepriklausomybę nuo imperatoriaus ir Kiemo įsikišimo. Praktikoj ne viskas pildyta, kas apsiimta.

Rūmų Teismas vistiek perdaug pareina nuo Mainzo arkivyskupo, o ypač nuo Vienos imperatoriaus rūmo. Pirmininkas turi perartimus ryšius su jais, net eina prieš visą teismą, daro kartais tai, ką Viena įsakys. Luomai su tuo nesutiko.

XVIII amž. atsirado daug raštijos apie teismų reformą, tarp jų buvo raštų ir apie Rūmų Teismą. Visuomenės nuomonė jau rūpinas juo, įvertina jo veikimą, reikalauja periodiškai vizituoti.

Didesnės vokiečių valstybės nepaisė Wetzlaro teismo, kas kita silpnesnės ir luomai, kuriems rūpėjo surasti stiprią įstaigą apsiginti, kad jų nenuskriaustų. Kunigaikščiai-rinkikai naudojos vizitacijomis, kad prispaustų imperatorių savo tikslams, norėjo praplėsti seimo teises, savo teismų teismingumą.

Imp. Rūmų Teismas mažai tegalėjo laukti paspirties iš imperijos. Mirus Karoliui VII, jo sūnus Juozas kitaip pažiūrėjo į R. Teismą: nori sustiprinti jį, paskelbė, jog darysiąs vizitaciją 1765. I. 1; ir tikrai pradėjo tat daryti, tik kiek vėliau negu buvo žadėjęs. Imperatorius rimtai norėjo padaryti reformas ir savo Kiemo Teisme; visai kitaip žiūrėjo į Corpus Evangelicorum. Bet jis nesuprato priešingumų esmės, ir jo reformos, plačiai sumanytos, neturėjo geros kloties.

Evangelikai susitarė neprileisti, kad Rūmų Teismo teismingumas išsiplėstų, bijojo, kad jo jungas nespaustų luomų.

Vizitacija veikė pamažu; dar ir dabar ištikdavo tikybinių kivirčių. Priėjo prie didesnių konfliktų. Ir prie Juozo Rūmų Teismas nemažiau priklauso jo kiemo, kaip ir prie pirmtakūno; iš tenai senuoju įpročiu vis ateidavo papeikimai nepatinkamiems teisėjams, palaikomas pirmininkas, duodami nurodymai, kaip turi elgtis vienoj kitoj byloj ir t.t.

Autokratiškas Juozo elgimasis nepadėjo vizitacijai, tik ją dar apsunkino. Jis įsikišo į jos darbą, peikia lėtumą. Delegatai daro kliūčių, varo obstrukciją, stabdo veikimą (1772 m.). Juozas labai įtužo del tų kliūčių. Ir galų gale atvėso. Dar 1768 m. jo motina buvo prašius Berlyno palaikyti jos sūnų, 1769 m. pakartota tas prašymas, o paskui jis mojo ranka ir atidavė ministeriams visą reikalą daboti R. Teismą.

Deputacija pamažu darė reviziją, šį tą išrasdavo. Susekė pav., kad vienas pirklys, Natanas Aaronas Wetzlaras vardu, davinėjo kyšius teisėjams, tai 1773/4 del to atstatė 3 teisėjus, o patį Wetzlarą už kyšių davimą nubaudė.

Darbas nepasisekė baigti. Ištiko kivirčių tarp katalikų ir protestantų del vietų, imperatorius pats savo valia išsprendė tą

ginčą, bet painių tuo nepašalino, ir visa tat baigėsi tuo, kad vizitacija 1776. V. 8. nutraukė savo darbą, pareikšdama protestą. Iš viso to reformos šalininkams teko tik kartumas. Imperijoj jau sustiprėjo Prūsai, nepalaikė nei vienos, nei kitos pusės. O imperatorius, neatsižvelgdamas į imperijos jėgų santykius, norėjo visą savo reformų planą despotiškai pravesti.

Teisingumo reforma nepavyko. Grapų ginčas (1780-1785) sustabdė ir seimą. Gal būti ir geriau buvo: seimas nesikišo į teismo darbą su rekursais. Labiau susirūpino R. Teismu naujoji jėga — kunigaikščių sąjunga. Jie apsiėmė palaikyti imperijos teismus, bet ir nuo jų ginti luomų teises. Šita šiek tiek pastiprino jo būvį.

1775 m. rudenį pasisakyta del vizitacijos, taisoma, šalinamos kliaudys.

Bet teismas pats nebedirba. 1785 m. padaryta 31 galutinis sprendimas. Toliau darbingumas labiau pakilo, dargi bandė visame žiūrėti įstatymų, bet jo sprendimų politikos bylose niekas nevykdė. 1803 m. R. Teismas pradėjo likviduoti senąją tvarką: rūpinos mediatizuotojų kunigaikščių bylomis.

1806. VIII. 7 imperatorius paleido teismą. Atskiri kunigaikščiai katras sau perėmė į savo tarnybą teisėjus. Ir dabar, panaikinus jį, visuomenė tepajuto spragą tautos gyvenime: nebuvo teismo, kuris teistų jų viešpačius. Vėliau kilo mintis atgaivinti R. Teismą, Steinas buvo norėjęs tat padaryti 1813 met., sulipdyti senąją vokiečių imperiją ir Imperijos Rūmų Teismą, bet jau nebebuvo tinkamų sąlygų.

III.

Imperijos Rūmų Teismo sąstatas.

1. Teisėjas.

Rūmų Teismą sudaro *Teisėjas**) (Kammerichter) ir *sprendėjai*, arba asessoriai (Beisitzer). Teisėjas atstovauja imperijai, imperatoriui, teisiamajai jo valdžiai, o sprendėjai luomams, sudedamosioms imperijos dalims.

Išleidus pirmą sykį tvarkomąjį Rūmų Teismo įstatymą (Reichkammergerichtsordnung) 1495 m.**), teisėją ir sprendėjus skiria imperatorius ir luomai. Faktinai tuomet (1495 — 1524 m.) luomai buvo stipresni, o po to teisėją skirdavo imperatorius, nors įstatyme ne jam vienam tat buvo pavesta, bet vėliau 1548 m. šitą praktiką seimas patvirtino.

Nėsant imperatoriaus, imperijos vikaras (vietininkas) bandė įsigyti šitą teisę skirti teisėją, bet nepavyko.

Apie teisėjo atleidimą įstatyme nėra taisyklių, bet praktikoj tokio atsitikimo ir nebuvo.

Į šitą vietą teisėją įveda imperatoriaus komisaras. 1486 ir 1487 m. R. Teismo sutvarkymo projektai reikalauja, kad teisėjas būtų *grapų* luomo. 1486 m. tarp pasiūlytųjų kandidatų prie 7 grapų būtų vienas baronas (Freiherr). 1495 m. tvark. įstat. (§ 1) reikalauja, kad teisėjas būtų kunigaikštis (dvasinis ar pasaulinis), grapas ar baronas. 1495 m. luomai siūlijo į teisėjus dvasinį kunigaikštį. 1507 m. Konstancos seimas griežtai buvo nusistatęs prieš dvasininką ir tepaliko vieneriems metams esantįjį juo vyskupą. Vėliau tvarkomuose R. Teismo įstatymuose buvo pažymėta, kad esant keliems kandidatams, pasauliniams turi būti daroma pirmenybė, tačiau praktikoj buvo nemaža dvasininkų, ypač tat matyti XVII amž. Iškilus tikybinėms kovoms, protestantai ypatingai priešinos tam, bet del to, kad to reikalavo protestantai, jie geros kloties šitoj kovoj neturėjo.

Iš teisėjo buvo reikalaujama šitokių privalumų: „jis turi būti doras, išmintingas, be to, sumanus ir prityręs“ (1571), „drąsus asmuo, gimęs vokiečių nacijos imperijoj, tenai kilęs, mokąs ir prityręs ne tik padoriai ir gerai apsieiti, bet išmanąs vesti teismuose bylojimą“ (1555).

*) Teisingiau būtų išversti „pirmininkas“, bet anų laikų pavadinimų nereikėtų keisti. Istorinėj dalyj vartojau vieton sprendėjų teisėjus.

**) Jisai yra pridėtas šito rašto gale.

Teisės mokslai nebuvo reikalingi teisėjui. Teisybė, būdavo ir tokių, kurie mokėjo teisę, bet atsitikdavo ir tokių, kurie nemokėjo romėnų teisės, senosios ir naujosios, nesuprato lotynų kalbos ir, žydint pamėginimui citatų iš klasikų, nemokėjo prabilti tąja kalba. Iš teisėjo reikalauta tik mokėjimo vesti bylojimą, kitų reikalavimų nebuvo jam statoma, o teisės žinotoju jis gali būti ir nebūti. Esant tokiems reikalavimams, teisėjas, sprendžiant bylą, visai neturi balso. Tik vėliau, vos XVII amž., ir jis gauna balsą.

Jeigu balsai pusiau pasidalijo ir nė viena pusė nepersveria kitos, tuomet teisėjas nusveria savo balsu. Bet vargu tat daug reiškia. O tuo tarpu daug būdavo ginčų del to, kas bus teisėju, nes jo reikšmė buvo kitoj srityj.

Teisėjas daugiausia *reprezentuoja* ir atstovauja; jis reprezentuoja teisiamąją imperatoriaus valdžią, tam pažymėti turi lazdą. Jam pridera teisė leisti privalomus įsakymus (bannus, Banngewalt), kurie turi būti išpildyti, kaip antai: šalių šaukimas, apšaukimo metimas; jisai skyrė sprendimų vykdytojus ir t. t. Jisai pirmininkauja teismo posėdžiui („audiencijoj"), čionai palaikė tvarką, darė žygius, nesurištus su bylos išsprendimais.

Įvedus R. Teisme paskaidymą į skyrius, senatais vadinamus, teisėjas paskirsto sprendėjus į juos, pats pirmininkauja vienam senatui ir pilnaty dalija aktus (bylas) tarp pranešėjų (referentų), žiūri pranešimo tvarkos, veda balsavimą. Disciplininę (drausminę) valdžią ant teismo narių turėjo ne vienas, bet drauge su visa kolegija. Sprendėjų atleidimo klausime jam privalomi buvo pilnaties nutarimai (1555, 1579 m. įstat.). Vėliau, tikybinių kovų laiku, abiejų tikybų žmonėms skundžiantis šališku posėdžių vedimu, jo teisės taip buvo susiaurintos, kad jo nuožiūrai mažai kas beliko. Teisėjas neturėjo įtakos bylos sprendimui, dargi buvo laikoma neprideramu, jeigu jis prieš tai pažiūrėtų į aktus, o atvirkščiai, sprendėjai dalyvavo kai kuriuos bylos vedimo klausimuose: tuomet balsavo lygiai ir teisėjas ir sprendėjai, tai buvo vienintelis atsitikimas, kada ir teisėjas turėjo balsą. Taigi bylojime teisėjas neturėjo didelės reikšmės. Jo vieta svėrė kame kitame. Esant daug darbo, trūkstant žmonių, jis galėjo pasirinkti bylas, skirti jas, tai bylininkai kreipiasi į jį, prašydami paskubinti audiencijas (posėdžius). Kreipiasi į jį patys bylininkai, valstybių atstovai ir t.t. Taigi jis įgyja ten *politikos* įtakos.

Teisėjas reprezentuoja imperijos teisingumui. Del to jis turi tinkamai pasirodyti; ir tikrai buvo tokių, kurie mėgdavo viešai pasirodyti, bet buvo ir tokių, kurie vengdavo iškilmių, del to prikišdavo jiems nemėgimą reprezentuoti.

Esant tokiems reikalavimams iš teisėjo, jis turi būti ne tiek teisininkas, kiek *luomo*, lėtos žmogus, kuris moka reprezentuoti, pRideramai pasirodyti.

Teisėją, jam nėsant vietoj ar negalint atvykti, gali pakeisti vienas iš sprendėjų, bet pasirenkant pirmenybė turi būti padaryta grapui ar baronui. Jeigu bus teisiamas kunigaikštis, grapas ir t.t., tai teisme sėdėti tegali jam lygūs. Kartais teisėjas gali pats sau pasiskirti vietininką. Dėl to tai įstatymai nurodo, kad tarp sprendėjų tokiam reikalui turi būti bent vienas grapas ar baronas (1495 m.), vėliau (1498 m.) jau du, nors šito reikalavimo taip ir nepildyta. Šitokie sprendėjai vadinos „šviesieji, arba kilnieji" (assesors generosi sive illustres). Įvedus XVI amž. (1530 m.) paskirstymą į senatus, pirmininkauja jie ir šitame atsitikime turi *prezidento* titulą. Iš pradžių buvo du prezidentu, 1570 m. paskirtas trečias, 1648 m. ketvirtas.

Iš pradžių prezidentas pavaduodavo teisėją, jam nėsant, paskui jau dalyvauja bylų tvarkyme kartu su juo. Teisėjas visuomet buvo katalikas, prezidentai buvo per pusę: katalikai ir evangelikai.

Prezidento paskyrimas ir atstatymas buvo daromas taip pat kaip ir teisėjo. Apie atstatymą įstatyme nepasakyta nieko, bet pratikoj tebuvo vos keletas tokių atsitikimų.

Į prezidentus turėtų eiti grapai, bet praktikoj to nebuvo, todel vėliau grapai seimuose dažnai keldavo del to protestus, kad juos žeminą ir t.t.

Paprastai prezidentais būdavo pasauliniai žmonės, retai jais būdavo kunigai.

Prezidento kvalifikacijos buvo tokios pat, kaip ir teisėjo: turi būti grapų ar ponų luomo, o tą suprato taip, kad turįs mokėti reprezentuoti teismą, pavaduoti teisėją, o teisinių žinių nebuvo reikalo turėti. Jo darbas buvo toks pat, kaip ir teisėjo. Jisai pirmininkauja senatui, pats balso neturi. Jeigu teisėją pavaduodavo, kaip tat būdavo vėliau, tai savo balso nustodavo: o vieninteliame susirinkime jie, kaipo sprendėjai, turėjo balsą, kaip tat buvo prieš 1495 m.: jeigu pats imperatorius imdavo pirmininkauti.

Priešingumas tarp teisėjo ir sprendėjų buvo aiškus, vėliau darėsi praktikoj dar aiškesnis, jis tai viduramžinio teismo sutvarkymo liekana, priešinga naujiems sprendėjams profesionalams. O tai buvo vieta, kur galėjo bajorai kilti.

2. Sprendėjai.

Sprendėjai (vok. Beisitzer, lot. assesores) referuoja ir sprendžia. Taigi iš jų reikalaujama teisės žinių, įgudimo teisės technikos klausimuose. Jų pačių vardas iš pradžių buvo įvairus, vadina sprendėjais (vok. Urteiler, beisitzende Urteiler) ar asesoriais.

Jų skaičius įvairus. Iš pradžių, prieš susitvarkant, buvo sakoma, jog turi būti „gerokai"—1471, 1486 m.—12, o išleidus

tvarkomąjį įstatymą 1495 m.—16, bet iš jų tik 4 tegali būti atleisti į atostogas, nes 12 turi pasilikti. Bet del stokos žmonių 1498 m. nutarta, jog sprendimui daryti užtenka 8 žmonių.

Nuo pat pradžios R. Teismas skundėsi ir kentė del žmonių stokos. Ir jau 1507 m. Konstancos seimas kitaip ėmė tvarkyti paskyrimą. Vieton seimo, jo virbių ir jo įvairių organų (pav., regimento), kaip tat būdavo iki šiol, pavesta skirti žmones teismų revizijos deputacijai ir pačiam R. Teismui.

Iš pradžių skiria seimas iš pristatytųjų jam kandidatų: 6 siūlo (prezentuoja) kunigaikščiai-rinkikai (Kurfürstai), 2 — imperatorius, kitus 8 kiti luomai. Išėjus kam nors iš sprendėjų, į jo vietą stoja kitas tos pačios prezentacijos žmogus. Skaičius keičiasi, tai imperatorius, tai kiti paima daugiau, o buvo net atsitikimų, kad kurį laiką visai neveikė R. Teismas.

1530 m. buvo padidinta sprendėjų skaičius iki 24 ir dar pridėta 8 „doctores" (referentes extraordinarii), bet šitie 1533 met. išnyko. Kartais kas nors visai nepristato kandidatų, bet tai būdavo tik laikinis dalykas. Tokioms spragoms užpildyti mažesniuose dalykuose imperatorius turėjo 3—4 sprendėjus.

1548 m. nugalėjęs luomus, imperatorius ėmė skirti pats vienas visus žmones į teismą, neįsileisdamas į R. Teismą politiškai ir tikybiškai jam netinkančių žmonių.

Iki 1648 m. buvo nusistačius ir galiojo tokia schema:

imperatorius skiria ponų ar grapų. .	—	3
kunigaikščiai-rinkikai (kurfürstai) pristato katras sau, bet iš viso . . .	—	6
dvasiniai kunig. rinkikai (kurfürstai) pristato.	—	2
pasauliniai	—	2
imperatorius pristato nuo savęs	—	2
nuo Austrijos, Burgundo	—	2
6 senosios Apygardos po 3, iš viso .	—	18
„ su Austrija bei Burgundu.	—	6
Iš viso. . .		41

Kartais karas sutrukdo paskyrimo darbą, ar atsisako kandidatai, tai skaičius būna mažesnis, negu reikia, pav., 1570—1652 m. būdavo 10—21 sprendėjų.

Prasidėjus tikybos karams, iškyla klausimas del sprendėjų tikybos

Padarius Vestfalijos taiką, sprendėjų skaičius, kaip buvo minėta, buvo nepilnas, nupuola teismo reikšmė, daug prisidėjo prie to lėšų stoka.

Sprendėjai sėdi tam tikroj nustatytoj eilėj, žiūrint to atstovaujamojo luomo ar asmens rangos. 1507 m. nustatyta šitokia eilė dvasinių, pasaulinių kunigaikščių-rinkikų (pakei-

timai Trier'o ir Köln'o), imperatorius, jo paveldėtojų žemos, apygardų pagal jų rangą. Žiūrint tikybos, tai buvo ginčų, į kieno tikybą reikėjo atsižiūrėti—į viešpaties ar į šalies tikybą. Tvarkingai patiekdavo kandidatus kunigaikščiai-rinkikai, imperatorius ir Austrų valdos, o apygardos tai nepristato, tai varžosi ir ginčijasi, vėliau del to teko keisti teisė ir eilė. O ir miestai, dalyvaują seime, reikalauja sau teisių. Taip pat reikalauja sau tokios teisės imperijos bajorai.

Išėjus iš R. Teismo vienam kokiam sprendėjui, buvo palinkimų imti kitą iš tos pačios vietos. Tam buvo ir kitų priežasčių: esant įvairiai teisei reikėjo turėti vieton išeinančiojo tos pačios vietos teisių žinovą, ir protestuodavo, jeigu tokio nepatiekdavo. Sutiko su tuo reikalas turėti R. Teisme savo šalies ar srities atstovą.

Ginčai del sprendėjų vietos teturėjo netiesioginės reikšmės: del to daugiau teisių neturėjo, o atsispindėjo rangos aukštumas kitur; kokio nors sprendėjo ranga R. Teisme rodė, kokia vieta pridera patiekusiajam, jo prezentantui.

Tiekimo (prezentacijos) teisė neturi didelės praktikos reikšmės, nes jų pristatytieji sprendėjai atstovauja ne jiems, bet imperijai, sprendėjai — tai imperijos valdininkai.

Ryšių tarp viešpaties, kuris pristatydavo kandidatus, ir jau išrinktų sprendėjų vis delto būdavo, kartais anie laikydavo juos savo valdininkais, bet tat būdavo ne visur ir ne visose valstybėse. Daug svarbesnė buvo politinė tiekimo reikšmė, ypač protestantų tarpe, prasidėjus tikybos kovoms; tuomet kartais sprendėjai virsdavo jų viešpačių politikos agentais, o sprendėjas iš savo pusės stengėsi palaikyti savo politikos įtaką.

R. Teismo sudarymas turėjo įtakos teismų sudarymui atskirose teritorijose: luomai, kurie dalyvavo sprendėjų tiekime imperijoj, norėjo turėti tokios pat reikšmės ir pas save, namie, savo valstybėj.

R. Teismo sąstate atsispindėjo tų laikų Vokietijos įtaisymai.

Tiekimas, prezentacija — tai pasiūlymas savo kandidatų. O priima ir pasirenka iš jų vyriausias imperijos organas. Iš pradžių juo buvo seimas ar jo komisarai, jų metinis susirinkimas; paskui jų vietoj 1500 m. atsirado regimentas, 1507 m. vizitacija, dalyvaujant pačiam R. Teismui, po 1521 m. priima R. Teismas vienas, nors faktinai jau bene nuo 1515 m. jis tat yra daręs.

Pristatoma keletas kandidatų ir iš jų pasirenkama. Kandidatų bent dalis turi būti tinkamų. O jeigu vienas tinkamas, o visi kiti netinkami, tai turi tą ir imti. Bet nenorint įsileisti netinkamąjį, buvo galima jį atmesti, darant bendrus ir specialius kvotimus.

Pristatymui buvo nurodomas laikas. Kanonų nustatytoji patronato teisė pristatymui neturėjo įtakos, nors vėliau, XVIII amž. atsižvelgdavo į tat.

R. Teismo sudarymas padarė kitokios įtakos vietos, atskirų valstybių teismams: vieton laikinųjų, pripuolamųjų, vienam atsitikimui skiriamųjų sprendėjų atsiranda nuolatiniai, profesionalai, mokytieji teisininkai, „daktarai".

Iki šiol Kiemo Teismai susidėdavo iš kunigaikščių, ponų ir vyčių, tik vėliau palengva į teisėjus patenka daktarai.

Į sprendėjus Imperijos R. Teisme ir teritorijų teismuose paprastai patenka teisininkai. Jau nuo pat pradžios reikėjo nustatinėti jų cenzas, prityrimas. Kartais minima „doctores" arba „licenciati in jure", o paskui nesitenkina tuo bendru pasakymu, sako aiškiau, būtent „tokie, kurie universitetuose kitus moko arba bent per penketą metų teisių mokėsi, taip pat teismų bylose advokatavo ar praktikavo".

Imperijos R. Teisme, kaip ir kituose teismuose, kurie yra sudaryti iš daktarų ir vyčių (Ritter), referuoti tekdavo daktarams, o bajorai (vyčiai) tik balsuodavo drauge su anais. Juos vadino „referentais" ar stačiai „daktaras teisme". O iš bajorų reikalavo tik, kad būtų: dori, gerbiami, moką, prityrę — gera būtų teisės mokėjimas. Greitai Imperijos R. Teismo įstatymas 1548-55 m. daktarų kvalifikacijas išplėtė ir ant vyčių: „nors jie neturi teisių mokslo garbės, jie turi būti tokio pat būdo ir mokinęsi teisių ir prityrę bei įgudę teismo dalykuose ir sugebą teismo dalykus referuoti drauge su kitais". Dabar abi kategoriji buvo lygi mokslu ir prisirengimu, o daktaro laipsnis yra lygus gimusiam bajorystėj; tuo būdu susidarė vienalypė kolegija. Teritorijose tat įvyko vos XVIII amž., o to nebuvo niekuomet Imperijos Kiemo Taryboj. Gal būti prie to prisidėjo ir ta aplinkybė, kad R. Teismas buvo toli nuo karaliaus kiemo, jisai nebuvo vieta bajorams iškilti ir pasižymėti, — o ten būdami būtų galėję keletą darbų dirbti ar bent vieną — kieme tarnauti.

Ir tikrai statant tokius reikalavimus R. Teismo sprendėjams, patiekiama žmonės nežiūrint luomo ir kilimo, kalbama apie kvalifikuotus, tinkamus asmenis. Be abejo, tokiam bajorų nuolaidumui daugiau svėrė visai kita aplinkybė: bajorai nebūtų sutikę užleisti tokių vietų, bet jie neturėjo tinkamų žmonių iš savo tarpo, o ir apskritai mokytų žmonių buvo maža. Pav., 1548 m. ir vėliau teko skirti į sprendėjus visai jaunus, ka tik baigusius daktarus, apie kuriuos vienas senesnis teisėjas prasitarė: „jeigu nėra žmonių, tai reikia pasodinti ant suolų beždžiones". Esant dideliam pareikalavimui, padidėjo daktarų skaičius, bet turėjo kitų trūkumų. Šitų laikų vizitacijos savo nutarimuose pasiskundžia, jog kai kuriems sprendėjams trūksta prisirengimo, ypač nemoka R. Teismų bylojimo (processus ca-

meralis), del to nuo 1570 m. buvo įvesta reikalavimas, kad visi kandidatai, prieš įeidami į R. Teismą, turi padaryti bandomąjį pranešimą. Nuo 1548 m. iš visų R. Teismo sprendėjų reikalauta, kad jie arba būtų skaitę universitetuose, bet ne kaipo vien „doctor legens“, arba kad būtų išėję penkerių metų mokslus imperijoj patvirtintuose universitetuose, būtų dar dirbę teisme advokatais ar šiaip praktikavę. Po to nebegirdėti skundų, kad būtų stoka sprendėjams privalumų, nors anie reikalavimai vis delto reikėjo kai kur sumažinti: jau mažiau žiūri mokslo cenzo, o labiau prityrimo, praktikos. Sprendėjai, kaip ir aukštesnieji valdininkai teritorijose, išeidavo iš universiteto teisės mokytojų, to norėjo įstatymas apie teismo sutvarkymą, bet nuo XVIII amžiaus sprendėjų iš ten jau nebegaunama, negaunama nė iš miesto juristų, kurių būdavo apsčiai XVI amž. Dabar R. Teismo sprendėjai paprastai parenkama iš kitų teismų. Rodoş teritorijos dabar rūpestingiau pristatydavo kandidatus.

Iš bajorų sprendėjų reikalauta, kad tai būtu senas vokiečių bajoras, 4 kartų, o iš daktarų ar licenciatų, kad būtų mokęsis imperatoriaus patvirtintame universitete.

Mokytieji teisininkai užima vietą tarp aukštesniųjų ir žemesniųjų bajorų. Bet XVI ir XVII amž. statoma daktaras žemiau kaip bajoras, nors R. Teismo įstatyme tat mažai žymu, bet tas klausimas pakilo ir čia, del to XVII amž. daktarai nebajorai rūpinos gauti bajorystę, kad būtų lygūs bajorams.

Pirmaisiais metais R. Teisme bene dauguma sprendėjų buvo bajorai, bet nuo XVI amž. vidurio viršijo nebajorai, miestėnai, nors Teismas ne labai jų norėjo. O jau XVIII amž. senieji bajorai sudaro mažą sprendėjų dalelę, visi kiti buvo ar tai naujieji bajorai ar tik dabar įbajorintieji. Statant didesnius reikalavimus sprendėjams, sunkiau buvo rasti tinkamų žmonių bajorų tarpe, nes jie mažiau mokos, ir nenoroms reikėjo tiekti teisininkus nebajorus.

Visus pristatytuosius kandidatus teismas pats kvosdavo, tyrinėdavo, ar jie tinkami, ar ne. O ir priėmus tekdavo atstatyti del jo vėliau pasirodžiusio netinkamumo. Pristatytasis kandidatas vykdavo į Spyrą ar Wetzlar'ą, teismo būstinę. Tenai išžiūrėdavo, ar tinkamas lydimasis jo raštas, paskui du Teismo atstovu kvosdavo jį patį, o po to duodavo aktų ritulį, ir jis turėjo pagaminti pranešimą lotynų kalba, perskaityti jį tam tikrame senate, o pilnatis, remdamasi senato parašytąja nuomone, balsuodavo. Jeigu iš kvotimų matyti buvo, jog netinkamas, tai galėjo kartais neprileisti iki pranešimo. Žinoma, po to prasidėdavo susirašinėjimai su pristatytojais, kurie kartais iškeldavo kaltinimų šališkumu ir t. t. Būdavo ir tokių atsitikimų, kad senieji sprendėjai buvo teikę pagalbos kandidatams, tuomet ištikdavo nemalonumai tokiam sprendėjui.

Kvotimų įvedimas pakėlė teisės mokėjimą ir visuose kituose teismuose. Likusieji iš anų laikų pavyzdingieji pranešimai liudija, kokie dideli buvo anų laikų reikalavimai. Priimtasis kandidatas šaukiamas teisman tik tuomet, kai atsiras vakansas, kartais tekdavo laukti net iki 15 metų (bent XVIII amž. buvo tokių atsitikimų). Pašauktasis, prieš atsisėdant teisti, prisiekdavo tam tikra formula.

Labai dažnai R. Teismo sprendėjo vieta buvo tai tik pereinamoji į kitą, neteisminę, gal aukštesnę ir pelningesnę, pav., į kanclerio urėdo vietą savo ar kitoj šalyje. Bet vėliau, priaugus teisininkų skaičiui, įvykus jų darbe specializacijai, priimtasis į R. Teismą sprendėju paprastai palieka iki gyvos galvos, tuo galima išaiškinti ir tą aplinkybę, kad išnyksta kunigai, kurių gerokai dar buvo XVI amž. sprendėjų skaičiuje, o teisėjuose kunigai dar ilgai vyraudavo.

Reikėjo iš sprendėjų taip pat reikalauti, kad jie mokėtų imperijos teises, tokius tepasirinkdavo, bet šitų žinių nelengva būdavo įgyti, nes ne visiems buvo prieinami šaltiniai. Būdavo XVIII amž. tokių šeimų, kur paveldėtinai pereidavo sprendėjo vieta iki 3—4 kartų, net bandyta priimti į R. Teismo jo sprendėjo sūnus, nereikalaujant iš jų bajorystės, mokslo laipsnio ir prityrimo.

Sprendėjai atleidžiami nuo kitų valstybės darbų. Turėdami mokslo, o kartais ne taip apkrauti darbais, tai atsidėdavo rašymui. Deja, kiti sprendėjai per daug rašydavo, tad tekdavo pradėti kovą su tuo rašinėjimu. 1531 m. pataisose prie R. Teismo įstatymo buvo pasakyta: jie negali „nieko nei dirbti ir nei tyrinėti, kas galėtų sutrukdyti jiems išžiūrėti ir stropiai apsvarstyti teismo bylas“, bet turi tyrinėti teisę, referuoti bylas, juk tam jie esą paskirti. Tas pats buvo pasakyta 1775 m., kadangi teismo žmonės per daug gamindavę raštų, šitas gausingumas atsiliepdavo bylų eigai, tiktai išimtinai teismo žmonėms buvo leidžiama leisti knygas.

Sprendėjai pasirodydavo „taryboj“ ir „teisme“ (audiencijoj). Čia jie būdavo tik figūrantais.

Neteisme sprendėjai turėjo išlaikyti prideramą padorumą, rodytis apsivilkę tam tikrais rūbais (vestibus togato Romano senatore dignis); išeinant į miestą ar kur kitur, turi jį lydėti tarnas.

Sprendėjai gauna iš teisėjo atostogų šešias savaites į metus.

Iš pradžių nebuvo nustatyta drausminės priežiūros sprendėjams, bet greitai atsirado reikalas tat įvesti. Iš pradžių ją darė tai imperatorius, tai vizitacija. 1521 m. nustatyta tikresnė tvarka. Teisėjas pirmą sykį persergi sprendėjus, o jeigu tat nepadeda, tai jis reikalauja atsiimti sprendėją iš tų, kurie buvo jį pristatę. Bet praktikoj šito nebuvo daroma. Bandė

tat vykdyti vizitatorius, ir tat nepavyko. Laikui bėgant R. Teismas išgavo sau neatstatomybę jau pačioj pradžioj, ko atskirų valstybių teismai tesulaukė vos XVIII amž.

Savo valia teisėjai tegalėjo išeiti praslinkus tarnybos 6 metams, pranešę anksčiau už pusės metų, tik vizitacija galėjo nesilaikyti 6 metų tarnybos. O invalidai, kurie jau nebegali dirbti R. Teisme, vistiek gaudavo prideramą jų vietai atlyginimą iš įplaukų.

3. Raštinė.

R. Teismas—tai buvo naujadaras, o jo raštinė—tai tokia pat imperijos raštinė, kuri taip buvo išsiplėtus, jog, steigiant R. Teismą 1495 m., tereikėjo ją perimti tai naujai įstaigai.

Joje buvo paskirti vienas protonotaras, greitai prisidėjo antrasis, raštininkas ir skaitytojas. Naujai reikėjo įvesti teismo ir sprendimų knygos.

Raštinė gyveno iš savo įplaukų. Dargi pačioj pradžioj buvo išnuomota Mainzo arkivyskupui, o vėliau įplaukos ėjo imperatoriaus fiskalui, bet Mainzo arkivyskupas kėlė pretenziju į jos įplaukas. Personalą skiria didysis kancleris.

Tikybos kovų laikais kildavo reikalavimų, kad būtų pasodinta lygiomis dalimis katalikai ir protestantai.

Raštinės personale galima pastebėti tris rūšis: vedantieji valdininkai (vyriausias kancleris), vykdantieji (protokolo rašytojai, koncepto gamintojai ir registro vedėjai), raštininkai (perrašytojai ir t. t.).

1495 m. tebuvo 2 raštininku (protonotaru) ir 1 skaitytojas (archivaras). 1509 m. buvo jau 4 protonotarai ir raštininkai, 1521 m. raštinė gavo savo tvarkomąjį statutą. Raštinės vedėjas gauna algos tiek pat, kaip ir sprendėjas — 400 florinų, paskui jo eina vienas jo pavaduotojas, 2 protonotaru: iš viso buvo 14 žmonių.

Raštinės žmonių skaičius tai didėja, tai mažėja. Praktikoj būdavo 6—10 žmonių daugiau, negu parašyta įstatyme.

R. Teismo raštinė yra atskira įstaiga, o iš pradžių ji buvo imperijos raštinės dalimi.

Nuo 1530 m. Mainzo arkivyskupas skirdavo vedėją. Jis turėjo būti juristas. Jo darbas, be to, buvo rašinėti visuotinių susirinkimų nutarimus, taigi jis dalyvavo posėdžiuose.

Raštinės priderėjimas ne nuo teismo, o nuo Mainzo arkivyskupo kartais sudarydavo painiavų: 1703 m. arkivyskupas laikė uždaręs raštinę per 8 metus, del to R. Teismo darbas turėjo apsistoti.

Kiti raštinės žmonės savo ranga stovėjo žemiau. Kai del žinių, tai kartais būdavo mokytieji teisės mokslo. Iš pradžių net sprendėjai eidavo į notarus, kad įsigytų raštinės praktikos, bet jau XVII-XVIII amž. raštinės reikšmė teisme ir visuome-

nėje nupuolė. Jų pelnas, taksos nebuvo pakeliamos nuo XVI amž., o tuo tarpu pinigų vertybė buvo nupuolus, be to, dar pasikeitė darbo turinys.

Iki 1530 m. raštinės valdininkus skirdavo imperatorius, susitaręs su luomais, nuo to laiko did. kancleris, bet tik vieną raštinės vedėją, o jau šis skirdavo visus valdininkus. Teismas prieš priimant darė kvotimus, bet jis negalėjo jų atmesti.

Iš pradžių R. Teismui priderėjo teisminė ir drausminė valdžia ant raštinės valdininkų. Nuo 1530 m. tat pakeista, dauguma tų visų teisių paėmė Mainzo arkivyskupas. Praktika dėliai paties įstatymo neaiškumo abejones taip išsprendė: vedėjas turi drausminę valdžią ant valdininkų, sunkesniais atsitikimais byla pridera did. kancleriui, tik baudžiamos bylos pridera teismui, nors sykį 1752 m., prasidėjus tokiai bylai, raštinės valdininkai tat užginčijo teismui.

Visi raštai, išeiną iš raštinės, turėjo savo antspaudą, tat buvo įvesta dar prieš 1495 m., o nuo 1625 m. vartojama paprastas imperatoriaus antspaudas. Iš pradžių duodavo tiems raštams uždarytų laišku formą, sulankstę, su imperijos raštinės antspaudu viršaus pusėje, o nuo antros pusės XVI amž. dar ir dabar vartojamoj formoj susegama ištisi lankai, antspaudas pridedama gale, o nuo 1786 m. ant perdurtų formularų.

Imperijos raštinė turėjo nustatytą taksą už tam tikrus dokumentus, kvietimus, draudimus ir t. t. po 1 — 6 florinus. Sprendimų raštai apmokami žiūrint sumos ir padėtojo raštinės darbo. Vėliau XVI amž. tos taksos buvo labiau specializuotos ir pakeltos. Raštinė nesilaikydavo šitos taksos, tai kildavo skundų del bylojimo brangumo. Taksos buvo keičiamos, bet skundos vistiek nesiliaudavo. Buvo daroma pastangų skirti atlyginimą atatinkamai tikrai padarytajam darbui, tik už kai kurius darbus imdavo brangiau, negu vertas darbas, nes paisė rašto reikšmės, pav.: už paskelbimą apšaukimo (Acht) ir kitus darbus.

Nuo mokesčių atleidžiami tie, kurie buvo pripažinti beturčiais, kartais jų būdavo nemaža.

Taksos pinigai ėjo į raštinės kasą, iš kurios buvo išlaikoma raštinė. Kartais kai kurie mokesčiai eidavo tam tikriems valdininkų darbams apmokėti ir tekdavo jiems, pav., už perrašinėjimą, čia buvo mokama už eilutę ir puslapį.

Draudžiama buvo daryti vaišės, dovanos imti ir duoti.

Iš pradžių visas įplaukas į teismą imdavo imperatorius, o jis jau atlygindavo teismo darbuotojams, nuo 1507 m. pavesta tat atlikti teismui. Teismo ir raštinės kasos atskiros, skyrium moka raštinės žmonėms ir sprendėjams, paskui jas sujungė, 1530 m., pavedus raštinę Mainzo arkivyskupui, vėl atskirta ūkio atžvilgiu abi kasi.

Iki XVII amžiaus negirdėti skundų apie raštinės skurdą. Bet paskui, del imperijos seimo nutarimo, sumažėjus bylų skaičiui, pinigų vertybei puolus, o taksoms nepakilus, nupuolė ir raštinės uždarbiai. XVIII amž. teismuose darbo mažiau, ėmė mažinti personalą, pradžią padarė raštinės uždarymas, jos darbuotojai liko be duonos. Sprendėjams algos pakelta, bet raštinei ne. Einant karui su Prancūzija, Pareinė buvo jos okupuota, sprendėjų ir raštinės padėtis pablogėjo, dargi buvo atsiradęs sumanymas išnuomoti raštinės įplaukos, bet neatsirado kas imtų (1795).

4. Advokatai ir prokuratoriai.

R. Teismo organizacija išsirutulojo iš Kiemo Teismo, jo raštinė išsišakojo iš imperijos raštinės, taigi čionai nebuvo teismų tvarkos įtakos, bet šalių atstovavimui įtakos darė naujoji kanonų bylojimo teisė.

Nuo XIV amž. kanonų teisė griežtai skirdavo *prokuratorius*, šalių atstovus, pavaduotojus, įgaliotinius teisme ir *advokatus*, kurie duoda patarimus šaliai, rašo jai raštus. Kiemo Teismas iš pradžių svyruoja, kartais nedaro visai skirtumo, nors dar iš pradžių ir jis atskiria juos, pav., vienas negali stoti vieton kito. Plačiau veikė prokuratoriai. R. Teismas turėjo savo advokatus; kitų negalima imti. Prokuratorius gali stoti ir kaip advokatas, tik ne atvirkščiai. 1521 m. įstatymu prokuratoriaus pareiga buvo ir advokatauti.

Taigi advokatai ir prokuratoriai yra tas pats luomas, tik šie atstovauja šaliai. Nesant prokuratoriaus, teismas uždėdavo tą darbą advokatui. Taigi pamaži skirtumai išdyla.

Iš pradžių nebuvo privalomojo atstovavimo, šalys pačios gali pasirašyti, stoti teisme (1523 m.). Bet greitai jau nepriimami raštai be įgaliotinio parašo; prie Rūmų Teismo atsirado savi atstovai, svetimųjų nepriimdavo, tik išskirtiniems asmenims buvo galima statyti savo advokatą („kalbėtoją“), o nuo XVI amž. ir tat nebedaroma.

Revizijos įteikiamos per notarus, tam tikrai nustatytus, nes nepriderėjo teismo žmonėms ką nors prieš teismą rašyti.

Įgaliojimas daroma raštu, privalomas jisai ir įpėdiniams, jeigu įgaliotojas mirtų.

Įgaliojimas rašomas smulkiai, įrašomi į jį įvairūs leistini žygiai, kaip priesaika ir t.t.

1566 m. prokuratoriai galėjo turėti ne daugiau, kaip 200 bėgamųjų bylų, imti daugiau to skaičiaus teismas galėjo uždrausti. Praktikoj buvo daugiau bylų, turėdavo po 400—600, dargi tat virto paprastu dalyku.

Iš pradžių bylas vesti R. Teisme tekdavo esantiems prie jo prokuratoriams ir advokatams, nes jo bylojimas, formalu-

mai buvo dar paslaptis visuomenei. Bet XVII amž. atsiradus plačiai raštijai del R. Teismo praktikos, tai raštus į jį paprastai rašydavo kitų vietų advokatai, kas visuomet buvo leidžiama, o jeigu kartais kas to nedarė, tai del nežinojimo praktikos. Prokuratoriai, stodami teisme, nėsant įteiktų raštų, prašydavo atidėti. Įstatymai kovoja su tuo, draudžia del to atidėlioti. (Randame tat pirmiausia 1536 m., o paskutinis tuo reikalu draudimas buvo 1785 m.). Vietos advokatams tekdavo nešti sunkią naštą — stoti beturčių bylose, dalyvauti audiencijose, o pašaliniai to neprivalė. XVIII amž. R. Teismo advokatai mažiau turi darbo ir priderėdavo nuo prokuratorių, pasidarė jų darbininkais. Prokuratoriai, žiūrint darbų didumo, turėjo savo biure įvairų skaičių darbuotojų.

Atlyginimo advokatams ir prokuratoriams nebuvo nustatyta: praktikoj jis buvo įvairus. Vėliau buvo normuojama. Beturčiams visas darbas buvo atliekamas dykai.

Įsteigiant R. Teismą buvo 8 prokuratoriai, 2 advokatu, po 1521 m. jų skaičius kyla, daeina iki 30—40. 1531 m. nustatyta didesnis skaičius, prokuratorių negali būti daugiau, kaip 24. XVIII amž. paprastai būdavo apie 40 prokuratorių, 10—20 advokatų. Vėliau skaičius mažinamas, nes ir bylų skaičius sumažėjo.

Advokatus ir prokuratorius priima teismas. 1500 m. įvesta prokuratoriams egzaminai, kurie 1530 m. praplėsti ir ant advokatų. Kandidatas turėjo būti išėjęs teisių mokslus universitete ir įgijęs ten mokslo laipsnį (daktaro ar licenciato); nuo 1672 m. dar pridėti dveji metai praktikos teismo darbuose.

Kai abi kategoriji susiliejo, advokatūra pasidarė žingsnis į prokuratūrą, tai priėmimo sąlygos taikomos tik prokuratūrai, o prokuratorius ėmė į darbą iš advokatų tarpo, nevisuomet atsižiūrėdamas į tarnybos laiką, o svėrė labiau įtaka ar laimė.

Iš advokato XVIII amž. reikalauta daugiau, negu iš sprendėjo. Parenkant juos atsižiūrėta į giminystę; prokuratorių ir advokatų giminės greičiau patekdavo į tą korporaciją, dargi įstatymai to aiškiai reikalaudavo; taigi atsirasdavo ištisos prokuratorių ar advokatų šeimynos.

Tikybos atžvilgių nereikalauta lygaus skaičiaus, luomams tat mažiau rūpėjo.

Prokuratoriai turėjo stoti teisme. Už nestojimą, neprideramą elgimąsi dėdavo baudas pinigais, o sunkiais atsitikimais bausdavo atstatymu, net kalėjimu.

Griežtas skirtumas tarp prokuratorių ir advokatų turėjo ir socialių skirtumų. Teisininko-advokato darbas buvo laikomas garbingu, o nemokyto prokuratoriaus darbas — menku, negarbingu, neaukštai stovinčiu (officium vile), nors infa-

mių į jų tarpą neprileisdavo, kaip tat darė romėnų teisė. Del to tai teismas 1498 m. dar abejojo, ar bajoras gali būti prokuratorium. O gyvenime santykiai rutulojosi atvirkščiai, negu iš pradžių buvo manyta. Abeji buvo iš bajorų, kunigų, pareidavo iš teismo į abiejų tarpą, arba iš čia į sprendėjus. Rūmų Teismo prokuratoriai pakilo aukščiau, jie yra taip pat laipsniuoti, jie dirba ir advokato darbą, daugiau uždirba už šituos del to pajungė juos. Todel susidarė artimi ryšiai abiejų grupių tarpe. Kartais tat nepatikdavo, atrodė nepriderama, 1500 m. buvo uždrausta sėbrauti savo tarpe, kad neišsiduotų paslapčių ir kitų blogų kalbų del to nekiltų.

Iškilus ginčui del rangos, 1650 m. R. Teismas nutarė, jog abeji yra lygūs protonotarams. Bet jie puola, kaip ir raštinės valdininkai, užėjus ūkio skurdui. Jau XVII amž. išnyksta bajorų vardai, ir tik išgarsėjusieji prokuratoriai bajorinami. Tatai atsispindėjo 1713 m. vizitacijos nutarime, tur būt teismui prašant, kad nepristatomi advokatai į sprendėjus neva del to, kad jie savo bylose nedalyvautų ir tuo trukdytų bylų eigą. Iš tikrųjų ne ta buvo priežastis, o socialis skirtumas. Dabar advokatų ir prokuratorių tarpas sociale savo reikšme puolė. Vėliau vyriausybė randa neleistinu, kad advokatūra turi pažinčių ir susieina su sprendėjais.

Prokuratoriai ir advokatai sudaro vieną luomą, tik šitie buvo aname aukštesnis klodas. Jų tarpe iškyla viena grupė — *valstybių atstovai.*

Šitam iškilimui padėjo ir ta aplinkybė, kad luomai (kaip antai: valstybės, jų sąjungos ir t.t.), esant byloms Rūmų Teisme, turėjo savo nuolatinį prokuratorių, per kurį įteikdavo savo raštus, mokesčius. Jie tapo net teismo susirašinėjimo organais. Politikos atžvilgiu jie reiškė daugiau, negu jų pačių patiekiamieji sprendėjai, kurie atsargiau ir mažiau tuo tegalėjo užsiimti.

XVII—XVIII amž. didelėms politikos byloms perėjus į Imperijos Kiemo Tarybą, luomų prokuratoriai tapo tik politikos agentais. Tuo tegalima išaiškinti, kodel Prūsai, kurie Wetzlare neturėjo bylų, turėjo tiek daug prokuratorių, ir tik 1712 met. rado reikalingu sumažinti jų skaičių.

Palengva jie tapo savo valstybės valdininkais, ir 1803 m. pats teismas pripažino tas teises, kilus klausimui del jų atlyginimo. Jie turtingai gyveno, skyrėsi nuo kitų prokuratorių. Atsiradus tokiai vietai, iškildavo varžytynės tarp kandidatų į jas. Jie turėdavo ir diplomatinės reikšmės, dargi kai kurie reikalavo, lygiai su pasiuntiniais, ekscelencijų titulo.

5. Fiskalai.

Iždo reikalams ginti ir atstovauti buvo įgaliotiniai, vadinami *fiskalais;* iš pradžių jie turėjo savo privatinę praktiką,

paskui virto valdininkais. Kaip jie atsirado ir išsivystė — dalykas dar neištirtas.

Jie stengiasi išgauti sau kai kurias privilegijas, kaip antai: laisvę nuo mokesčių, pirmenybę prieš kitus prokuratorius, greitesnio jų bylų nagrinėjimo ir t.t. Matyti, čionai sekė naujausiomis įtakomis, o ne Prancūzų-Nyderlandų pavyzdžiais. Rūmų Teismas su tuo nesutiko, nesutiko jų iškelti, dargi abejojo, ar fiskalu gali būti bajoras, betgi pripažinta tik vieną privilegiją: gali sėdėti už teismo krotų.

Fiskalą skirdavo imperatorius (1522). Kurį laiką pralaimėjusis fiskalas turėjo grąžinti teismo išlaidas iš savo turto, negali be teismo atstovų taikintis, nes tuo išsisukdavo nuo atsakomybės ir t.t., ir vos nuo 1548 m. iždas atsako už fiskalo darbus.

Iš pradžių jis gauna atlyginimą nuodaliai, nuo 1521 m. ima nuolatinį atlyginimą, iš pradžių dargi didesnį, negu sprendėjai. 1530 m. jau tokį pat, nuo 1719 m. mažesnį. Fiskalas negali turėti pašalinio darbo, jį pavaduoti ir jam padėti tegali tam tikras fisko advokatas (Fiskal-advokat). Raštinėj fisko senate buvo savo „notarius fisci".

6. Kviesliai.

Iš pradžių Rūmų Teismas neturėjo savo tam tikrų kvieslių, kurie pristatytų raginimus, jie kviesdavo šalis įvairiausiais keliais. Didžiausia sunkenybė buvo su kunigaikščiais. Juos tegalėjo pakviesti teisman tik jam lygus. Kviečiama juos žodžiu, o teismo kvieslys pats tat paliudija. Vėliau tos kliūtys pašalintos, ir Rūmų Teisme kvietimas buvo organizuotas naujais pamatais, kai jis įsigijo savo kvieslius.

Kviesliai visi raiti; jie turi metalinį skydą su imperatoriaus paveikslu (vad. „Büchse"), o nuo 1713 m., jie dėvi livrėją (liberiją). 1548 m. buvo jų 12, uždrausta vartoti pėsčiuosius, jei bent karštame reikale buvo galima kviesti pėsčiuosius, kurie taip pat atsirado XVII amž., ir jų buvo nustatyta 12.; atsiradus vietos, galėjo pereiti į raituosius. Be to, atsirado dar naujų, daugiau skaičiaus (supernumerarii), taip pat 12, tai buvo kandidatai į pėsčiuosius.

Kvieslių viršininku iš pradžių buvo R. Teismo raštininkas, nuo 1496 m. jų pirmininkas iš pasaulinių žmonių, nuo 1548 m. vienas iš raštinės skirstė jiems darbą, nustatinėjo eilę.

Kviesliai gaudavo kelpinigių už 12 mylių tik į vieną puse po auksiną (guldeną); nuo 1548 m. — 1½, 1574 — $1^7/_8$, o XVIII amž. — $3^3/_4$ g. (guldenai — 64 kreuceriai); skyrium mokėdavo už patį įteikimą. Atskirai mokama už arklio užlaikymą. XVII

amž. reikalauta, kad kviesliai tikrai laikytų arklį, o XVIII amž. mokamųjų pinigų neužtekdavo arkliui išlaikyti, tai kviesliai ėjo pėsti.

Kaip nustatė 1495 m., kvieslys pasirašo įteikiamame rašte, jo nuoraše, įteikiamame siuntėjui, ir jo pranešime. Įvairūs pristatymo būdai, jų pavadavimas. Kunigaikščiams-rinkikams (Kurfürstams), pav., pristatoma asmeniškai, dargi to reikalaujama, bet jau XVII amž. nebedaromo, o XVIII amž. tat laikoma įžeidimu, teismas bausdavo kvieslį už tai, jeigu drįsdavo raginimą įteikti pačiam kunigaikščiui.

Gana anksti ėmė spausdinti raginimus, o ypatingai politikos bylose, kuriuos vartojo ir platino kaipo politikos atsišaukimus.

XVIII amž. nyksta pristatymas per kvieslius, tat jau atrodo anachronizmu ir netikru, atsirado patogesnis būdas pristatyti, būtent per paštą ar notarus, ir tat atsieidavo daug pigiau. Bet kvieslių nepanaikino, gal būti, nenorėjo atimti jiems duonos. Notarus tam darbui vartoja jau nuo 1495—1498 m. Bet jie negali visame varžytis visose imperijos dalyse su kviesliais. Kas kita buvo šalyse, kur vyravo teismuose lotynų kalba, kaip Lüttich, Stablo ir t.t., ten užsiliko.

Iš pradžių už kvieslio įžeidimą buvo manoma bausti, kaip už imperatoriaus įžeidimą; bet tat nepriimta, jiems užtikrinta „Geleit", neliečiamybė, kelyje tikrumas ir lydėjimas, pats teismas traukdavo tieson už kvieslių įžeidimą, puolimą, bet, rodos, paprastai tokios bylos del jų užpuolimų, sužalojimų neturėjo geros kloties. Ypač baisus buvo kviesliams imperijos vyčiai, kurie nesigailėjo, pagavę kvieslį. Del to kartais nebūdavo kvieslio ar notaro, kuris sutiktų įteikti raginimą galingam ponui. Jų apgynimai žodžiu negelbėdavo nieko. O tie, kurie tarė, jog jie nepridera imperijos teismui, kaip pasauliniai kunigakščiai-rinkikai, neigė teisę juos stačiai kviesti, priimdavo raginimą, jeigu jų vyriausybė sutikdavo, šiaip kvieslius atstatydavo.

7. Kiti R. Teismo tarnautojai ir prideramieji.

Tarp mažesniųjų savo reikšme tarnautojų reikia paminėti: iždininkas, nuo 1570 m. 2 pedeliu tvarkai palaikyti teisme, raštinės tarnas, 1584 m. gydytojas teismo darbuotojams gydyti.

Platesne prasme žiūrint, R. Teisme buvo daug praktikantų prie visokių darbų.

Jų skaičius buvo didelis. XVII amž. vidury, R Teismo nupuolimo laiku, buvo jų 150, o ramiais laikais XVI—XVII amž. jų skaičius daeidavo iki 1000 asmenų. Taigi jie šį tą reiškė

tame mieste, kuriame buvo teismas, jie užima jame ypatingą padėtį, turi tikybos laisvę, pridera tik Rūmų Teismui teisti, nemoka mokesčių ir t.t.

Tie visi, kas pridera prie teismo, o jų tarpe ir bylininkai, išimti visame iš vietos teismo, priklauso Rūmų Teismo, moka miestui pusę mokesnių. Del to būdavo nemaža ginčų su vietos miestu, su jo teismu del bylų, mokesčių, muitų ir t.t. nes įsivežidavo perdaug valgymų ir gėrimų be muito ir kartais perleisdavo kitiems.

Literatūra. II ir III skyr. Naudojaus *Rudolf Smend.* Das Reichskammergericht. I. Teil. Weimar, 1911 (XVI + 402 p.). Be to, šiurtur: *W. Endemann.* Von dem Alten Reichskammergericht. Berlin, 1893.

IV.

Imperijos Rūmų Teismo įtaka teisės plėtojimuisi.

1. Rūmų Teismas kitų teismų tarpe.

1495 m. išleistasis įstatymas apie ramybės palaikymą („Landfrieden") buvo išreiškęs tą pradą, jog, kam nors įžeidus kito žmogaus teisę, nukentėjėlis negali pats savo valia daryti atitaisymo ar keršto, bet tegali ieškoti šito kreipdamasis į nustatytąjį teismą ir gaudamas iš jo sprendimą. Tam dalykui daryti ir buvo įsteigtas Imperijos Rūmų Teismas.

Rūmų Teismo teismingumas.

Jo teismingumas ne iš karto nusistovėjo, bet ėjo prie to, kad taptų vieninteliu vyriausiuoju teismu Imperijoj.

Jisai buvo vienur pirmosios instancijos teismu, o kartais jau antrosios — pilietinėse, baudžiamose, administratinėse bylose.

Jam tiesiog pridera — žemės ramybės laužymas, savavališkas turto paėmimas ir įkeitimas, žmogaus suėmimas, toliau visos skundos su iždu del mokesčių, taip pat del bausmių, paskirtų už imperatoriaus įsakymų ar imperijos įstatymų peržengimą, ginčai del turto tarp tiesioginiųjų imperijos narių (Unmittelbare) arba tarp įvairiųjų ponų valdinių, pagaliau visos skundos prieš imperijos tiesioginiuosius, išėmus grynai baudžiamąsias bylas ir imperijos lėnus; taigi ir kiekvienas valdinys galėjo skųstis prieš savo viešpatį del teisės įžeidimo viešosios teisės srityje. Pagaliau, jeigu vietos teismai nedarydavo kam teisingumo, tai buvo galima eiti stačiai į Rūmų Teismą.

Kitais atsitikimais R. Teismas buvo apeliacijos ar kasacijos teismas. Bylos patekdavo į jį iš įvairių teismų ir įvairiais keliais.

Jeigu bylinėjos tarp savęs kunigaikščiai, arba vienas iš jų buvo kunigaikštis, o vėliau tarp grapų, pralotų ir t.t., tai turėjo bylą išnagrinėti savybės (Austrag) ar trečiųjų teismas, o jau po to del jo sprendimo galima buvo šauktis į R. Teismą.

Visose pilietinėse bylose buvo galima skųstis ant žemės ir miestų teismų, o baudžiamose bylose tik tuomet tebuvo galima reikalauti panaikinti sprendimą, jeigu paskirta priešinga

įstatymams bausmė, jei bent suteikta privilegijos „de non apellando", kurios turinys buvo siaurinimai aiškinamas.

Tuo būdu R. Teismas įgijo plačios priežiūros teisės žemės teismus.

Iš pradžių nebuvo aiškiai pasakyta, ar galima dar kur skųstis del Rūmų Teismo sprendimų. 1507 m. seimas įsteigė savo vizitacijos deputaciją, kuri prižiūrėjo Rūmų Teismų darbą. Iš jos ilgainiui pasidarė revizijos instancija Rūmų Teismui, dargi nuo 1555 m. ji galėjo sustabdyti apskųstojo sprendimo vykdymą. Bet neilgam ji tebuvo toj formoj: nuo 1588 m. išnyksta paprastoji nuolatinė vizitacijos deputacija, seimai skirdavo nepaprastąsias deputacijas, kurios negalėjo daryti paprastojo revizijos darbo, tik stabdė vykdymą apskųstuose sprendimuose, o 1654 m. seimas panaikino stabdomąją revizijų teisę, galią stabdyti sprendimų vykdymą.

R. Teismo sprendimus vykdė prieš imperijos tiesioginiuosius atitinkama apygarda ar provincija („Kreis"), prieš visus kitus jo vyriausybė, o jeigu atsisakydavo tat padaryti, tai atitinkama apygarda, kurių, kaip minėta, imperijoj buvo nuo XVI amž. — 6, o vėliau — 10.

Užimdamas tokią vietą kitų teismų tarpe, R. Teismas turėjo padaryti didelės įtakos teisiniam vokiečių gyvenimui. Teisybė, buvo apystovų, kurios trukdė ramų R. Teismo darbą, kaip antai: kilusieji del įvairių priežasčių karai, bet nuo to kentė ir visos kitos centrinės Vokietijos įstaigos. Jisai turėjo savo gana pastovią būstinę, įleido gilių šaknų į Vokietijos gyvenimą. Jis tampa vidurkiu, aplink kurį sukasi sričių ir provincijų panašios įstaigos. Dar gi kartais tas, kas kenkė R. Teismo plėtimuisi, kuo skundės visuomenė, galėjo tik padidinti tą jungimą ir jo įtaką.

R. Teismas — teisės mokykla.

Buvo minėta, jog R. Teismo sprendėjai, išbuvę prie jo keletą metų, stodavo tarnauti pas kokį kunigaikštį ar mieste, nes šitoji tarnyba buvo tikresnė ir geriau apmokama. Bet jie, metę R. Teismo darbą, atsinešdavo į naująją vietą R. Teismo prityrimą ir išnešiojo po visą imperiją R. Teismo praktiką ir pradus.

Vis labiau ir labiau išsidirbo įprotis, kad jaunesnieji teisininkai, pabaigę pas save ar kur kitur universiteto mokslus, apsibūdavo kurį laiką prie R. Teismo, norėdami pasimokyti jo praktikos ir paskui rasti vietą, kaipo advokatas ir prokuratorius arba būti teisėju, ar pasimokius ir apsitrynus grįžti namo ir tenai uždarbiauti; jie taip pat išnešiodavo Rūmų Teismo pradus. Dargi kartais ne vienas teisės mokytojas papraktikuodavo čionai prieš užimdamas universiteto katedrą.

Šitaip susidarė Rūmų Teismo *mokslainė.*

Praktikantai buvo laikomi „personae camerales", priderėjo R. Teismo žiniai; turėjo klausyti šito teismo įsakymų ir nurodymų ir įsirašyti į jo knygas.

R. Teismas turėjo artimų ryšių su teisės mokslininkais, gyvenančiais ir kitose vietose. Dažnai ar šalys ar pats teismas klausdavo (vadinamoji „Aktenversendung") mokslininkų nuomonės reikalais, kurie R. Teisme buvo svarstomi. Sprendėjų tarpe buvo mokslininkų, buvo ir tokių, kurie iš R. Teismo išėję ėjo dirbti mokslo darbo.

Iš čia buvo visai netoli nuo to, kad jie ėmė moksliškai tyrinėti paties R. Teismo sudarymą ir jo praktiką.

Iš pradžių jie dar stipriai laikėsi jau senai įsivyravusios romėnų teisės ir italų doktrinos, o tik paskui kartais bandė ir savarankiškai tyrinėti, ypač tat matyti XVI amž., kai prasidėjo Vokietijoj naujųjų įstatymų leidimo darbas, esamųjų taisymas, išleistųjų įstatymų papildymas.

Nuo antros XVII amž. pusės atsiranda tam tikra raštija tuo klausimu, vadinamoji *„jurisprudentia cameralis"*.

Šitai raštijai atsiradus, paties R. Teismo įtaka padidėjo: jis vienodina teismų veikimą ir atskirose teritorijose; tiktai dabar R. Teismas, mokslininkams atlikus priruošiamąjį darbą, prigaminus naujų teisininkų, galėjo reikalauti vienuodumo bylojime.

Privilegijos de non apellando berods XVI amž. atimdavo teritorijų bylas iš R. Teismo, bet jo teorija veikia ir kitų teismų praktikai, dargi ir tose šalyse, kurios buvo pradėjusios politiškai gyventi savarankiškai, kaip Saksai, Brandenburgas ir t.t.

Gabieji R. Teismo teisininkai, išsikraustę kur kitur, darė įtakos naujojoj vietoj savo autoritetu, žiniomis.

Iš tokių žymių teisininkų rašytojų reikės pačioj pradžioj paminėti: F. Schenk v. Tautenberg, J. Omphalius, o ypač J. Mynsinger von Frundeck, A. Gail, W. Hunger, N. Cisnevus, S. Schand, W. Freymon ir kiti.

Visi raštai parašyti lotynų kalba. Matyti svetimų šalių teisininkų įtakos jiems, ir atvirkščiai, jaučiama bendri galvojimo pamatai; pagrindas — romėnų teisės mokykla, humanistų išsilavinimas.

Leidžiamieji raštai buvo įvairaus turinio, tai teoriški samprotavimai įvairiais teisės klausimais — teorininkams, tai esamų įstatymų komentarai ar sutvarkytoji į sistemą R. Teismo praktika — praktikams. Rašytojai ypatingai kreipė dėmesį į R. Teismo bylojimą. Tat buvo pavyzdžiu kitiems teismams, nors kai kurios valstybės, kaip Saksai, sugebėjo įsitaisyti politinę nepriklausomybę, stengėsi apginti savo įstatymų savaimingumą, bet tat pavykdavo atsiekti paviršutiniškai.

30 metų karas padarė persilaužimą R. Teisme, taip ir teisinėj raštijoj.

Iš pradžių raštija buvo skiriama teisininkams, bet jau XVI amž. atsiranda populiarios literatūros, rašytos vokiečių kalba, o mokslo darbai pasirodo dar lotynų kalba[1]).

Teorija ir praktika. Iš pradžių nebuvo priešingumo vokiečių teisinėj raštijoj tarp teorijos ir praktikos. Ji nagrinėjo teorinius dėsnius, žiūrint jų veikimo į gyvenimą, o vartojo konkrečią formą, mažiau nagrinėjo atitrauktoj (abstrakčioj) formoj, kaipo istorinės ir sisteminės visumos dalis.

Jeigu mokslas pameta tikrojo gyvenimo pagrindą ir nežiūri jo smulkmenų, tai atsitolina nuo jo visai. Ir juo labiau ima į pagalbą filosofijos ir istorijos davinius, tuo labiau nutolsta nuo gyvenimo; priešingumas ir erdvė tarp mokslo ir praktikos darosi didesni.

Iš pradžių, kaip minėta, vokiečių raštijai toks pavojus negrėsė, vyravo italų mokslainė (mos Italicus), kuri veliję kazuistiką, mėgo nagrinėti atskirus gyvenimo klausimus, neėmė visumos, ėmė esamąją teisę.

Bet vėliau vokiečiuose ima įsiskverbti prancūzų įtaka, kuri atnešė kitų metodų. Ir dabar darosi skirtumas tarp teorijos ir praktikos. Tik pas vokiečius dar viena aplinkybė mažino šitą nutolimą: kaip tik mokslininkai dirbo teisme ar duodavo patarimus teismui.

Dabar pradeda augti spausdintų patarimų, nuomonių (consilia), kaip pas senovės romėnus responsa.

Iš pradžių vokiečiams pavyzdžiu buvo italų nuomonės (consilia). Padidėjus romėnų teisės įtakai, atsiranda jau ir savieji darbai, dabar juos ima spausdinti; spausdina italų ir vokiečių teisininkų nuomones. Vieni leido atskiro mokslininko nuomones, kiti surinkdavo įvairių teisininkų nuomones kokiu vienu klausimu ar keliais artimais klausimais, treti duoda teisių patarimų įvairiais reikalais, ketvirti tam tikro teismo bylojimo praktiką ir t. t.

Romėnų teisės recepcija. Pilietinė teisė.

Vokiečių karaliai, kaip minėta, laikė save senovės Romos imperatorių papėdininkais ir jų valdžios tęsėjais, ir tam pagrįsti rėmėsi anų išleistaisiais įstatymais. Jie patys traukė į Italiją, norėjo būti tikri romėnai, bet jų valdiniai Vokietijoj gyveno savo teisėmis, ir tuomet del šitų ryšių tik maža romėnų teisės dalelė teperėjo į Vokietiją.

Teritorijos rodė savaimingumą, imperatoriui teleido perimti išviršinius dalykus.

[1]) *R. Stintzing.* Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft I. t. p. 517—521.

Kas kita pasidarė vėliau, kada prasidėjo humanistų gadynė, kada pradėjo tyrinėti graikų ir romėnų senovę. Naujoji inteligentija tyrinėja ir romėnų teisę, bet gyvenimo reikalams perima ją ne tiesiog per kanonų teisę, per Bažnyčią, kuri gyveno romėnų teise, o ima stačiai tyrinėti teorijoj. Tos teisės tyrinėjimo židiniai buvo italų universitetai, jų mokiniai išnešiojo tas žinias ir į Vokiečius. Atsiradę vėliau vokiečių universitetai pradeda patys tyrinėti kanonų ir romėnų teisę.

Kai kurių klodų interesus atitiko šitoji teisė. Neribotojo viešpaties valdžios pagrindimas pravartu buvo kunigaikščiams, pilna pono valia ant vergų patiko dvarininkams, norintiems turėti tokią pat valią ant baudžiauninkų. Miestams patiko italų skelbiamoji nuomonė, jog liaudis suverėnė.

Atsirandanti inteligentija galėjo dabar rasti kur savo žinias taikinti: kunigaikščiai, miestai, ponai kvietė juos pas save. Naujoji teisė turėjo neginčijamą autoritetą, tam buvo praskynę takus italų juristai.

Šitoji teisė, jų nuomone, esant amžinoji, visuotinioji, visur tinkanti [1]).

Plačiai ėmė taikinti ją pas save Imp. Rūmų Teismas ir skleidė jo įtaką kitur [2]).

Kas recipuota. Norint turėti vieningą Romos imperiją, turint vieną vyriausiąjį teismą, Imp. R. Teismą, reikėjo turėti vieną ten vartojamąją teisę.

Del to tai ir perėmė Justiniano teisę. Bet iš to, ką perėmė, matyt, kokiu keliu ėjo pasisavinimas: perėmė ne iš pirmųjų šaltinių, o iš teksto, kurį pritaikė savo gyvenimui, kurį glossavo italų mokslininkai. Ir del to veikė taisyklė: dėsniai, kurių nepripažįsta glossa, negali būti taikomi teisėjo (quod non agnoscit glossa, non agnoscit forum). Neklysta autoritetai buvo Azo, Accursius, Bartolus, Baldus ir t.t. Berods, buvo tat ir patogiau, jie pašalino smulkmenas, dabartiniam gyvenimui svetimas, netinkamas perkelti į Vokietiją.

Rūmų Teismu sekė ir kiti teismai. Recepcija ėjo iš viršaus į apačią.

Didesnės ir mažesnės kunigaikštijos, negalinčios priešintis imperatoriui ir jo organams, taiko, perdirba savo įstatymus, kad nebūtų priešingumo tarp jų teismų ir vyriausiojo. Tai buvo viršūnių darbas, o apačioj, laudyj tat sutiko pasipriešinimą. Ten rado, kad juristai esą blogi krikščionys (Die Juristen sind böse Christen). Valstiečių kare žmonės piktai kalba apie juristus [3]).

[1]) *Gr. Below.* Die Ursachen der Reception des römischen Rechts in Deutschland. 1905. p. 106—122.

[2]) ib. 122—134.

[3]) *P. Vinogradov.* Rimskoje pravo v sredneviekovoj Evropie. 21—25 psl.

Mažesnės valstybės taip pat perėmė romėnų teisės pradus, net įsikūrė savo teisynus romėnų pamatais, kad Rūmų Teismas nekeistų ir nenaikintų.

Ten, kur buvo duota privilegija „de non apellando“, paliko savoji teisė, pav., Hamburge, Lübecke ir t.t. Neperėmė romėnų teisės Šveicarija, kurios teismai nebuvo R. Teismo žinioj, nors tam buvo ir kitų priežasčių.

Imp. Rūmų Teisme sėdi juristai, pažįstą romėnų teisę, netyrinėję įvairios išmėtytos vokiečių teisės. Ir savo darbui turėjo pasirinkti teisę sau žinomesnę, vienodesnę.

Ir atsiradus teritorijų vyriausiems teismams, vistiek buvo įtakos jiems romėnų teisės. Jie buvo organizuoti R. Teismo pavyzdžiu, juose sėdėjo teisininkai, kurie priešingai luomų norams vartojo ir sodino taip pat romėnų teisės pradus.

Šen ten buvo savo kodifikacija, bet ji romanizuota, kartais su priemaišomis vietos teisės dėsnių. Jeigu savo teisynų nebuvo, tai tuo lengviau buvo perimti romėnų teisę. Tik tenai, kur prieš juos buvo užsilikę luomų teismai — ponų ir bajorų, nepripažinusių naujovės, kunigaikštis, su anais nesutikdamas, sodino į juos savo teisininkus su naująja teise.

Kliūčių darė ir miestai, kurie nenorėjo pasiduoti kunigaikščio Kiemo Teismui, besiremiančiam romėnų teise.

Padėjo teismams romanizuotis teisių fakultetai, mokydami naująją kartą, duodami patarimus svarstomoms teismuose byloms[1]).

Žinios pasiekia populiarę literatūrą; pusmoksliai jas išnešioja plačiau. Romėnų teisė virsta neginčijamu autoritetu, išminties ir gudrybės šaltiniu; tai esanti pati tikroji teisė, ji duodanti kultūrą, civilizaciją, o vietinė — tai pirmykštė, barbarų atsineštoji[2]).

Taigi pilietinės teisės srityje vyrauja romėnų teisė.

2. Pilietinis bylojimas ir Rūmų Teismas.

Įstatymas apie Imp. Rūmų Teismą nenurodė, koks bus bylojimas (processas). Tat jisai ėmė vaduotis nesenai įvestuoju pas savo pirmtakūną. Išdirbęs jį buvo pirmą sykį Moguntijos (Mainzo) arkivyskupas, kuris turėjęs išnuomojęs karaliaus teismą; 1471 m. spalių 24 d. jis paskelbė, jog remsis, ir tikrai rėmėsi romėnų kanonų praktika[3]).

Imp. Rūmų Teismo statutas 1495 m. eina tais pačiais, jau kitų pradėtais keliais. Bylojimo pamatan deda romėnų kano-

[1]) *G. Below.* Die Ursachen des Reception der römischen Rechts in Deutschland. 1905. p. 122—134.

[2]) *W. Moddermann.* Die Reception des römischen Rechts. Jena. 1875.

[3]) *J. Ch. Schwarz.* Vierhundert Jahre deutscher Zivilprozess-Gesetzgebung. Berlin 1898. p. 69—71.

nų teisę, o į vietos įstatymus tik tuomet atsižiūri, jeigu jie yra įrodyti ir geri (Įst. § 3). Tat matyti ir iš daromos priesaikos. Taigi pamatan dedama svetimoji teisė, tik žemesniuose teismuose galima eiti savais įstatymais (§ 29). Praktikoj nesunku buvo priimti svetimąją teisę, nes pusė sprendėjų buvo kaip tik šitos teisės mokęsis.

Paprastai iki šiol vokiečių teismuose viskas ėjo žodžiu. Dabar R. Teismas skina kelią bylai vesti raštu (§§ 11, 17, 14), leidžia įteikti raštus[1]).

Dar Wormse neaiškiai pažymėta apie bylojimo tvarką, tai turėjo būti aiškiau pasisakyta vėliau. Ir tikrai, tuoj po to einantieji seimai (1497, 1498, 1500, 1507) svarsto tą klausimą. Įveda raštišką bylojimą. Bet numato ir blogų pusių: gali būti perdaug raštų, byla užsitęs. Seimas kariauja prieš tat. 1507 m. seime Regensburge priimta novelė, kuri reikalavo, kad šalys pristatytų visus įrodymus raštu, nes priešingoji pusė, priėjus iki tam tikro daikto ginče, galėjo naujų nebepristatinėti, nes po to eina paskutinis svarstymas žodžiu[2]). Rodos praktikoj šita negelbėjo. Reikėjo išleisti platesnį, sistemingesnį įstatymą. Vienas buvo 1517 m., kitas po didesnio praktikos prityrimo 1521 m. (abu Wormse). Jie smulkiai nagrinėja R. Teismo sutvarkymą ir iškelia jame esančias bylojimo taisykles[3]).

Jos nustatė griežtai, kokie bylojimo žingsniai padaryti ir kokiais rakais turi būti pristatyti abiejų pusių įrodymai, o paskui visi jie žiūrimi vienu laiku [4]).

Ir tik po to šalys galėjo rašyti savo išvadas, be jokių faktinų naujovių. Tai buvo savarankiškas įvedimas, neparemtas romėnų-kanonų teise.

Svarbiausia priežastis šitai naujovei buvo pastangos ne tik sutrumpinti bylojimą, bet ir jį suprastinti, sutvarkyti.

Del to paties prastino ir greitino apeliacijos bylojimą. Pagal romėnų-kanonų teisę, galima buvo atsišaukti ir po vienerių metų, kartais net dvejų, dabar duodama tam pačiam darbui 1—6 mėn., žiūrint bylos ypatybių, teismo nuožiūra, del to net nustatyta mažiausioji suma, del kurios tebuvo leidžiama atsišaukti į R. Teismą.

1521 m. statute nustatyta bylojimo tvarka savybės teismui (Austrag), tai reiškia kunigaikščiams, grapams ir kitiems ponams.

Teisininkai ieškojo išėjimo byloms suprastinti ir pagreitinti, nes praktikoj bylos apsistojo, bylų prisirinko begalės. Aiškaus plano nėra; bando mažomis priemonėmis pataisyti dalykus, kaip antai: reikalaujama, kad anksčiau pradėtų dirbti,

[1]) *Schwarz* p. 74. [2]) *Schwarz* p. 74. [3]) *Ten pat* 80—81. [4]) *Ten pat* 82.

vėliau baigtų, kitaip padalytų referatus, paveda sprendimą mažesniam būriui ir t.t.

Geresniam teisingumui daryti buvo įsteigtas priežiūros organas — vizitatoriai (1530 m.), kuris nuo 1532 m. galėjo virsti kasacijos teismu.

Didelis skaičius jau įvestųjų pataisų iškėlė reikalą, kad būtų jos sutvarkytos, suderintos, kad būtų surašytos į vieną knygą. Tas darbas buvo pavestas išrinktajai virbei 1530 m. seime. 1548 m. išžiūrėtas seime tretysis Imp. Rūmų Teismo statutas, priimtas, vėliau, 1555 m., šis tas pataisyta.

Tai geriausias, didžiausias ir tvarkingiausias I. R. T. tvarkomasis įstatymas.

Pirmoj daly nustatoma teismo sąstatas apskritai, darbo padalijimas, žiūrint bylų rūšies teismui prideramųjų apskritai.

Imp. Rūmų Teismas posėdžiauja 3 dienas į savaitę (pirmadienis, antradienis, penktadienis), po 2 valandi prieš pietus ir po pietų. Teisiamieji, viešieji posėdžiai (audiencijos) esti po pietų.

Antroj daly išdėstytas I. R. Teismo teismingumas.

Trečioj daly išdėstytas pats Imp. Rūmų Teismo bylojimas, nustatoma bylų rūšis, rakas, įrodymų pristatymo laikas, eilė ir t.t., smulkiai nustatomos įgaliotinių pareigos teisme, kad negalėtų vilkinti bylos. Kai kurie įrodymai buvo tikrinami mažesnio sprendėjų skaičiaus.

Smulkiai reikėjo nustatyti skundos turinį, skundos pristatymą priešingajai pusei, jos šaukimą, jos atsakymą ir t. t. Skundėjas savo laiku artikuliuoja skundą, smulkiau ją įrodo. Kai kuriems tvirtinimams reikalinga buvo šalių priesaika.

Liūdininkų teismas neklausia, tam buvo paskirti komisarai.

Pasibaigus įrodymams, galima rašyti išvedžiojimus po 3 sykius kiekvienai pusei.

Smulkiai nustatytas ir apeliacijos bėgis.

Skųstis ant Imp. Rūmų Teismo galima vizitacijos komisijai, ji gali vykdymą sustabdyti, bet skundėjas turi įnešti pinigų, jeigu prakištų savo skundą.

Vizitacijos komisarai sprendžia, išklausę teisėjų, kurie darė sprendimą. Sprendimą naikina, taiso ar atmeta. Jeigu pasitaikytų teisėjo kaltė, tai jį galima apskųsti.

Buvo tai didžiausias anų laikų vokiečių bylojimo (procesinis) įstatymas, ir drauge tai aukščiausias punktas, kurio pasiekė svetimos teisės įtaka. Viskas imta iš svetur, iš romėnų -kanonų, nes jo autoritetu tikėjo, savosios teisės nenagrinėjo, vyraujanti teorija jį davė, pagamino įtakinga italų doktrina.

Bet praktikoj nėjo taip sklandžiai, kaip buvo parašyta: bylos ilgai tęsėsi, daugybė rakų, raštų davė progos tęsti bylą, tarp daugybės priesaikų buvo ir kreivų.

O jeigu priminti, kad buvo permaža sprendėjų, tai bus suprantama bylų nutęsimas.

Ir kitiems seimams teko rūpintis teisingumu.

Vieni tarė, jog užteksią laikinai pakeisti teismų sutvarkymą, kiti reikalavo pakeisti patį bylojimą. Naujovių padarė Spyros seimas 1570 m. Jisai sutrumpina rakų skaičių, kuriais kas turi būti padaryta, pareikalavo artikuliuoti skundą, tai reiškia smulkiai nusakyti savo reikalavimus. Apskųstasis į visus reikalavimus turi atsakyti iš karto, neatidėliodamas dalimis.

1594 m. seimas dar sutrumpino posėdžių skaičių. Per 30 metų karą ne laikas buvo galvoti apie reformas. Tik praūžus karams buvo galima grįžti prie reformų darbo.

Rimtų atmainų davė 1654 m. seimas. Jis grįžo prie to, kas praktikoj jau buvo daroma ir taikoma net nuo 1613 m., tik dabar buvo primiršta. Reikėjo po karui vėl iš naujo tvarkyti.

Iš pradžių reikalaujama ne tiek 5 metų teisės mokymo, kiek žinių ir prityrimo, sugebėjimo; reikalaujama pataisyti raštinę; algos pakeliamos, posėdžiai eina kasdien, trumpinami pranešimai.

Kadangi per 70 metų nebuvo tikrų vizitacijų, tai mažinama revizija, įkurta nauja virbė užsigulėjusioms byloms peržiūrėti. Pabaigus savo darbą, ji buvo panaikinta. Revizija galima duoti, jeigu ginčo dalykas yra ne mažesnis, kaip 2000 dolerių vertės, apeliacijos suma ne mažiau, kaip 400 (vieton 300).

Atmainų padaryta ir pačiame bylojime. Panaikinta iš italų perimtasis ir iki šiol galiojęs pradas skaidyti į artikulus skundą ir tam tikrais rakais nagrinėti. Skundėjas viską trumpai išdėsto, atsakovas, gavęs skundą, į viską atsako. Panaikinta nereikalingų formų ir formulų eilė. Yra viena skunda, vienas atsakymas.

Tas pats daroma ir apeliacijos bylojime.

Atsakovas turi atsakyti į visą skundą iš karto, tik vienam dalyke leista daryti skyrium pareiškimus — atmetimus del bylos priklausomybės. Panašiai elgiasi skundėjas, atsakydamas apskųstajam. Reikalavimai suprastinti ir pagreitinti eina dar toliau: kiekviena pusė turi įrodyti tuojau savo tvirtinimus, būtent pristatyti dokumentus. Atidėliojimas nebedaromas tik paprašius, dabar šita suvaržoma, reikia įrodyti jų reikalingumas.

Taip pat suvaržomas skundų įteikimas del niekingumo sprendimo, kad negriautų jų pastovumo.

Iki šiol šalys kartais iškeldavo naujus dalykus tik apeliacijos bylojime. Dabar juos iškeliąs turi prisiekti, jog tų dalykų nežinojęs arba negalėjęs patiekti. Tatai buvo daroma savybės teismuose nuo 1531 m., dabar šitas reikalavimas virto visuotine taisykle.

Ir toji dabartinė naujovė pasirodė esanti pakartojimas senųjų pradų iš XVI amž., sugriuvus romėnų-kanonistų bylojimui.

Vis delto iki galui šita mintis nedavestą. Apskųstasis gali bendrai neigti skundą nesiteisindamas, ir skundėjui reikia ją įrodyti.

Prasidėjus savarankiškam atskirų teritorijų gyvenimui, auga savarankiškumas ir teismų veikime. Tai dabar naujasis R. Teismo statutas pataria teritorijoms prisitaikyti prie Rūmų Teismo bylojimo. Jie tat darė, bet savo keliu teritorijose apačioj plėtėsi sveikas, savaimingas bylojimas, labiau tinkąs gyvenimui.

Novelos, pataisos nelengvino darbo. Kada imperatorius Juozas II panorėjo iš pamatų pakeisti Imp. Rūmų Teismą, rado pas jį daugybę aktų prikrauta, iki 20.000 bylų, o vizitatorių darbo laukė 50.000 neišspręstųjų bylų.

Jau XVIII amž. R. Teismas pasidarė to galingojo įtaisymo šešėliu, apie kurį tik buvo manyta prieš 300 metų. Didžiosios valstybės: Austrai, Prūsai, Saksai, Bavarai, Würtembergas prie jo nepridėrėjo visai, o ir gerokai mažesniųjų valstybių turėjo per tą laiką įsigijusios privilegiją de non apellando.

Rūmų Teismas per tą laiką padarė įtakos pilietiniam bylojimui, padarė pradžią vokiečių bylojimui, kuris vėliau apėmė visą Vokietiją. Irstant imperijai, vieningumo ideja liko, ji veikė ir toliau, tik naikindama svetimą įtaką.

3. Baudžiamoji teisė ir bylojimas.

Germanų ir romėnų teisė. Baudžiamoji teisė ir baudžiamasis bylojimas eina savais keliais nuo kitų teisės šakų. Lengviau buvo perimti svetimą valstybinę ir pilietinę teisę, o baudžiamosios srityje juo ilgiau užsiliko savosios tautos teisė, juo anksčiau ėmė tvarkyti savus baudžiamuosius įstatymus ir juo vėliau tat palytėjo ir užkliudė mokslo darbas.

O skirtumas buvo didelis tarp germanų ir romėnų-kanonų teisės. Ir daug laiko praslinko, kol pastebėta, jog savoji teisė atsilikusi, nepatenkina gyvenimo reikalų.

Germanų teisė žiūrėjo išorinių nusidedamojo darbo žymių, o mažiau paisė, nes nesugebėjo to atlikti, nusidėjėlio vidaus pusės, žmogaus kaltės, jos rūšių.

Savieji teisynai nori to pasiekti ir ieškoti išorinių žymių, kurios vidaus nusidėjimo pusę nustatytų, bet jos, žinoma, savo to tikslo pasiekti negali. Paimtoji į pagalbą teologijos, moralės, kanonų, Mozės teisė kartais del nesugebėjimo operuoti nuvesdavo ne į tą pusę, kur visuomenei buvo reikalinga.

Senasis germanų bylojimas nebepatenkino reikalavimų. Pirmiau kaltino nukentėjėlis, jo dalykas buvo įrodyti kaltę.

Teismas žiūrėjo pristatytuosius įrodymus ir spręsdavo, ar teisiamasis kaltas ar ne. Ne visi galėjo tikrai sulaukti, esant tokiam bylojimui, teisingumo, nes jo ir jo kaimynų jėgų kartais neištekdavo nusidėjėliui pagauti ir nuvesti teisman. Gyvenimas keitėsi; neribotoji privilegiruotųjų klodų asmens laisvė turėjo būti suvaržyta, reikėjo tat padaryt visuotinės ramybės vardu, reikėjo parūpinti taiką žmonėms. Teismas turi išvalyti šalį, nuo blogų, piktų žmonių. Bet esant senajam bylojimui, negalima to atlikti; reikia ieškoti kito geresnio.

Ieškant nusidėjėlių, galima kliudyti savo asmens ir politikos priešus, galima nutylėti, nematyti nusidėjimų pas prietelius, turtingiems leisti atsipirkti ir t.t. O tuo tarpu del tos netvarkos ir savivalės gali nukentėti ramieji piliečiai, to dėliai baudžiamosios teisės ir bylojimo dalykuose pirmiausia atjaučiamos spragos, tenai reikalaujama rašytojų nurodymų, nes savivalė galėjo būti ir buvo perdidelė. Ir 1496 m. Rūmų Teismas pareiškė seimui Lindau mieste, kad kunigaikščiai, miestai ir tt. nekaltai kankiną ir žudą žmones, turtingieji galį atsipirkti, reikėtų tuos nedorumus panaikinti, o visą tardymą ir baudimą sutvarkyti. Dar nebuvo tam praminti takai, mokslas kuo mažiausia rūpindavos baudžiamąja teise.

Iki XVI amž. niekas nemokė ir nenagrinėjo skyrium baudžiamosios teisės nei raštijoj, nei universitetuose. Dėstant pilietinę (romėnų) teisę, nagrinėjo ir tas dalis Justiniano bei kanonų teisės knygų, kurios kalbėjo apie nusidėjimus. Šitame, kaip ir kitame, vokiečių teisininkai buvo italų įtakoj, naujų takų nemynė.

Iš kitos pusės mokslininkams iki šiol nebuvo ir praktikos reikalo tuo rūpintis. Maža kas jų dirbo teisme. Teismo darbas netraukė mokslininkų, jis buvo nepelningas, o dar labiau nemalonus. Del to tai, pav., Tübing'os fakultetas 1527 m. atsisakė dalyvauti teisme ant atskalūnų, nes, sako, jiems nepriderą kraują lieti; atsisako ir vėliau. Tas pats buvo ir Wittenberge, kur kunigaikštis 1529 m. prisakė teisės mokytiesiems (doctores) rašyti sprendimus baudžiamose bylose. Tik retai fakultetai ir atskiri mokslininkai, jų užklausus, pareikšdavo savo nuomonę (consilium).

Svetimoji teisė veržėsi; įsitikino žinovai, jog pilietiniuose dalykuose ji buvo geresnė, del to įsivyrauja. Negali ji nepalytėti ir baudžiamosios.

Bažnyčia savo reikalams vartojo kitą baudžiamąjį bylojimą, romėnų-kanonų, tenai kitaip nustatyti įrodymai, kitokia kaltintojo ir kaltinamojo padėtis, veikia vadinamasis *inkvizicinis* bylojimas. Baudžiamasis teisėjas pats tyrinėja įtariamojo kaltę; nukentėjėlis nebėra bejėgis. Pas save įvedė jį bažnyčia savo reikalams, tat tą patį pradeda vartoti ir viešpačiai. Pa-

sirodo, kad šita daug naudingiau, ir tas bylojimas įsivyrauja XV amž.

Nepatenkintieji iš germanų teisės politikai ir teisininkai ieško atsakymo į opius klausimus pas romėnus, jie tikisi, kad šitoji teisė bus keliavedžiu. Berods, ne visame ir ne iš karto ji patenkino šitą reikalavimą. Buvo galima jąja naudotis tik po to, kaip italų mokslininkai suderino romėnų teisės dėsnius su dabartiniu gyvenimu. Tą atliko glossatoriai, kurie rūpinas ir baudžiamąja teise, tik vėliau kaip pilietine; savo viršūnių tepasiekė italų baudžiamasis mokslas vos XVI amž.

Ir čionai romėnų teisė teisininkų akyse virto tuo pačiu kaip ir pilietinėje: — tai esant pati grynoji, tikroji teisė; ją perimdami, vokiečių karaliai perimdavę tik pirmtakūnų teisę, o be to, ji viena tėra tikra, taigi imama tas, kas turi būti. O jeigu kartais pas italų mokslininkus būdavo kontraversų ir neaiškumų, tai ten teismas gali klaustis teisininkų nuomonės. Visa tat palyti nusidėjimų rūšis ir sistemas. Tuo darbu tik pagilino vokiečių galvojimą. Kai del *bausmių*, tai vokiečių teisininkams jų negalima buvo perimti iš romėnų, reikėjo vartoti tai, ką turėjo tuo laiku italai; o ten įvesta laisvės atėmimas, kūno žalojimai, kankinimai, įvairių rūšių žudymai.

Perimtoji teisė, pritaikintoji, moderninė, privedė prie pagilinimo savosios vokiečių teisės. Romėnų išdirbtos, ištirtos formulos, italų parinktos ir išdailintos, lengvai prigijo, nereikėjo patiems vokiečiams to ieškoti.

Vokiečių teisynai — romanistų padaras.

Bambergensis. Jaučiant teismuose tinkamo sutvarkyto teisyno stoką, pradėjus reikalauti visuomenei per seimus, greitai priruošus dirvą italų ir vokiečių teisininkams, tikrai atsirado naujų teisynų. Pirmuoju buvo 1507 m. pagamintasis barono Schwarzenbergo baudžiamasis teisynas, pritaikintas iš pradžių Bamberge ir del to jis yra vadinamas: „Bambergische Halsgerichtsordnung“, lot. „Constitutio Criminalis Bambergensis“. Šitoji knyga buvo išspausdinta, turėjo didžiausio pasisekimo, daug sykių buvo perspausdinėjama, priimta ne vienoj vietoj veikiančiuoju baudžiamuoju įstatymu.

Schwarzenbergas parašė ją vokiškai; pats didelis lotynų raštijos mėgėjas, bet jų kalbos nemokąs, tai naudojosi jąja iš vertimų. Rašydamas savo teisyną, jis rėmėsi romėnų-kanonų teise.

Šitas darbas buvo vadovėlis teisėjams; ten jisai aiškina, kada ir kaip galima skirti bausmes, kada reikia ir ar galima kankinti. Medžiaginėj teisėj jis seka romėnais, tik pažanga pasireiškė tuo, kad daugiau žiūri subjektyvinės pusės, negu iki šiol buvo darę vokiečiai.

Berods, naujų bausmių Bambergiškė neįvedė. Praktikoj jos ir be to buvo žiaurios, baisios, Schwarzenbergas tik teisingiau, tikslingiau sutvarkė. Pagrindinė jo mintis — kad nusidėjėlis pats turi atsakyti, turi atsakyti savo kūnu, o ne atsipirkti turtu.

Taigi Bambergo teisynas — tai į vokiečių kalbą perkeltas ir paragrafuotas italų nustatytasis mokslas, tai italų baudžiamosios teisės vadovėlis. Jis perėmė kankinimą, žalojimą, baisias žūdymo rūšis, nes vis tat jis rado pas italus. Berods, stebėtis nėra ko, juk visiems turi būti suprantama: Dievo ir žmogaus teisybė visur yra vienoda ir ta pati, taigi ir vokiečiai negali atsilikti.

Carolina. Ką tik įkurtasis Rūmų Teismas gaudavo daugybę skundų, kad blogai veikią baudžiamieji teismai, jis kartkartėmis prašo seimų padaryti šituo atžvilgiu reformą. Seimai svarsto tą klausimą 1496, 1497, 1498 ir 1500 m.; rimčiau apsistoja 1517 ir 1518 m., bet sumanymą tepagamino vos 1521 m. seimas, nes Bambergiškis statutas nepatenkino. Išrinktoji tuo laiku tam tikra virbė svarsto ir perdirbinėja šitą sumanymą. Galų gale priimtas naujas baudžiamasis statutas imp. Karolio V laikais ir del to pavadintas „Karls V Peinliche Gerichtsordnung“, lot. „Constitutio Criminalis Carolina“, trumpai „Carolina“, arba dar trumpiau „C.C.C.“.

Jinai veikė visoj imperijoj, vis delto kai kurioms valstybėms, kurios turėjo savo baudžiamuosius įstatymus, padaryta išimtis (vadinamoji: clausula salvatoria), ir tai tik seniau veikiantiems geriems įstatymams.

Į pamatą padėta senasis Schwarzenbergo darbas, jis pats dargi dalyvavo tuose darbuose.

Kitose apystovose atsirado Carolina: tikybos, reformacijos kovų laikais. Tat atsispindėjo ir darbuotojų sąstate ir turinyje. Dirbo abiejų tikybų teisininkai. Reformacija — tai tikybinių kovų gadynė, taigi nevienas tuomet opus tikybos klausimas atsispindėjo ir turinyje.

Carolina anaiptol neskelbė tikybos laisvės, nors stengėsi kai kur pašalinti kunigų įtaką teisingumo darbui. Liuteris, Melanchtonas, Kalvinas ir kiti leido persekioti savo, reformacijos kreivatikius, bedievius.

Reformacija mažai kame, bent pakantrumo atžvilgiu, darė pažangos, kai kur ji dargi rešikė teisės regresą. Kaip kame jų pirmtakūnai, humanistai, buvo iškėlę lex naturale (gamtos įstatymą) ir jį taikė vyriausybėms, papai ir t.t. O reformacijos žmonės susidėjo su vyriausybe, į pamatą padėjo dėsnį, jog kiekviena valdžia kyla iš Dievo, palaikė esamąjį politinį status quo.

Teologijos ginčai prarijo inteligentijai daug energijos, del to mažiau jos liko mokslo darbui.

Teologų vyravimas keleriopai apsireiškė ir baudžiamojoj teisėj. Tamsiųjų žmonių prietarai, Šventraščio nurodymai net ten, kur neturėtų to būti, buvo pamatas ne vienam kaltinimui. Pirmuoju pavyzdžiu gali būti *raganų* ir *burtininkų* bylos. Dabar jų skaičius padidėjo. Kultūros nupuolimas padidino tikėjimą į raganas, kaip tikėjimas į stebuklus pridaro stebuklų. Platinimu tikėjimo į raganas nesiskyrė evangelikų teologai nuo katalikų.

Du inkvizitoriu, H. Institor ir J. Sprenger (abu teologijos profesoriu), įsistemino tai visą, parašė knygą „Malleus Maleficarum" (Raganų kūjis) 1489 m. Kankinimai jiems buvo davę medžiagos, kankinamos moterys patvirtino visą, ko reikalavo inkvizitoriai, iš to susidarė geroka demonologijos enciklopedija. Atsirado tačiau ir tuomet tarp teisininkų humanistų abejojančių; bet baisu buvo drąsiai iškelti balsą.

Bambergensis (§ 131) ir Carolina (§ 109) tiki į raganas, baudžia jas deginimu. Atsirado tačiau priešininkų, kurie juo toliau, tuo drąsiau kalba prieš tikėjimą į raganas. Vokiečių teisininkai XVI amž. tačiau nepasižymėjo raganų bylų palaikymu. Tuo tarpu teologų nuomone Carolina buvo peršvelni, Mozės įstatymai, kaipo Dievo dėsnis, turį galioti, o jis liepiąs naikinti raganas.

Jie tai, remdamies Šventraščiu, dargi neigė viešpaties teisę atleisti ar sumažinti bausmę raganai, nes Dievo įsakymai esą amžini, nekeičiami, absoliutūs, o jis, kaip minėta, liepiąs raganas žudyti. Praktikoj tačiau buvo tat ten, kur to norėjo ar leido tos šalies viešpats.

Teologų įtaka apsireiškė baudimu tokių nusidėjimų, kurie yra surišti su tikėjimu, kurios ten yra nuodėmės, kaip Dievo įžeidimas, svetimoterystė ir t.t. Bet negalėjo leisti, kad įvyktų vienos tikybos persvara, nes Caroliną rašė abiejų tikybų teisininkai.

Kartais, ypač protestantų šalyje, išnykdavo sienos tarp pasaulinio ir dvasinio teismo.

Italų teisininkai buvo pas save atstatę ir pagrindę senąjį romėnų dėsnį, jog viešpats yra aukščiau įstatymų (princeps legibus solutus est.); katalikų teologai visame to nepalaikė, kai kur prieš jį statė Dievo įstatymus, Bažnyčios galybę, o protestantų teologai nieko prieš jį nestatė, nuėjo dar toliau: jie suteikė viešpačiui Dievo autoritetą, vyriausybė — tai esąs Dievo vietininkas, Jo pavaduotojas, valstybė esanti visagalinti.

Del to tai protestantų šalyje, šitiems teologams reikalaujant arba bent leidžiant, taip skaudžiai bausdavo nusidėjimus ne tik prieš viešpaties asmenį, jo valdžią, bet ir prieš jo turtą. Nusižengimu prieš viešpaties majestotą buvo ir keletas kitų nusižengimų. Pav., Saksuose protestantų teologai šitokį kaltinimą iškėlė prieš savo priešus kalvinistus: jiems rūpinantis pa-

maži buvo nukankintas *Craco* už tą, kad daręs „konspiraciją", ketindamas kalvinizmą įvesti. Ten pat kancleris Crellis, iškalintas 10 met., pagaliau 1601 m. buvo nužudytas, kam davęs klaidingą patarimą, sakydamas, kad viešpats turįs tokią ir tokią privilegiją, jąją remdamasis reikalavęs, o pasirodo, kad jis jos neturėjęs; toliau jam prikaišiojo, kad pasėjęs nesantarvę kunigaikščio kieme, sukurstęs kunigaikščio neapykantą prieš jo žmoną. Bet tas kancleris buvęs turtingas, buvo galima paimti jo turtai ir pasisavinti. Kiti teologai-kriminalistai rimtai nagrinėjo klausimą, ar nėra nusidėjimo būti galingu ministeriu, kurio klauso šviesiausias viešpats...

Baudžiamosios bylos tapo pelno šaltiniu kunigaikščiui ir jo valdininkams. Bet vis tat buvo ne labai galingose teritorijose.

Tikybos kovos neleido tarpti baudžiamojo mokslo raštijai: jos prarijo dvasinių jėgų, prasidėjo karai iš pradžių vienų vokiečių tarpe, paskui įsikišo kaimynai, karas pasidarė anų laikų pasauliniu.

Bet praktika, teismo darbas reikalavo mokslo darbų, universitetai turėjo tuo užsiimti. Iš pradžių mokslininkai teseka senąją romėnų teisę, nemini net kartais Carolinos, vėliau nagrinėja, atpasakoja ją, o ko ten neranda, nurašinėja iš italų, vadinas, ją papildydavo iš romėnų ir kitų raštijos.

Sustiprėjus pasaulinei teisinei raštijai teko kariauti prieš teologų įsigalėjimą, stengiasi neįsileisti teologų į teismą, į įstatymų rašymą: eina prieš kunigaikščių savivalę, nes kitaip vokiečiai bus suplaišyti.

Dabar dažniau turi pareikšti nuomonių fakultetai įvairiais baudžiamosios teisės klausimais, taigi patys turi tyrinėti, susipažinti. Ir po to jau imama dėstyti skyrium baudžiamąją teisę.

Teismuose atsirado daugiau baudžiamųjų bylų, gal ne del to, kad nusidėjimų būtų buvę daugiau, o tik del to, kad dabar daugiau jų pastebėjo, mokėjo formuluoti, nustatyti, teisininkai daugiau dirbo teisme.

Iš kitos pusės teko kariauti prieš tokius pramanytus nusidėjimus, pagamintus teritorijų viešpačių savivalės.

Imp. Rūmų Teismas mažesnėse teritorijose pasistengė padaryti galą neribotų viešpačių savivalei.

Vienur naujoji teisė atrodė žiauresnė. Panaikinus senuosius germanų įrodymus, įvedus romėnų-kanonų bylojimą, reikėjo pakeisti ir teisėjai. Senieji suolininkai nebetiko, reikalingi mokyti juristai.

Dabar nuteisti tegalima turint pilnus įrodymus. Geriausiu buvo laikomas prisipažinimas, o kad jį lengviau išgautų, buvo leidžiama ir kankinti. Dabar teisininkų dalykas buvo — sušvelninti ir sutvarkyti tuos žiaurumus, kurie buvo pirmiau.

Išėjus Baudžiamam Teisynui (Carolinai) XVI amž., o po to naujųjų teisynų nebeleidžiant arba leidžiant abejotinos vertybės novellas, tuo tarpu gyvenimui pasikeitus, praktika — fakultetai savo nuomonėmis, Rūmų Teismas savo sprendimais — prisidėjo prie suminkštinimo žiauriųjų bausmių, prie pritaikymo baudžiamųjų teismų visuomenės naudai ir nusistatymui. Carolina vartojo žalojančias kūną bausmes ir įvairias žudymo rūšis, visuomenė jau buvo priešinga tam, tai teismų praktika ir mokslininkai turėjo minkštinti. Tas pats atsitiko ir su įrodymais, su kankinimu. Teismas dabar, nuo XVII amž. pabaigos, atsirado įstatymų leidėjo vietoj: senieji įstatymai buvo atsilikę, o naujųjų nebuvo. Ir, turėdamas tokios įtakos, Rūmų Teismas, persiėmė švietėjų nuomonėmis, kurie pradėjo karą prieš įsigalėjusius prietarus, kaip raganų bylas, kitatikių persekiojimus, kankinimų vertę ir t.t. [1]).

---

1) *L. v. Bar,* Geschichte des deutschen Strafrechts und der Strafrechtstheorie. 1882.

R. Stintzing, Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft, t. I 1886. — Ką tik yra išėjęs naujas veikalas Baudžiamosios Vokiečių teisės istorijai: *Hippel* Deutsches Strafrecht. I t. 1925. Berlin.

Imperijos Rūmų Teismo įstatymas, išleistasis 1495 m. rugp. 7 d.

Ordnung des Camergerichts.

Wir Maximilian von Gots Gnaden Römischer Konig etc. embieten allen und yegklichen Unsern und des Hailigen Reichs Churfürsten, Fürsten, gaistlichen und weltlichen, Prelaten, Graven, Freyherrn, Rittern, Knechten, Hauptlüten, Bitzthumben, Vögten, Pflegern, Verwesern, Amptlüten, Schuldthaissen, Burgermaister, Richtern, Räten, Burgern und Gemainden und sunst allen andern Unsern und des Hailigen Reichs Undertanen und Getrewen, in was Wirden, Stats oder Wesens die sein, Unser Gnad und alles Gut.

Erwirdigen, hochgeporn, wolgeporn, ersamen, edlen, lieben Neven, Öhemen, Churfürsten, Fürsten, andechtigen und des Reichs lieben Getrewen. Wir haben aus beweglichen Ursachen ainen gemainen Landtfriden durch das Römische Reych und Teutsch Nacion auffgericht und zu halten gebotten, und nachdem derselbig on redlich, erber und furderlich Recht schwarlich in Wesen besteen möcht, darumb auch gemainem Nutz zu Fürdrung und Notturften ewer aller Unser und des Hailigen Reichs Camergericht mit zeytigem Rat ewer der Churfürsten, Fürsten und gemainer Besambnung uff Unser und des Hailigen Reichs Tag hie zu Worms aufgericht und zu halten fürgenomen und geordnet in Form und Mass, als hernach volgt.

§ 1. Zum Ersten das Camergericht zu besetzen mit ainem Richter, der ain gaistlich oder weltlich Fürst oder ain Grave oder ain Freyherr sey, und XVI Urtailer, die alle Wir mit Rat und Willen der Besamnung yetzo hie kiesse werden auss dem Reich Teutscher Nacion, die redlichs, erbers Wesens, Wissens, Übung und ye der halb Tail der Urtailer der Recht gelert und gewirdiget, und der ander halb Tail auf das geringest auss der Ritterschaft geborn sein söllen. Und was die XVI Urtailer oder der merer Tail in Sachen erkennen, und ob sy spennig und auf yegklichem Tail gleich wärn, welchem dann der Richter ain Zufall tut, dabey sol es beleiben, und sol

sy an dem rechtlichen Erkennen kain ander Pflicht verhindern oder irren. Es söllen auch der Cammerrichter und die XVI Urtailer des Camergerichts allain ausswarten und mit andern Hendeln unbeladen beleiben, sich auch ir kainer dem Camergericht entziechen oder ab wesig sein one sonderliche Erlaubung, die der Camerrichter von der Urtailer und die Urtailer von dem Camerrichter erlangen söllen. Doch söllen uf kain Mal me dann vier Urtailer vom Gericht sein, und weder dem Camerrichter oder den Urtailern uss der Stat, da das Camergericht zu Zeyten gehalten wirdet, erlaubt werden, on mercklich swär Eehafft. Und so der Camerrichter durch Kranckhait oder mercklichEehaft des Camergerichts zu warten ain zimlich Zeite verhindert wirdet, so sol er seinen Gewalt mit Wissen und Willen der Urtailer bevelchen der ain Urtailer wäre, und in des Camerrichters, auch der vermelten ains, zwayer, dreyer oder vierer Urtailer Abwesen söllen die andern Urtailer dannoch Urtail zu sprechen und in Recht zu handeln Macht haben, als ob sy alle entgegen wärn. Allain so ain oder mer Sach am Camergericht wurden gehandelt ain Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen für sich selbs antreffend, in den oder denselben Sachen sol der Camerrichter selbs sitzen, oder so er das nit tun möchte auss Eehafften obgemelt auch mit Wissen und Willen der Urtailer ainen andern Fürsten, Graven oder Freyherrn an sein Stat setzen, derselb Fürst, Grave oder Freyherr auch den nachvolgenden Aid swern, der in binden sol, dieweyl er den Camerrichter wirdt verwesen.

§ 2. Item so der Urtailer ainer oder mer abkäm, so wöllen Wir zu yeder Zeyt mit Rat und Willen Churfürsten, Fürsten und der Samblung, die desselben Jars tzusamen komen werden, oder irer Anwält an des oder derselben Stat ander tugenlich Personen setzen. Sturbe aber der Camerrichter und verordnet bey seinem Leben mit Rat und Willen der Urtailer kainen an sein Stat bis auf die nechsten Versamblung, wärn Wir dann nit in der Nähe, umb dass dann dass Camergericht nit feyrn bedörfft, so söllen die Urtailer ainen auss inen zu Camerrichter kiesen, sonderlich ainen Graven oder Freyherrn, so ainer unter inen wäre, del sol das Ampt verwesen bis auf die nechst Versambnung das Wir oder Unser Anwälte mit Rat und Willen der Churfürsten, Fürsten und Stende oder irer Anwalte ainen andern Camerrichter an des abgegangen Stat setzen.

Des Richters und der Beysitzer Ayde.

§ 3. Item die alle söllen zuvor Unser Koniglicher oder Kaiserlicher Majestät geloben und zu den Hailigen swern: Unserm Koniglichen oder Kaiserlichen Camergericht getrewlich

und mit Vleis ob sein und nach des Reichs gemainen Rechten, auch nach redlichen, erbern und leidlichen Ordnungen, Statuten und Gewonhaiten der Fürstenthumb, Herrschaften und Gericht, die für sy pracht werden, dem Hohen und dem Nidern nach seinem besten Verstentnus gleich zu richten und kain Sach sich dagegen bewegen zu lassen, auch von den Partheyen oder yemand anders kainer Sach halben, so in Gericht hanget oder hangen wurden, kain Gab, Schenck oder ainichen Nutz durch sich selbs oder ander, wie das Menschen Synn erdencken möcht, tzu nemen oder nemen lassen; auch kain sonder Parthey oder Anhang und Zufell in Urtailn zu suchen oder zu machen und kainer Parthey raten oder warnen, und was in Ratschlegen und Sachen gehandelt wirdet den Partheyen oder niemands zu offnen, vor oder nach der Urtail, auch die Sachen auss bösser Mainung nit aufhalten oder verziechen; one alles Geverde.

§ 4. Item es sol kain Citacion oder Ladung aussgeen, sy sey dann auf Ansuchen des Principals oder seins gemächtigten Anwalts durch den Camerrichter erkant und durch den Schreiber, der zum Lesen am Camergericht aufgenomen und verordnet wirdet, registriert; und söllen dieselben Citacion oder Ladung durch niemand den Partheyen exequirt werden, dann durch offenbar Notarien oder die gesworonen des Camergerichts Botten. Dieselben söllen ir yeder schreiben und lesen künnen und dem Cleger die Execution auf die Copi der Citacion oder Ladung, auch die Zeit und Stat der Verkündung und iren Namen schreiben; und den Antwurtern söllen sy die Citacion oder Ladung lassen, und der Notarius oder Bott, der sy antwurt, die Execucion mit sampt Benennung seins Namens auch darauf schreyben.

Gerichtschreyber Ayd.

§ 5. Item an das Camergericht söllen geordnet werden zwen glaubhafftig Gerichtschreiber und ain Leser, der die Gerichtshändel bewar, die sollen Unser Koniglichen oder Kaiserlichen Majestät oder dem Camerrichter an Unser Stat geloben und zu den Hailigen swern: irem Ampt getrewlichen obzusein mit Auffschreiben, Lesen und anderm; auch die Brief und Urkünd, die in Gericht pracht werden, getrewlich bey dem Gericht zu verwarn und den Partheyen oder niemands anders zu offnen, was von den Sachen in Ratschlegen des Richters und Urtailer gehandelt wirdt; auch die haimlichen Gerichtshandel niemand zu offnen, lesen oder hörn lassen und kain Copi von den eingelegten Briefen und Schriften den Partheyen geben on Urlaub und Erkantnus des Gerichts;

auch kainer Parthey wider die andern raten noch warnen und kain Schenck nemen noch inen zu Nutz nemen lassen, wie Menschen Synn das erdencken möcht; sonder sich irs Lons, der durch Camerrichter und Urtailer gesatzt wirdet, in yeder Sach lassen benügen, alles on Arglist.

Der Redner Ayd.

§ 6. Item die Redner, so das Camergericht in solchem Ampt aufnimbt, söllen verstendig sein und Unser Königlichen oder Kaiserlichen Majestät oder dem Camerrichter an Unser Stat geloben und tzu den Hailigen swärn: das si die Partheyen, der Sachen nach irm besten Verstentnus den Partheyen zu gut mit Vleys fürbringen und handeln und darinn wissentlich kainerlay Valsch oder Unrecht geprauchen oder gevarlich Schub und Dilation zu Verlengerung der Sachen suchen und des die Partheyen zu thun oder zu suchen underweisen; auch mit den Partheyen kainerley Fürgeding oder Fürwort machen, ain Tail von der Sach, der sy im Rechten Redner sein, zu haben oder zu warten; auch Haimlichait und Behelff, so sy von den Partheyen empfahen, oder Underrichtung der Sach, die sy von inen selbs mercken werden, iren Partheyen tzu Schaden nyemand offenbarn, das Gericht und Gerichts Personen eern und fürdern und vor Gericht Erberkait geprauchen und Lestrung, bey Pene nach Messigung des Gerichts, sich enthalten; dartzu auch die Partheyen über den Sold oder Lon, der inen nach Laut der Ordnung über das Camergericht gepüret, mit Merung oder anderm Geding nit beswern oder erhöhen wöllen; und ob Soldes und Lons halben zwischen inen und den Urtailer die er zu im nemen oder den er das bevelchen wurd, und wie sy durch dieselben entschaiden werden, des benügig zu sein und es dabey beleiben zu lassen. Das sy sich auch der Sachen, so sy angenomen haben, on redlich Ursach und des Rechten Erkantnus nit wöllen entschlagen sonder iren Partheyen getrewlich bis zu End des Rechten warten und handeln, alles ungevarlich.

§ 7. Item solicher Massen söllen auch die Advocaten swern: iren Partheyen zum Rechten getrewlichen zu raten und zu handeln mit verrerm Anhang obgeschribens Aids, sovil sy auch berürn mag.

§ 8. Item damit auch der gemain Man unbillicher Weis durch Advocaten und Redner nit beswert werd, so söllen Camerrichter und Urtailer zu ermessen haben, was nach Gestalt der Sach und Parthey sol von yeder gegeben werden.

§ 9. Item kain Parthey sol mer dann ain Advocaten und Redner dem Camergericht verwand, in ainer Sach aufnemen und bestellen, damit die ander Parthey müge auch Advoca-

ten und Redner bekomen; und sol darinn kain Gevarlichait gepraucht werden. Darumb sol auch kain Advocat oder Redner ainicher Parthey in iren Sachen raten, dieselb Parthey wöll in dann zu Advocaten oder Redner in der Sach aufnemen.

§ 10. Item ob Fürsten, Prelaten, Graven, Herrn, Ritterschaft oder Stet durch ir Anwält oder Redner, die si mit inen brechten oder schickten, oder ander Personen in ir selbs Sachen welten reden und handeln, des söllen sy zu tun Macht haben; doch das dieselben globen und swern de calumpnia et malicia vitanda prout de jure, denselben Aid yede Parthey oder ir Anwält auf des Widertails oder des Richters Gesynnen auch thun söllen.

§ 11. Item die gesworn Botten söllen schreiben künnen und die Gerichtsbrief den jhenen, die die berüren, ob sy fügklich mügen, zu Handen oder aber in ir gewonlich Behawsung oder Haimwesen oder an die Ende, in den Brieven angezaigt, oder wie si durch den Camerrichter und Urtailer beschaiden werden, getrewlich antwurten und es mit der Execucion handeln, und halten wie hievor bey bem Artickel, wie die Citation und Ladung aussgeen und verkündt werden söllen angezaigt und gesetzt ist, und das sy solichs, auch die Relacion dem Gericht und Gerichtschreyber getrewlich selbs thun und niemand anders bevelchen. Dieselben Gerichtsbotten söllen sich auch von yeder Meyl ainer zimlichen Belonung benügen lassen. Wurden aber des zwischen inen und den Partheyen Irrung, wie sy dann der Camerrichter und die Urtailer, den das bevolchen wirdet, darumb entschaiden, dabey söllen es die Partheyen und sy beleiben lassen und dem also nachkomen. Des alles sol durch den Camerrichter und Urtailer ain Form ains Aids gestelt, den die Botten, so zum Camergericht aufgenomen werden, sweren sölln. Ob aber yemands durch offen Notarien wölt die Citacion oder Ladung exequieren lassen, der mag das thun in der Form, wie in dem Artichel hievor davon begriffen ist.

§ 12. Item dieselben geschworn Botten. auch die Notarien, so Execucion thun, söllen allenthalben im Reich Unser Koniglichen oder Kaiserlichen Majestät und in allen Churfürstenthumben, Fürstenthumb, Grafschafften, Herrschafften, Oberkaiten yeglichs Churfürsten, Fürsten, Prelaten, Graven, Herrn und ander Glait, Sicherhait und Schirm haben.

§ 13. Item es sol auch kain Appellacion angenomen werden, die nit gradatim geschehen wär, das ist an das nechst ordenlich Obergericht.

§ 14. Item zu furderlicher Vertigung, auch Gewisshait der Partheyen Fürbringens und Irrung, die zu Zeyten sich erzaigt hat, zu verhüten, söllen hie voran ainem yedem zugelassen werden, sein Sachen, die betreffen vil oder wenig, in

Schrifften fürzubringen, und welche Parthey des wurde begern, das sol die ander Parthey nit zu verhindern haben; doch das dem Widertail des Abschrifft und Schub gegeben werd, wie die Notturfft das ervordern wurd.

§ 15. Item alle Citacion und Gerichtsbrieff söllen aussgeen in Unserm Namen und Tittel Koniglicher und Kaiserlicher Majestät. Aber in den Gerichtsbrieven söllen Camerrichter und die Urtailer mit namlichen Worten gesetzt werden.

§ 16. Item das Camergericht sol in der ersten Instantz oder Rechtvertigung auf niemands Clag oder Ansuchen Ladung erkennen oder geben gegen den jhenen, die Unser Koniglichen oder Kaiserlichen Majestät und dem Reich nit on Mitel underworffen sein und doch sonst iren ordentlichen Richter haben; es wär dann Sach, das er vor denselben ordentlichen undern Gerichten Recht ersucht, und kondtlich versagt oder mit Geverd verzigen wäre. Und ob yemand soliche Ladung oder Citacion erlangt, solt mit sampt allem Handel darauff gevolgt nulla und Uncrefftig, und der darüber Ladung aussprecht, Cost und Schäden, ob die dem Widertail darauf gangen wären, abzulegen schuldig sein.

§ 17. Item in der Ladungsbriefen söllen die Sachen darumb yemand gevordert oder gehaischen wurd, bestimbt werden, dermass das der Antwurten zu der Sach uf gesatzt Täg bericht sey oder seinen Anwalt mit Underrichtung schicken müg, Lengerung der Sach und Costen, der auf das Bedencken und Hinderbringen geen wurde, damit abtzuschneiden.

§ 18. Item das Camergericht sol gehalten werden im Reich an ainer fügklichen Stat, und söllen daselbs Camerrichter, Urtailer, Advocaten, Redner, Schreiber, Botten und all ander Personen zum Camergericht gehörende und ir aller Diener und ungevarlich Haussgesünd Ungelts und Beswärung, auch ander Gericht Zweng frey sein. Doch söllen sy nit Gastung oder Kaufmanschaft geprauchen ungevarlich. Auch die Partheyen, ire Anwält und Geschickten, die am Camergericht zu handeln Sicherhait und Glait haben. So sich aber von den Personen zum Camergericht zu handeln hetten, Frevel oder Malefitz begeben, die söllen der Richter desselben Ends alsbald annemen lassen und zu yeder Zeyt on Verzug dem Camerrichter und Urtailern bestellen zu antwurten. Denselben sol ain Thurn oder Gefencknus zugegeben werden, darinn sy solch Misshandler enthalten oder sunst nach Mass irer Verhandlung straffen mügen. Auch sol den Belailigten durch den Camerrichter und Urtailer Vergnügung werden verholffen, oder ob die Sach Leib Straff erhaischt, zu straffen dem Rat gemelter Stat bevelchen.

§ 19. Item nach Ansehen dis Fürnemens ist Not, Camerrichter, Urtailer und ander Personen, die dem Gericht verpflicht und zu warten verbunden sein söllen, redlich zu versolden, desshalben solen sportule auf die Sachen gesetzt werden. Namlich sol ain yeder Cleger in Anfang des Rechten nach Achtung seiner Clag von yedem C reinisch Guldin zweh Guldin geben, bis auf tausent Guldin; und darnach von tausenst Guldin bis in zwah tausent Guldin von yedem C ain Guldin; verrer von zwah tausent Guldin bis in drewtausent Guldin von vedem Cain halben Guldin: darnach von drewtausent Guldin für und für, so vil es sich treffen wirdet, ye von C Reinischen Guldin ain Ort ains Guldin, und also nach Anzal der Summ wie sich dann das von in yedem nach zimlicher Rechnung in obgeschribner Mass nach seiner Anzal treffen wurd. Solich Gelt, sportule genant, die Parthey, die nach der entlichen Urtail in die Costen und Schäden geurtailt wurd, der behabende Parthey wider geben und aussrichten, von demselben Gelt den Gerichts Personen ir Sold volgen und aussgericht werden sol. Ob aber solichs davon nit bekomenlich beschehen möcht, so sol das übrig von des Reichs Gefellen entricht werden.

§ 20. Item es sol auch für ain schlecht Citacion ain Guldin und ain Ort; für ain Citacion, darinn ain Inhibicion inisseriert wirdt, zwen Guldin ain, Ort; für ain Compulsorial oder Zwangs Brieff zwen Guldin ain Ort; für ain Comission, Kuntschaft oder Zücknus zu verhörn VI Guldin ain Ort; für ain Comission, in welcher ain gantz Sach mit allen Angehengen und Umbstenden zu entlichen Entschaid bevolchen wirdet, VII Guldin ain Ort; für ain Comission in Appelliacion Sachen X Guldin ain Ort; und für die Urtailbrieff sol gegeben und genome werden nach Grösse der Sach und Erkantnus des Camergerichts.

Item ob auch Gebot oder ander Brief durch rechtlich Erkantnus zu geben gepürn oder sunst auf Ansuchen und zu Notturfft der Partheyen ausserhalb rechtlicher Erkantnus gegeben und aussgeen wurden. dieselben söllen auch nach zimlicher, leydenlicher Weise und nach Erkantnus des Camergerichts taxiert und die Partheyen darinn nit übersatzt oder beswert werden.

Wie man auf Ungehorsam ainichs Tails volfar.

§ 21. Item so die Partheyen zu Recht anfencklich gevordert und vertagt sind, erscheint der Cleger nit oder niemand von seinen wegen, so die Sach mit Clag und Antwurt unverfasst ist, so sol auf des Antwurters Anrüffen der Cleger ungehorsam und den Gerichts Costen abzulegen erkent und der

Antwurter auf sein Beger ab instancia iudicii, dass ist von der Ladung, absolviert werden. Wäre aber die Sach mit Clag und Antwurt verfasst. so möcht das Gericht volfarn und urtailen für den Cleger oder Antwurter nach Gestalt des Gerichtshandels. Doch sölt der gehorsam Tail, ob derselb die Urtail verloren het, den Gerichts Costen abzulegen nit schuldig sein.

§ 22. Item wurde auch der Antwurter in der ersten Rechtvertigung oder in der Appellacion-Sach vor Bevestigung des Kriegs ungehorsam, so sölt doch auf des Clegers Anrüffen durch das Gericht zu der Acht und Aberacht, auch zu dem Einsatz ex primo decreto wider den ungehorsamen Antwurter procedirt werden, oder sol das Gericht auf Begern des Clegers Kuntschafft und ander Fürbringen hörn und volfarn und entlich Urtail geben. Welchem Weg der Cleger fürnemen wirdt, und ob vor den ungehorsamen Tail Urtail gesprochen wurd, so sol doch der gehorsam Cleger der Cost und Scheden entledigt werden.

§ 23. Item der Camerrichter und Urtailer söllen Macht haben, uf Anrüffen der Parthey in die Acht zu erkennen, und der Camerrichter die Erkanten darein zu sprechen und notturfftig Executorial und Process darüber zu geben erkennen, alles in Namen Unser Koniglichen oder Kaiserlichen Majestät.

§ 24. Item als täglich durch unnotturfftig und frevelich Appellacion, die von Beyurtailn, interlocutorie genant, gevarlich umb Verlengirung des Rechten beschehen, auch vil Costen und Schäden erliten werden, so sol hinfüro an das Camergericht die Appellacion von solichen Interlocutorien nit annemen, wa die Beswerung in der Appellacion bestimpt durch die Appellacion von der Endurtail der Hauptsach möcht erstattet und widerbracht werden, wie das in Kaiserlichen Rechten geordnet und begriffen ist.

§ 25. Item das Camergericht sol seinen gestrackten Lauff haben, unverhindert ainicher Restitucion, Suplicacion, Advocacion oder in ander Weg Auffschleg, die auss ordenlcher Form oder Erkantnus des Camergerichts auf sonderlich Comission mit erlangt weren.

§ 26. Item das Camergericht sol drey Tag in derWochen gehalten werden, aussgeschaiden, was Got zu Lob oder zu Notturfft der Menschen gebant Feyren sein, dieselben Feyren sich Camerrichter und Urtailer mit einander verainigen und darinn Ordnung machen, die sy auch furter ofenlich verkünden söllen.

§ 27. Item auf das niemand Armut halben rechtlos gelassen werd, so sol der Camerrichter, so ye zu Zeiten sein wirdet, die Sachen der Armen, die ir Armut mit iren Aiden, ob der gesunnen wurde, erweisen, den Advocaten und Redner

empfelchen, darinn zu raten und zum besten ir Recht fürzubringen. Und welchem Redner oder Advocaten solich Sachen von dem Camerrichter empfolhen werden, der sol schuldig und pflichtig sein, bey Pene und Entsatzung seins Ampts, die on Wiederred, wie vorgemelt, anzunemen. Doch so sol der Camerrichter, ob der Sachen mer wurden dann eine, die gleich under die Advocaten und Redner tailen, alles ungevarlich und das auch der Weg frevenlichs und mutwilligs Umbtreibens, das die Armen zu Zeyten fürnemen, fürkomen wurd, so sol der Arm, von dem das begert wurde, dem Camergericht an Aids Stat geloben, so bald er durch Behabung gegen seinen Widertail oder sunst zu solicher Narung komen, das er die Redner und Advocaten irs Solds entrichten müg, das er dasselb thun wöl.

§ 28. Item mit Rechtvertigung Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen, gaistlichen oder weltlichen, umb Sprüch und Vordrung, die ir ainer zu dem andern het oder gewunn, sol es also gehalten werden: Welche sonderlich gewilkürte rechtlich Ausstreg gegen ainander haben, der söllen sy sich laut derselben gegenainander geprauchen. Welche aber dieselben Ausstreg gegen ainander nit hetten, so sol der clagend Churfürst, Fürst oder Fürstmässig den Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen, gaistlichen oder weltlichen, an den er Sprüch oder Vordrung in solcher Schrifft anzaigen, mit Ersuchung, im darumb Rechts zu pflegen. Darauf sol der beschriben und ervordert Churfürst, Fürst oder Fürstmässig, gaistlich oder weltlich, in vier Wochen, den nechsten nach solicher Ervordrung, dem Clager vier regierend Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen, halb gaistlich und halb weltlich, die nit auss ainem Haws geborn sein, ungevarlich benennen, darauss der Cleger ainen zu Richter kiesen und denselben dem angesprochen Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen auch in vier Wochen, nechsten nach der Benennung obgemelt, ungevarlich durch sein kundtlich Schrift an seinen Hof verkünden, und sy von baiden Tailen, alsdann denselben in XIV Tagen, den nechsten darnach, umb Annemen und Tagsatzung biten, des auch derselb anzunemen und zu volfüren schuldig sein sol, als Unser Koniglichen oder Kaiserlicher Comissarius in Crafft der Comission, die Wir als Römischer König hiemit ainem yeden getan haben wöllen, und sol derselb gekorn Comissarius furderlich Rechttag setzen in ain sein Stat ungevarlich, und mit sampt seinen unpartheyschen Räten der Sach zu Recht Verhörung, und wie sich in Recht gepüren wirdet, Entschaid thun. Doch sol kainer Parthey die Appellacion für Unser Konigliches oder Kaiserliches Camergericht benomen oder abgestelt sein, nach laut des Artickels von den Appellacionen, welche angenomen werden söllen oder nit, hievor begriffen

Und ob der erkorn Comissarius abgieng, ee die Sach zu End kam, sol der Cleger auss den andern dreyen fürgeschlagen Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen ainen andern kiesen, der sol es auch anzunemen und zu volfüren schuldig sein als Unser Koniglicher Comissarius, wie der Artickel hievor angezaigt, und das für denselben pracht werd, was vor dem abgegangen Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen in Recht Gehandelt worden ist, und verrer in der Sach ergee und gescheh, was Recht ist, und sollen der vorgemelten Comissarie yeder so es an in komet, zum furderlichisten in den Sachen handeln, und kain gevarlicher Auszug gepraucht oder zugelassen werden. Ob aber der Antwurter der Benennung der vier Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen in obbestimbter Zeyt nit täte oder dem, so abstat, nit nachvolgte, so sol er dem Cleger umb sein Vordrung vor Unserm Koniglichen oder Kaiserlichen Camergericht furderlichs Rechtens pflegen.

§ 29. Item ain yeder sol sein Undertanen in sein Ordenlichen Gerichten, Rechten und Oberkaiten beleiben lassen und halten nach ains yeden Fürstenthumbs, Graveschafft, Herrschafft und Oberkait loblichen Herkomen und Gebrauchungen.

§ 30. So aber Prelaten, Graven, Herren, Ritter oder Knecht oder des Reichs Frey-oder Rechs-Stet ain Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen, gaistlichen oder weltlichen, mit Recht wolten beclagen, berürten dann die Sachen verbrieft und unverbrieft Schuld, Zusagung oder Verhaiss, Betrang oder Entsetzung, oder so sich ainer beclagt, der Churfürst, Fürst oder Fürstmässig, gaistlich oder weltlich, irre oder verhindere in an Geprauch seins Wiltpans, Zoll, Gelait, Gericht oder andern herbrachten Nutzungen oder Gerechtikaiten, in yedem disen oder dergleichen Fellen ungevarlich sol der Cleger den Churfürsten, Fürst oder Fürstmässigen obgemelt ersuchen, im darum Rechtens vor seinen Räten zu pflegen. Alsdann in dem nechstvolgenden Monat sol der ervordert Churfürst, Fürst oder Fürstmässig den Cleger vor seinen Räten an seinen Hof ungevarlich zu Recht für beschaiden und auf denselben und andern nachvolgenden Gerichts Tägen newn seiner treffenlichen Rät an seinem Hof zu Recht nidersetzen, die auss dem Adel und auss den Gelerten genomen werden söllen, ungevarlich. Doch das der Amptman, der in der Sach wider den Cleger mit der Tag gehandelt het, nit nidergesetzt werd, und sol ainer auss den VIIII Räten, den der beclagt für ainer Richter ernennen wirdet, in Beywesen des Clegers oder seins Anwalts von den acht Räten, und der eltest under den acht Räten viderumb von im empfahen ainen Aide, das sy in solicher Sach nach baidertail Fürbringen und irer besten Verstentnus Recht sprechen und darinn kainerlay Ge-

varlichait gepranchen oder sich daran nit verhindern lassen wöllen. Dieselben IX Rät söllen auch aller Glübd und Aide in der Sach oder Sachen, die für sy in Recht gepracht werden, so lang die unentschaiden hangen, ledig sein und beleiben, sovil sie solich Glübd und Aide darinn Recht zu sprechen verhindern sölt oder möcht. Auch sol die clagend Parthey nit in Widerrecht für die Räte gezogen werden, und sol solch Recht von dem Gerichtstag an zu rechnen, als die Clag in Gericht pracht wirdet, im nechstvolgenden halben Jar zu End komen; es begeb sich dann durch rechtlich Schub und Erkantnus verrer Verlengerung, so sol es doch in Jar und Tag zu End raichen und sol yedem Tail zugelassen sein, ob er sich mit gesprochen Urtailen beswert bedeuchte, das er sich an Unser Konigliches oder Kaiserliches Camergericht berüffen und appelliern mag, laut des Artickels von del Appellacion vorgemelt, des Clagers halb on Ungnad und on Verhinderung des Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen und menigklichs von seinenWegen. Es sol auch der Beclagt Churfürst, Fürst oder Fürstmässig dem Cleger und den, so er ungevarlich mit im bringen oder von seinen Wegen schicken wurd, zu den Gerichts Tagen zu komen, dabey zu sein und wider an ir Gewarsami sein ungevarlich Glait zuschreiben, doch sol der Clager niemands mit im bringen oder schicken, der ain Verbrecher wär Unsers Koniglichen Landtfridens oder des selben Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen offner, entsagter Veind oder Beschediger. Wölt aber der Churfürst, Fürst oder ander Fürstmässig, gaistlich oder weltlich vor seinen Räten obgemelter Massen nit zu Recht komen oder wurde des, wie obsteet, nit verhelffen, so sol dem Cleger zugelassen sein, denselben Churfürsten, Fürsten oder Fürstmässigen mit Unserm Koniglichen oder Kaiserlichen Camergericht fürzunemen nach diser Ordnung über das Camergericht gemacht.

§ 31. Item mit disen Ordnungen und Satzungen sol sunst niemand sein Oberkait, Privilegia, Freyhait benomen und abgeschniten sonder vorbehalten sein, yedoch ob yemand begnadet wäre, des Reichs Ächter zu halten, söllen dieselben Freyhait wider Volstreckung der Urtail Unsers Koniglichen oder Kaiserlichen Camergerichts nit gepraucht und die Ächter söllen dawider nit geschützt oder enthalten werden.

§ 32. Item so hienach am Camergericht fürfiel, das verrer Versehung, Ordnung oder Declaracion bedörffen wurd, dasselb söllen Camerrichter und Urtailer yegklichs Jars an Uns, auch Unser Churfürsten, Fürsten und Samblung, die desselben Jars durch sich selbs oder ir Anwalt bey ainander komen werden, bringen, das Wir mit Rat und Willen derselben Samblung darinn zu handeln haben zu Fürdrung und Aufne-

men des Camergerichts und Erfindung des Rechten und Gerechtigkait.

Mit Urkund dis Brifs, besigelt mit Unserm Koniglichen anhangendem Insigel. Geben in Unser und des Hailigen Reichs Stat Worms, am sibenden Tag des Monets Augusti, nach Christi Geburt im vierzehenhundert und fünfundneunzigsten, Unser Reiche des Römischen im X, und des Hungrischen im VI Jarn.

Paimta iš knygos:

Dr. Karl Zeumer: Quellensammlung zur Geschichte der Deutschen Reichsverfassung. Zweiter Teil. 1913, p. 184—291

Turinys.

Pusl.

Prakalba . . . .

I **Vokietijos Imperija** . . . .

1. Imperijos įkūrimas ir jos žlugimas 5
2. Karalius ir imperatorius 7
3. Seimas 9
4. Teisės šaltiniai 13
5. Teismas 14

II **Imperijos Rūmų Teismas ir jo istorija** . . . . . .

1. Rūmų Teismo įsteigimas 18
2. Tikybinės kovos 25
3. Teismo nupuolimas 34

III **Imperijos Rūmų Teismo sąstatas** . . . .

1. Teisėjas 39
2. Sprendėjai 41
3. Raštinė 47
4. Advokatai ir prokuratoriai 49
5. Fiskalai 51
6. Kviesliai 52
7. Kiti R. Teismo tarnautojai ir prideramieji 53

IV **Imperijos Rūmų Teismo įtaka teisės plėtojimuisi** . .

1. Rūmų Teismas kitų teismų tarpe 55
   Rūmų Teismo teismingumas . . . .
   R. Teismas — teisės mokykla 56
   Romėnų teisės recepcija. Pilietinė teisė 58
2. Pilietinis bylojimas ir Rūmų Teismas 60
3. Baudžiamoji teisė ir bylojimas 64
   Vokiečių teisynai — romanistų padaras 66

Priedas.

Imperijos Rūmų Teismo įstatymas, išleistasis 1495 m. rugpiūčio mėn. 7 d. 71
